ئەو نامەیەی کۆتایی بە نەوشێروان مستەفا هێنا ... سمکۆ عەبدولکەریم

ئەگەر ئاوڕێکی خێرا لە جیاوازی و ململانێکان و سەرەنجام وازهێنان و جیابوونەوەکانی نێو بزووتنەوە و حزبە سیاسییەکانی کوردستان بدەینەوە، دەبینین بە درێژایی مێژوو سەرجەم جیابوونەوەکان لە کۆتایدا مایە پووچ بوونە.
ئەگەر بشڵێن ئەی ئەوە نییە یەکێتی نیشتمانی کوردستان توانی سەرکەوتوو بێت و وەک حزبێکی خاوەن پێگەو دەسەڵات ڕەگی داکوتێ.
من پێم وایە ئەگەر دەرفەتی قۆناغی دوای نسکۆی جوولانەوەی ئەیلول نەبوایە مومکین نەبوو یەکێتی نیشتمانی کوردستان بەم ئەندازەیە سەرکەوتوو و سەرفراز بووایە، وەک هێزێکی سەرەکی و دەسەڵاتدار بێتە مەیدان و تا ئێستاش بەردەوام بێت، وێڕای تێپەڕین بە چەندین هەوارز و نشێو و ململانێی نێوخۆیی، بتوانێ پارێزگاری لە پێگەی سیاسی و ئابوری و کۆمەڵایەتی جوگرافی خۆی بکات.

لای من ئەمە ڕاستییەکی حاشا هەڵنەگرە کە مومکین نییە لە دەرەوەی هیچ وەرچەرخانێکی نەوعی لە ناوچەکەدا، هیچ حزب و هێزێکی دیکە، کە جێگەی ئومێد بن لە کوردستان بێنە پێش، هەموو ئەوانەش کە سەرهەڵدەدەن، جگە لە کردنەوەی بازاڕێکی لاوەکی کە لێیەوە ژمارەیەک کەس سوودمەند دەبن شتێکی دیکە نییە.
زۆرجار ئەو بۆچوونەشم بەڕووی هەندێ هاوڕێدا داوە، کە وێڕای ئەو پیاهەڵدانەی گەلی جوولەکە، لەوەی میللەتێکی خاوەن جەسارەت و ئەقل و خۆڕاگری و لە خۆبووردوویی بوونە، بەڵام توانییان لە ناوجەرگەی خۆرهەڵاتی ناوەڕاستدا دەوڵەتێک بۆ خۆیان دابمەزرێنن، کە هەمدیسان من پێم وایە ئەگەر قۆناغی داگیرکاری و ئینتیداب و ڕۆڵی بەریتانیا و فەرەنسا نەبوایە مومکین نەبوو جوولەکە بتوانن ئەم دەوڵەتە دابمەزرێنن.

دەمەوێ بڵێم گۆڕانکارییەکان هەندەی پەیوەندییان بە وەرچەرخانە گەورە و جەرییەکانەوە هەیە، هەندە پەیوەندیان بە ئیرادەی کەسی و توانای میللەتانەوە نییە بە گەیشتن بە ئامانجێکی دیاری کراو، مەگەر بە شێوەیەکی زۆر ڕێژەیی نەبێ.
نەوشێروان مستەفا دوای زیاتر لە شازدە ساڵ لە خۆخواردنەوە و

بەرگە گرتن، کە بەردەوام ئەو ماوەیەشی بە خۆ تەریک کردن و چوون و هاتنەوە و بێدەنگی و دەنگ هەڵبڕیندا تێپەڕاند.

واتە هەر لە دوای ڕاپەڕین و کۆنگرەی یەکەمی یەکێتی و هەڵوەشاندنەوەی کۆمەڵەی ڕەنجدەرانی کوردستان، بەردەوام هەست بە بێزاری و بێهیوایی نەوشێروان مستەفا کراوە لە نێو یەکێتی.
بەڵام بۆچی تا (٤/١١/٢٠٠٠) ئەو کاتەی نامەیەکی مام جەلالی پێدەگات هەر ئامادەبووە، بەو حاڵەیەوە هەر لە نێو یەکێتی نیشتیمانی کوردستاندا بمێنێتەوە، کەچی ئەو نامەیەی مام جەلال ڕەق و قینەی ئەو هەموو ساڵەی دەرتەقێنێتەوە و بە دواجار بریار دەدات واز لە یەکێتی بهێنی.
لە نامەیەکیدا لە (٦/تشرینی دووەمی ٢٠٠٠) کە بە مەکتەبی سیاسی یەکێتی دەنێرێت، نەوشێروان مستەفا بە یەکجار وازهێنانی خۆی لە یەکێتی نیشتمانی کوردستان بە (م.س) ڕادەگەیەنێ:
{نامە بە م.س
بەڕێز مەکتەبی سیاسی یەکێتی ی نشتمانی کوردستان
سڵاوێکی گەرم
بە هیوای سەرکەوتنتانم لە خەبات و تێکۆشان
بەم نامەیە ئەمەوێ وازهێنانی خۆم لە ئەندامەتی یەکێتی ی نیشتمانی کوردستان و پچڕاندنی هەموو جۆرە ئیلتیزامیکی سیاسی و ڕێکخراوەیی لە گەڵی بە ئێوەی بەڕێز رابگەیەنم.
نەوشیروان مستەفا ئەمین
سلێمانی، ٦ی تشرینی دووەمی ٢٠٠٠}
ئەگەرچی دوای ئەم نامەیەی، مام جەلال نامەیەکی بۆ دەنێرێ و پێی دەڵێ: (هەر چۆنە بێت صبری انقلابی باشە).
بەڵام نەوشیروان مستەفا بڕیاری کۆتایی خۆی داوە و مومکین نییە لەی پاشگەز ببێتەوە، هەر بۆیەشە هەموو هەوڵەکان بۆ ئەم مەبەستە بێ هودە دەبن، ئەگەرچی دوای ئەو وازهێنانەشی بەشداری یەکەم ڕۆژی دووەمین کۆنگرەی گشتی یەکێتی نیشتمانی دەبێت کە لە (٣٠/١ تا ٥/٢ی ٢٠٠١) بەسترا.
وەک بەخۆی دەڵێت: (بە پیشاندانی یەکڕیزی یەکێتی ، لە ریزی دەستەی دامەزرێنەری یەکێتی دا لەسەر خواستی زۆر لە دۆست و هاوڕێکانم بەشدار بوم).
٤/١١/٢٠٠٠ نامەیەکی مام جەلال دەگاتە دەستی نەوشێروان مستەفا، ئەو نامەیەی کەی گشتی ئاراستەی بیرکردنەوەی دەگۆڕێت، نامەیەک کۆتایی بە بیرکردنەوەکانی دەهێنێت، دەیگەیەنێتە کەنارێکی سەقامگیر و بە یەکجار ئۆقرە دەگرێ و بڕیارێکی یەکلاکەرەوە دەدات.

بەوەی دوای بیستنی ئەو قسانە ڕاستەوخۆ لە خودی مام جەلال کەسی یەکەمی حزبەکەی چیترناتوانێ لە نێو یەکێتی نیشتمانی کوردستان –دا بمێنێتەوە و لە گەڵ هاوڕێ دێرینەکانیدا درێژە بە خەبات بدات.

{ئەمڕۆ مام جەلا نامەیەکی دریژی بۆ ناردم. لە نامەکەدا بەلایەکی دا ستایشی زۆری کردوم و دەوری منی لە یەکێتی دا بەرز کردۆتەوە، بەلایەکی تریدا هەرەشەکی دوژمنانەی توندی کردۆتە سەرم. هەمو ئەو قسە و قسەلۆکە ناڕاستانەی جەند وەختە ناحەزەکانم لە ناو باڵە ناکۆکەکانی یەکێتی دا لە ناو خەڵک دا بڵاوی ئەکەنەوە گۆیا من دژی هەولێری و کەرکوکی وبادینی و یەزیدی وپێشمەرگەی کۆن و ژن و عەرەب و چی چی…م ئەم لەم نامەیەدا هەمووی بە کوردیەکی رون و ڕەوان لە دژی من " تەوسیق" و "تەقنین"کردوە.

لەمێژ بو ئەم بیستەوە و، گومانم ئەکرد ئاشی بەرهەمهێنانی سەرجاوەی بڵاوکردنەوەی زۆری ئەو قسە و باسانە هاوڕێکانی خۆم بن، ئەم نامەیە گومانەکانی کردم بە یەقین}.

واتە کەی گشتی ئەو ڕەخنەو تێبینی و گلەیانەی بە درێژایی دوای ڕاپەرین هەیبوو، نەبونە هەی ئەوەی کەتایی بە ژیانی سیاسی بێنێ لە نێو یەکێتی، بەڵام قسەیەک کە پەیوەندی بەخودی خۆیەوە هەیە دەبەتە هۆکاری هەڵوێست وەرگرتنێکی جدی و کاریگەر، کە جارێکی دیکە هاوسەنگی هێزی بە شێوەیەک گۆڕی پێچەوانەی هەموو ئەو تێگەیشتنانەی بوو، کە لە ڕابردوودا هەیبوو.

ئەگەرچی بەخۆشی ئەو قسانەی مام جەلام کە لە نامەکەیدا ئاماژەی بە کردوە ڕەت ناکاتەوە و دەڵێ:

{ئایا ئەتوانم درێژە بەکارکردن بدەم لەگەڵ سەرکردەیەکدا کە بە هاوکاری ئەوانەی لە خۆیەوە نزیکن (بەردەوام پروپاگەندەی دوژمنانە بە هەر قسەیەکی من ئەکەن کە بێ مەبەست یان بە مەبەستێکی دیاریکراو وتومە؟)}.

(کە بێ مەبەست یان بە مەبەستێکی دیاریکراو وتومە) ئاماژەیە بە ئەوەی ئەو قسانەی کردوە، بەڵام بە مەبەست نەبووە.

ئیتر بە هەمیشە ئەو نامەیە ئاڕاستەی سیاسی کەسێکی وەک نەوشیروان مستەفا-ی بەشێوەیەک گۆڕی کە تا ئەم دوایانەش پێم وانە بوو سەرکردەیەکی قاڵبوی ڕۆژانی سەختی خەبات پێی وابێ وا بە ئاسانی دەتوانێ ڕێڕەوی سیاسی و ئابوری و کۆمەڵایەتی و جوگرافی لە کوردستان-دا لە جوارچێوەی تەنیا شارێکی وەک سلێمانی بگۆڕێ.

بۆیە هەمیشە پێم وابووە هەموو ئەوەی ڕویدا لە گەمەیەکی تەکتیکی سیاسی بەولاوە شتێکی دیکە نییە، بەڵام دیارە منیش هەڵە بووم

نەمتوانی تەواو لەوە تێبگەم کە بیرکردنەوەی زۆربەی سەرکردەکانی کورد، لە بیرکردنەوەی نەوان دوو کەلە شاخ زیاتر نییە.
هەر بۆیە نەوشەروان مستەفا-ش لە کۆتایی تەمەنی دا دەیەوێ پێمان بڵێ تێگەیشتم:
{لەم نامەیەوە ئیتر بێ باشی و بێ هیچ گومان و دوودڵییەک تێگەیشتم کارکردن لە گەڵ ئەمانەدا ئاسنی سارد کوتانە}
تۆ بڵێی ئەوە چ تێگەیشتنێک بێت لە ئاسنی سارد کوتانەکەوە، بۆ ئاسنی سارد کوتانەکی دیکە؟

لەرەوە سەر بە گەورەیی ڕاپەرین دادەنەوێتم .... سمکۆ عەبدولکەریم

ئەگەر ڕاپەرین تا ئەم ساتە وەختەش، نەیتوانی بێت لە ئاست سەرجەم هیواو ئاوەتەکانماندا بێت، لە ئاست داخوازی و داواکارییەکانی خەڵکدا بیت، کە بە شێوەیەکی سروشتی لە هەموو شوێنێکی دنیادا شەڕەش و ڕاپەرینەکان لە پێناویاندا سەر هەڵدەدەن، ئەوە دەتوانین هەر هیچ نەبێ بایەخی ڕاپەڕینی بەهاری 1991 ی کوردستان لەوەدا بەرجەستە بکەین کە پڕ مەترسیترین نەخشەی دوژمنانی پووچەڵکردەوە.

ئەو نەخشەیەی لە کاولکردنی گوندەکان و ئەنفال و کیمیابارنکردنی هەڵەبجە و ناوچەکانی دیکەی کوردستانەوە دەستی پیکرد، خواش دەزانە بەچی کۆتایی دەهات.
ڕاپەڕین ئەگەر تا ئیستاش لەبەردەم کۆمەڵیک پرسیاردا بێت بەڵام وەڵامەکی باشی ئەوەی داوەتەوە کاتیک سەدام لە دیداریکی رۆژنامەوانیدا وتی:

“ئەمە کە خویناوی بین، واتا راستەوخۆ دەست دەکەین بە سەربڕینی هەر کەسیک کە خیانەت لەم ولاتە بکات، یان لەم بیر و باوەڕە گشتیانەی کە مافی گەلە، خۆی پی بحەسینیتەوە، یان لە دلسۆزیی بۆ ئەم خاک و ئاسمان و هەوا و خەڵکەکەی و ئاو و زەوییەکەی دەرچێ، یان یارمەتی بیگانە بدا دژ بە بەرژەوەندی ولات و کەسوکارەکەی.

بەلێ هەر شتەکمان بۆ بەدەزرەتەوە کە ئەم هەنگاوەی نابێت (بە بەزەییانە سەری دەپەڕێنین) و بە ئاشکراش ئەوە کردەوەی باپیرانمان بووە لە سەرەتای ئیسلامدا وەک چۆن خالیدی کوڕی وەلید سەری (30) سی هەزار کەسی لە کۆمەڵگای بچووکی دوورگەی عەرەبی پەڕاند، لە نێوان جەنگەکانی هەڵگەڕاوەکان "الردە" .

لێرەدا هەرەشەکانی سەدامی دیکتاتۆر تەواو دەبێ و منیش دەڵێم وەڵای هەموو کۆموکورتییەکان سەر بە گەورەیی راپەرین دادەنوێنم و هەوڵدەدەم لەوە تێبگەم، کە ڕاپەڕین چەندە گەورە بوو، ڕاپەڕین چۆن هەموو ئەو ڕێڕەوەی گەڵی کە سەدامییەکان دەیانویست جارێکی تر نەخشەی ئەو وڵاتە دروستکراوەی دەستی ئینگلیز بۆ خوێنی ئێمە و لە ژێر ڕەحمەتی ئەو ئاسمانەی ئەوان بە زۆر کردویانەتە هی خۆیان ئەستورتری بکەن.

بەڵێ دڵنیام هەموو ئەوانەی ئەمڕۆ بە هەر هۆکارێکەوە بێت، بەڕاستیان بە یان نا، خۆزگە بە سەردەمی سەدام و حوکمی سەدام دەخوازن نەیانتوانیوە ئەو پیاوە بناسن، ناشیانەوە بیناسن، ئەوان هەرگیز ئەو چەند پەڕەیان نەخوێندەتەوە کە من لێردا بەم نووسیون، ئەوانە تەنیا دەیانەوێ ئەو چەند بستەی بەر پێی خۆیان ببینن، کە هەندێ جار ناشیانەوێ ئەو بستەش ببینن، ئەگەرنا چۆن نەیانتوانی لەوە تێبگەن سەدام ئامادە بوو سەری هەموومان بپەڕێنێ بۆ بیانووی ئەوەی گەورەیی نیشتمان دەپارێزێ، با گەورەیی ئەو نیشتمانەش بە کەلەسەری ئێمە هەڵچنرا بێ.

دەقی کراوە پیاسەیەکی درەنگ وەخت لەگەڵ ماغوت-دا … سمکۆ عەبدولکەریم

(١)

دوای ئەو پیاسەیەش دەبێ ناوە ناوە سەر لە (خەمەکانی بەر ڕوناکی مانگ)ی ماغوت بدەم و بەسەری بکەمەوە.

بەڵکو ئەوە خوایە، قامچییەکەی دەوەشێنێ و شەڕش دەست پێدەکات و

ئەمەش قورتارمان دەبێت لە چنگی ئەو گەرما بەدفەڕەی تەنیا بەگوێی خەی دەکات:

"هەموو ئێوەی دەمەوێت
بەو پەڕەی خێرایی بگەمە ئاسمان
بە ئێوەی قامچییەک بدەمە دەستی خودا
تا فەلاقەمان بکات و هانمان بدات شەڕەش بکەین و
یاخی ببین"

(٢)

کۆتایی ساڵی 1989 بوو، لە کۆڕێکی شیعری لە هەولێر، کە بە ژمارەیەك لە شاعیرانی(هەولێر، رانیە، کۆیە) ڕێکخرابوو
که لەو ساوە بۆ ئەمڕۆ دەکاتە (٢٩) ساڵ.
هەروا دەزانم دوێنی بوو.
ئەگەر هەڵە نەبم هەر لەو ئێوارە کۆڕەدا (قوبادی جەلیزادە) شیعری (تەمتومان)ی خوێندەوە:

"بای دە…چ بایەك
مناران قوت دەکا
قەڵایان سەرنخوون
کانیاوان پڕ دەکا
لە ژەهری کەم و خوون"

کەژال ئەحمەد، تازە وەك شاعیرێکی ناسك و بە جورئەت و جوان دەردەکەوت، ئەستاش وەبیرمە کە وتی:
"بۆ ئەو ئێوارە کۆڕە براکەمیان لەگەڵ نەناردوم، کە دیارە ئاماژەیەکی ڕوون بوو بۆ فەزای ئازادی، لە ڕووە کۆمەڵایەتییەکەیەوە"
ئەو شیعرەم بیر نەماوە کە کەژال خوێندییەوە، بەڵام ئەو دێڕە شیعرەم بیرە، کە مشتومڕێکی زۆری بەدوای خۆدا هێنا:
"هیچ شتێك بەم زەوییەم نابەستێتەوە، جگە لە پاژنەی پێڵاوەکانم"
ئەوە، ئەو چرکە ساتە بوو، کە بۆ یەکەم جار گوێم لە ناوی "محەمەد ماغوت"ی گەورە شاعیر بوو، چونکە دواتر لە "کەژال ئەحمەد"یان هەڵدایەی، کە گوایە ئەم دێڕە شیعرە، لە شیعرێکی "ماغوت" وەرگیراوە، کە دەڵێ:
"هیچ شتێك بەو زەوییەم نابەستێتەوە جگە لە پێڵاوەکانم"
ساڵ هات و چوو، ماغوتم باشتر ناسی، بە تایبەتی کە لە شیعرێکیدا دەڵێ:

"من پاڵەوانم .. کوا جەماوەرم
من خائینم… کوا دارقەنارەم
من پێڵاوم کوا ڕێگام"

ئەستاش باشترم ناسی کە ئەو قسەیەی ماغوتم خوێندەوە:
"بۆ ئەوەی شاعیرێکی مەزن بیت، دەبێ ڕاستگۆ بیت
بۆ ئەوەی ڕاستگۆ بیت، دەبێ ئازاد بیت
بۆ ئەوەی ئازاد بیت، دەبێ بژیت
بۆ ئەوەی بژیت، دەبێ بێدەنگ بیت"

(٣)

بەهۆی ئەوەی کە ئێمە و ماغوت، سەر بە یەک کیشوەرین
سەر بە یەک ئاسمان و یەک جەمسەرین
بەڵام ئێمە وڵاتێکی بێدەوڵەت و ئەوان نیشتمانێکی فرە دەوڵەتن.
کەچی زامەکانمان یەک جۆر زام و ئەقڵ و مێشکمان یەک جۆر و هەر یەک توخمە.
ئەوەتانێ ماغوت ئەوەی بە نەتەوەکەی خۆی دەڵێت، وەک ئەوە وایە بە نەتەوەکەی منی بڵێت:
" وڵاتەکانمان نوقمی نەخۆشی و نەزانین و بێ ئیشی و قەرز و سەکس و کەبت و ماددەی هۆشبەر و ئوسولییەت و تایفەگەری و توندوتیژی و خوێن و فرمێسک بووە.
کەچی ئێمە سەرقاڵی نقومبوونی تایتانیکین"

(٤)

هەرچەند لە گەڵ "ماغوت"دا بە ڕێگادا دەڕۆم و دیقەتی ئاوازی غەم و هەناسەکانی سەر شەستەی و هەنگاوە لەسەرخۆکانی دەدەم، هەندێ زیاتر هیچ و پووچی مرۆڤەکانم بۆ دەردەکەوێت، زیاتریش ئەو تێگەیشتنەم چەکەرە دەکات، کە بەڕاستی ئەگەر پیاو کوژو خوێڕی و سەرسەری و درۆزن و دز و جاسوس و کەسەکانی نێو تاتیرەخانەکان.
هەموو ئەوانەی، شەریفەکان توێیان هەڵداونەتە دەرەوەی بازنەی کۆمەڵگا نەبوونایە، ئەوە بە دنیایەوە مرۆڤە شەریفەکان دونیایان دەخوارد.
وەك" زەکەریا تامر" لە پێشەکی کتێبی "ساخون وطنی" ماغوتدا دەڵێ:
" نیشتمانی ستەمگەران هیچ نابەخشێتە خەڵکی لە چەوساندنەوە و زەبوونی و کەساسی زیاتر، بۆیە هەر وڵائێک بە ئەم نیشتمانە خیانەتە" ئەو نیشتمانەی هەمیشە بە دەستی شەریفەکانەوەیە، چا نییە مرۆڤە ناشەریفەکان لێناگەڕێن ئەوان بە کەمالی ئیسراحەت لێی پاڵکەون. لە نوستنیشدا دەبێت هەمیشە چاوەکیان زەق بێت.
عیسای برای ماغوت ئاماژە بە دواسەتەکانی ماغوتی برای دەکات و دەڵێ:
"ماغوت تا دواساتەکانی تەمەنی، شیعر و گۆرانی هەر بە برسیەتی و ترس هەنییەوە، ئەو ماڵەکەی پڕ بوو لە خۆراکی جۆراوجۆر، بەڵام

نەیدەخوارد، تا دەست بەو برسییەتییەوە بگرێت، کە لە کاتی نووستندا ئیلهامی پێ دەبەخشی”
ماغوت کاتێك بە گیرفانی بەتاڵ و برسییەتی و بێجگەرەیی و پێڵاوی کون کونەوە، بە شەقامەکانی بەیروتدا دەسوڕایەوە، نزار قەبانی شاعیر لەسەر (دانتێڵا)ی دەنووسی، کە جۆرە قوماشێکی لە ئاورشم و لۆکە دروستکراوە.
بۆیە هەمیشە لەسەر خاکی نیشتماندا کۆمەلێك جانەوەر دەژین، وەك جانەوەر لە هەوڵی یەکتر خواردندان.
(٥)
من ئێستا تێگەیشتم بۆچی لە بەرامبەر ئەو هەموو رووداوە جەرگبڕانەی بەردەوام لە نیشتمانەکەمدا رووودەدەن، هێندە خەمساردم.
بۆچی لەبەرامبەر هەموو ئەوەی رووودەدات کەمترین فرمێسك بە چاوەکانمدا دێنەخوارێ.
کەچی لەبەرامبەر بیرەوەرییە تاڵ و شیرینەکانم، گریان بەردەوام میوانمە و فرمێسك بە چاوانم وشك نابن□ت□وە.
رەنگە هەموو ئەو مرۆڤانەی تەواوی تەمەنیان لە نێو شەڕی بێ ئاماندا بەسەر بردوە، هەروا بن.
چونکە ناکرێ خۆت بدەیتە دەست ئەو قەدەرەی تەواوی ژیانتی داگیرکردوە.
ئەگەر خۆت بدەیتە دەست ئەو مێژووە داسەپاوە، مانایەك بۆ ژیان نامێنێتەوە.
بۆیە تۆ دەبێت مانایەکی تر بە ژیان ببەخشی و هیوایەکی تر بدەیتە بەر خۆت.
لێرەوە دەتوانی بە شێوەیەکی دیکە خۆت بدۆزیتەوە و خۆت لەم گەمارۆیە دەرباز بکەیت، کە خەریکە لە نێوت دەبات.
ئەوە، ئەو ئێوارەیە بوو، کە لە پیاسەیەکی درەنگ وەختدا “ماغوت” پێی وتم.
ماغوت زۆر زوو لەوە تێگەیشتوبوو، کە ناکرێ بۆ هەمیشە بەدیار بێ ئەقڵی سەرکردەکانی و خەم و خەفەتی میللەتەکەی کە وەك مەڕ هەر خەریکی چەپلە کوتانن، بە دیار قسە بێ ماناکانی ئەو سەرکردانەی هەر دەزانن بقیڕێنن، دانیشێ و خۆی بخواتەوە.
“ماغوت” لە جیاتی ئەوەی فرمێسك بۆ بێ ئەقلی ئەوان بڕێژێت، فرمێسکی بۆ بەدبەختی خۆی ڕشت، ئەو تا ژیا هەر بەدیار غەمەکانی خۆیەوە خەریکی نووسینەوەی غەمەکانی نەتەوەکەی بوو.
“ماغوت” دەڵێ:
“بە درێژایی جەنگی حوزەیران فرمێسکێك چییە بە چاومدا نەهاتە خوارێ، کەچی گۆرانییەکی فەیرۆز، یان نەجات، یا عەبدولحەلیم

دەمگرێنێت”
(٦)
مرۆڤەکان هەمیشە لە نێوان ئومێد و پەشیمانیدا، واق وڕماون، هەندێکمان ناتوانین پشت لە ئومێدەکانمان بکەین.
هەندێکیشمان زۆرجار ناتوانین پەنجەی پەشیمانی نەگەزەین.
هەست دەکەم پەیوەندییەکی ورد لە نێوان ئەم دوو وشەیەدا هەیە.
پەیوەندییەك ناتوانین نەڵێین هەردووکیان ڕاستن.
کاتێك ماغوت لە کۆتایی ژیانیدا بە فاتیمەی هاوڕێی دەڵێت:
” ئێمە مەحکومین بە ئومێد”
فاتیمە لە وەڵامی ئەمەدا پێی دەڵێت:
” ئێمە مەحکومین بە پەشیمانی”
ماغوت تەنیا دەتوانێ سەری بۆ ڕاوەشێنێت، وەك ئاماژەیەك، بۆ ئەوەی پێی بڵێت:
” جەستەم تۆڵەی ئەوەم لێدەکاتەوە، کە چەندین ساڵە پشتگوێم خستووە”
هەرچەندە دووریی نێوان “ئومێد و پەشیمانی” ئاسمان و زەوییە، بەڵام نزیکیەکەشی لە دەربرین و تێفکریندا هەر تەنیا ئەو (و) ه ی نێوانیانە.
“بۆیە تا (و) هەبێ ناتوانین ببین بە یەک گیان لە دوو جەستەدا”
(٧)
هەموومان وەک یەک، لە مانگ ڕادەمێنێن.
کە ڕاشماین، وەک یەک مانگ دەبینین.
کەبینیشمان، وەک یەک لێتێدەگەین.
کە تێشگەیشتین، کاتێک دەبینین مانگ لە جێی خۆی نەماوە.
(٨)
کەمن ئەوانەی لە دوا چرکەی تەمەن و ژیانیشیاندا هیوابەخشن.
دڵخۆشکردنی مرۆڤ فەلسەفەیەکی گەورەیە.
پێدانی هیواو هاندانی مرۆڤ، بۆ ئەوەی هەمیشە بەرز بڕوانێ و چاوی لە ئاسۆ دانەبڕێ، بە مرۆڤە بوودەڵەکان ناکرێ.
هەموو فەیلەسوفەکان «هایدیگەر» نین لەدوا چرکەی روح دەرچوونیاندا بڵێن سوپاس.
لەبەرامبەر ئەو سوپاسەشدا چەند لقەدارو گەڵایەك بخەنە نێو تابووتەکەیەوە.
تۆ سەیرکە، ئەو بەم سوپاسەوە، ئەم مەرگە تاڵە، چەند شیرین دەکات، بەڵام ئێمە، ئێمەی ئێستا، ئەم ژیان و جیهانە قەشەنگ و شرینە چەند ناشرین دەکەین.
(٩)

تۆ بڵێ، کاتێك گەڵاکان زەردبوون و وەرین، چ پێویست دەکات، پێمان بڵێن ئاگادابن، ئەمە نیشانەی هاتنی پایزە.
کە بەفر باری بۆ دەبێت نەزانین زستانێکی قورس بەڕێوەیە.
کە هێلکەمان لەبەر خۆرەتاو برژاند نەزانین ئەم هاوینە چەندە گەرمە.
کە درختەکان زووتر چرۆیان دەرکرد نەزانین ئەمساڵ بەهار زووتر دەگات.

بۆ بەرهەم ساڵح لەگەڵ سڵاو و هیوا خوازیدا-2 … سمکۆ عەبدولکەریم

بەشی دووەم …..

” زیندووترین نمونەی بەگژدا چوونی سەرکێشییانەی دۆن کیشۆت، ئەو شەڕە تەن بەتەنەی بوو، لەگەڵ پەروانەی ئاشی (با) کەدا، چونکە لە ڕۆمانی (دۆنکیشۆت)دا، ئەوەی شەڕەی دەگەڵ پەروانەی ئاشی بادا دەکرد دۆن کیشۆت بوو”
بۆیە ئەوە واقعیی ژیان و سەروەرییە دۆن کیشۆتییەکانە ئەو ڕۆمانەیان بۆ نەمری هێشتەوە.
هەڤاڵ بەرهەم
من دەمێکە بڕوام باوەڕم بەوە هێناوە، کە لەم تەواوی ژیاندا یەک ڕاستی و یەک هەڵە هەیە، ڕاستییەک کە دەمانگەیەنێتە وێستگە و هەڵەیەک کە ئەگەر کەتایشمان پێنەهێنێ، بە دڵنیاییەوە، بە هەمیشە لە پەراوێز و کەنارەکان دەمانهێڵێتەوە.
بۆیە من هەر زوو لە کاتی خۆیدا وتم یەکێتی لە بەردەم یەک هەڵەو یەک ڕاستی دایە. دواتریش ئاماژەم بە ماقولترین قسەی تۆ کرد کە لە چاوپێکەوتنێکدا وتت: ” بە خەمی ئەوا نابینم، هەکاری لێکترازان و لەتبوونی یەکێتی بم”
بەڵام لە ئێستادا، تۆ بە پێچەوانەی ئەو قسەیەت یەکێتی -یت لەوەها ئەگەرێک هەر زۆر نزیک کردۆتەوە.

هەموو ئەوانەی ئاماژە بە هەڵە، یەک لە دوای یەکەکان دەکەن، لە مانای هەڵە تێنەگەیشتون، وەک چۆن هەموو ئەوانەش کە باس لە ڕاستییە یەک لە دوای یەکەکان دەکەن، بەهەمان شێوە لە ڕوحی ڕاستی نەگەیشتون.

یەکێتی بە ئەزمونێکی زۆر سەختدا تێپەڕی، تا ئێرە توانیویەتی سەرسەختانە و بە باوەڕ بەخۆبوونەوە ئیدارەی ئەو قۆناغە سەختە بدات، بەوەی توانی دەست بەو ئەزموونەی هەرێمی کوردستانەوە بگرێ و لێنەگەڕێ لە یەک کاتدا نە شەڕ دروست بێ و نە دوو ئیدارەیی، نە گۆڕان لە دەست بدا و نە پارتی، لە یەک کاتدا توانی ئیدارەی ململانەی ناوخۆی و دەرەوەی خۆی بدات، توانی پارسەنگی هێز ڕاگڕێت، گوێی بەوانە نەدا کە پێیان دەوتن (ئەکڕاد مالکی) گوێی بەوانەش نەدا کە پێیان دەوتن (پڕە پارتی) کاتێک لە ڕێککەوتننامەی ستراتیژیان دور خستەوە بە ئەوە بوو پڕۆوبالەی بکەن، کاتێک ڕێککەوتنەکەی لەگەڵ بزووتنەوەی گۆڕان پێکرا بە ئەوە بوو کۆت و بەندی بکەن، لە ئێستادا یەکێتی لە دوا قۆناغ و ساتی ئاویدیو بووندایە، دەبێ زۆر وریا بێ (یەک هەڵە و یەک ڕاستی هەیە) ئەو هەڵەیەی کۆتایی پێدەنێ و ئەو ڕاستییەی دەربازی دەکات.

هەڤال

تۆ بەر لەوەی بیر لە سەرکەوتن بکەیتەوە دەبی بیر لە سەرنەکەوتن بکەیتەوە، بیرت بە ئەوە بچێ کە هەموو ئەوەی ئینسان بیری لێدەکاتەوە ئەوە نییە کە بەدەستی دەنێ، هەرگیز مەبەستم ئەوە نییە، یان پێم وابێ ئینسان تەسلیم بە قەدەر بێ.

(سەلاح نیازی) نووسەر و وەرگێری ناسراوی عیراقی دەڵێ: “من بە دوای سەرکەوتندا ناگەڕێم، بەڵکو لە فەشەل هێنان دەترسم”

ئەمە وەک ئەو پەندە ئینگلیزیە وایە:” گەر بە تەماعەوە بازەکی گەورەتدا بە ئەوەی سواری ئەسپەک بیت، ئەوا دەکەویتە ئەو دیوی ئەسپەکەوە”

لەسەروبەندی خۆیدا (دیگۆل) سەرکردەی دیاری فەرەنسا ئامۆژگاری (ئەندری مالرۆ) ی هاوڕێی کرد کە” بەهەڵەدا نەچێت فەرەنسا چیدی شۆڕشی ناوێت، سەردەمی شۆڕش بەسەر چووە”

بۆیە تۆ پێت وانییە سەردەمی جیابوونەوە بەسەر چووە، پێت وانییە کێشەکانی کوردستان پەیوستیان بە داهێنەرێکی خەلاقی لە شێوەی (فرانکلین ڕۆزفەلت)-ی ئەمریکی و (لیون بلۆم) فەرەنسی هەیە کە لەسەردەمی قەیرانی دارایی گەورەدا توانیان وڵاتەکانیان لە گەورەترین گرفتی دارایی قورتار بکەن و لەم ڕێگەیەوە دەسەڵات بگرنە دەست.

بەگێڕیەکی گفتگۆی نێو ڕۆمانی (تاوان وسزای) دۆستۆیفیسکی لەسەر

خودی مرۆڤە، کە “راسکۆلنیکۆف” پاڵەوانی رۆمانەکە، کە دەکرێ بڵێین بیرکردنەوەی دەربڕینەکانی تەعبیرە لە خودی دۆستۆیفسکی، مرۆڤ دابەشی سەر دوو جۆر دەکات مرۆڤە ئاساییەکان و مرۆڤە نائاساییەکان.

ئەمە بەڵگەیەکی وەسفکردنی مرۆڤی نائاساییەکەیە:

“گەلێک لەو مرۆڤە نائاساییانە، ئەگەرچی هەر بە خۆڕسک گوێڕایەڵن، بە هۆی هەندێک گەمەی سروشتەوە کە تەنانەت گا لەی بێبەش نییە، حەز لەوە دەکەن خۆیان وا بنوێنن کە پێشڕەو و یاخین و قسەی تازەیان پێیە. بە تەواوی بەوایشەوە ئەم کارە دەکەن. لە کاتێکدا ئەمانە بە زۆریی گوێ بەوانە نادەن کە وتەی نوێیان پێیە تەنانەت ئەوەندە لێیان بێزارن، کە بە دواکەتوویان لە قەڵەم دەدەن. وەلێ بە بڕوای من ئەمانە مەترسیی گەورە دروست ناکەن، چونکە ئەو جۆرە کەسانە هەرگیز ناتوانن رێگەی دوور ببڕن”

هەڤاڵ

تەنگەژەی سیاسی و شەڕی ناوخۆیی ئینگلستان لە نێوان “چارلز-ی یەکەم پاشای ئەو وڵاتە و پەرلەمانی ئینگلیستان لە ساڵی 1642 بۆ 1651″ کە بەسەرکەوتنی پەرلەمان بەسەر مەلیک-دا کۆتایی هات.

وای لە تۆماس هۆبز-ی فەیلەسوف کرد، کە پشتگیری لە دەسەڵاتێکی بەهێزی رەها بکات، کە بە پێچەوانەوە” جۆن لۆک” فەیلەسوفی بلیمەت باوەڕی وابوو دەبێت پشتگیری لە دەسەڵاتەکانی گەل بکرێت.

تە سەیرکە دوای 3٦7 ساڵ ئێمە لە کوردستان بەهەمان تەنگەژەدا تێدەپەڕین.

لەوسەردەمدا لەوە چەندین بلیمەتی گەورە هەڵکەوتن (تۆماس هۆبز) پێی وابوو هەموو ئەوەی روویدا لەسەر چەند بیرکردنەوەیەکی کەمی تاک لایەنە دروست بوو، کە هەموو ئەو ململانێ کردنانەش بە هۆی لێک تێنەگەیشتنەوە دێنە ئارا.

ئەم قسەیەی “هۆبز” وەک ئەوە وایە، دوێنی لە بارەی کێشەی هەرێمی کوردستان-وە قسەی کردبێت، لەکاتێکدا ئەو بەچوونانەی هۆبز بۆ نزیکەی 370 ساڵ بەر لە ئەمڕۆ دەگەڕێتەوە.

بەڕاستی لێک تێنەگەیشتن بەڵایەکی گەورەیە “هیگل” لەسەرەمەرگدا وتی: (ئەو لەمن تێنەگەیشت) بەڵام ئەمەش وەک کورد هەمیشە لە هیچ تێنەگەیشتین.

بۆ بەرھەم سالح لە گەڵ سڵاو و ئاوات خوازی … 1– سمکۆ عەبدولکەریم

بەشی یەکەم ....

بەو هیوایەی ئەم نووسینەی منیش خۆ خەریک کردن نەبێ بە مەحاڵێکەوە، کە وەک مەسعود محەمەد دەڵێ مر□ق ه□ر لەکۆنەوە خۆی بە مەحاڵەوە وابەستە کردوە و باسکی هیمەتی بۆ شتگەڵێک هەڵکردوە، کە رێی پێگەیشتنی نییە.
هەروەها دەمەوێ بڵێم ئەم نووسینەی من هەرگیز لە ژێر کاریگەری و سۆزی فرمێسکەکانی ئەو شینە پیاوە نەنووسراوە کە لەم چەند ڕۆژەدا بینیم، چۆن لە کاتی قسەکردن لە گەڵیدا، لە ژێر چاویلکەکانی دەگری و فرمێسک بە چاوەکانیدا دێنە خوارێ.

تۆ بڵێی واتای گریانی ئەم شینە پیاوە چی بێت؟ ئەو فرمێسکانە لەچ ناخێکی پڕ لە ئازارەوە هەڵقوڵاون؟ ئەو بەبێ ئەوەی پێناسەی ئەو گریان و فرمێسکانەی خۆیم بۆ بکات، تێگەیشتم ئەو گەیشتۆتە کەناری نائومێدی لە حزبەکەی، ئەو ڕۆژانەی وەک خۆی دێنەوە بەرچاو کە چۆن لە کونجەکانی زینداندا، هەمیشە دەستی نزای بەرز کردۆتەوە، خودا هیمەتی زیاتری پێبدا و خۆڕاگر بێت لە بەردەم ئەشکەنجەکانی بەعسدا، هیچ شتێک نەدرکێنێ، ئەو پیاوە کە بیر لە ڕۆژە سەختەکانی ژیانی دەکاتەوە، بەدەم گریان و فرمێسکەوە تف و نەعلەت لەو کەسانە دەکات کە خەریکەی حزبەکەی دەکەنە قوربانی، بەڵام نازانێ قوربانییەکە بۆ کێیە و بۆ چییە؟
ئەو لە ئێستادا هەر هێندەی لە دەسەڵاتدایە بگری، بەڵام دەزانن گریانی شینە پیاوێک واتای چییە؟
ئێوە گوێ لەو وتووێژەی دەقی شانۆیی (سێ خوشک-ی ئانتوان چیخۆف) بگرن:
کاتێک ماشا دەڵێ: ئایا واتایەک بوونی هەیە؟
توزینباخ: واتا؟ تەماشای دەرەوە بکە، خەریکە بە فر دەبارێ. واتای ئەمە چییە؟
گوتنی ئەم ڕستەیە ” تەماشای دەرەوە بکە، خەریکە بەفر دەبارێ” وەک تێری ئیگڵتن دەڵێ: هەڵگری چەند واتایەکە، بەفر واتا دارە وەک چۆن

فرمێسکی ئەو پیاوەش کە بینیم دەگری واتادارە.

ئەگەرچی بەفر مەتڵێکی سەیرو سەمەرە نییە، بەڵام بۆ کەسێک کە پێشتر بەفری نەبینیوە زۆر سەیر نییە، کە پرسیار بکات “واتای بەفر بارین چییە؟” بۆ یە بۆ منیش کە تا ئەم دەمە نەمبینوە شینە پیاوێک وا بە کول بگریت سەیر نیی□ ب□تە هۆکاری یەکەمی ئەو نووسینەم و لە ئێوەو ل□ ه□قال بەرهەم بپرسم واتای گریان و فرمێسکەکانی ئەو پیاوە چین؟
ڕەنگە ب□ف□ر□کە دەلالەت بێ لەوەی کە زستان بەڕێوەیە و خەریکە دەگاتە جێ، لای منیش گریانی ئەو پیاوە دەلالەت بوو لەوەی، تەرمی حزبەکەی بە شانەو□ یەوە و نائومێدی کۆی جەستەی گرتۆتەوە، ڕوویتان بە شێوەیەک ڕەش کردوە چیتر توانای بینینی کەسی نییە.
بۆیە توزێنباخ لە کۆتایدا بە ناچاری دەڵێ: ” کوڕە تەماشاکە، خەریکە بەفر دەبارێ، ئەوە زستان بەڕێوەیە و باشتر وایە بەرەو مۆسکۆ وەڕێ کەوین).
پرسیارەکە ئەوەیە ئەوان بەرەو مۆسکۆ بەڕێدەکەون ئەی ئێمە و ئەو پیاوە و ئەو هەموو کەسە هیلاک و شەکەتەی ئەم ڕێیە دوور و درێژ و سەخت و هەوراز و نشێوەی رێی نەجات بەرەو کوێ بەڕێ بکەوین.

تۆ بڵێی ئەو (وەتەن)ە کوێ بێت کە ئێمە تا ئێستا هیچ ئاشنای نین، ئەم وەتەنە سەیوانێکی لێیە ئەگەر باران باری هەڵیدەین، ئەم (وەتەن) ە ئەشکەوتی هەیە، شاخی لێیە ئەگەر لێمان قەوما پشتی خۆمانی تێکەین.
بەڵێ ئێمە بەرەو وەتەنێک دەبەن کە هیچ شارەزای کوچەو کۆڵانەکانی نین.
سوودی چییە بەدوای کەسێک کەوتن کە وەک مەسعود محەمەد سەبارەت بە بەوانەی بەرەو ئومێد سەر دەکێشن نووسیویەتی و دەڵێ: ” لە هەوڵی بەدەست هێنانی دوورەدەستەکاندا، بەوە ئاسانکاری لەگەڵ خۆیدا دەکا، کاتێ دەزانێ بە مەرام ناگا و ناهومێد دەبێ، پەنا دەباتە بەر لێکدانەوە و خەیاڵ و زندەخەون”.

دەزانی پێلێنانی ئەو فرمێسکە و سەدان و هەزاران قەترە فرمێسکی لەو شێوەیە لە بۆ گەیشتن بەو وەتەنە لە ئایندەدا چەند ئازار بەخشە.
بەڕاستی سەیرە ئێوە ئەو شتە ناکۆکانە چۆن دەتوانن بە یەکەوە کۆ کەنەوە؟ تۆ پێت وایە کێشەی ئەم مللەتە سەرۆکە؟ لە کاتێکدا ئێمە لەوەتەی هەین باجی سەرۆکەکان دەدەین.
یان ڕەنگە ئێمەش وەک ماغوت-ی شاعیر لەوەسەری لە باوکەکانمان

تەبگەین چەن توانیویانە دووشتی ناکەک بە یەک و پێچەوانەی یەکتر بە یەکەوە کە بکەنەوە.

هەڤال بەرهەم سالح

من دەزانم قسەکردن لەسەر بابەتی گەورە پێویستە پیاوی گەورە بیکات، چونکە هەروەک مەسعود محەمەد لە کتێبی “بەچونەک لەسەر لەکدانەوەی مرۆیی مەژوو” دەڵێ: ” قسەکردن لەسەر بابەتی گەورە، وەک هەرشتێکی پەیوەست بە بەشەرەوە، لە زاری پیاوی گەورەوە بە کاریگەری زیاتر دەبێ”

جیهان لە چنگی ئیمپراتۆردا – 5 – سمکۆ عەبدولکەریم …

بەشی پێنجەم......

ویلایەتە یەکگرتوەکانی ئەمریکا دوای پاشەکشەپێکردنی وەتانی زلهێزی ئەوروپا لە دوای جەنگی دووەمی جیهانی و دواتریش رووبەڕووبوونەوەی بیر و دەسەڵاتی کۆمۆنیزم لە سەرتاسەری جیهاندا کە یەکێتی سۆڤیەتی جاران سەرکردایەتی دەکرد، لە هەمانکاتیشدا سنووردارکردنی، دواتریش شکستپێهێنانی بیری عروبەی عەرەبی لە دوای پەنجاکانی سەدەی رابردوو، بەسەرکردایەتی (جەمال عەبدولناسر) دەسەڵات و هەیمەنەی ئەمریکا گەیشتە چلەپۆپەی، بۆیە قسەکردن لە ئەمریکای دوای ئەم قۆناغە بابەتێ، بەتە یەکێک لەو باسە گەرم و گەڕە سیاسیانەی، نەوخەی ئەمریکا، بەشەوەیەک لە سەرئاستی جیهانیشدا بەتە مەسەلەیەکی پێ بایەخ.

هەندێ لە مەژوونووسان و بیرمەندانی سیاسی، ئەمپراتۆریەتەکەی ئەستای ئەمریکا دەشوبهێنن بە ئیمپراتۆریەتەکەی جارانی بەریتانیا، کە چەن ئەو ئیمپراتۆریەتەی کە بەوە ناسرا بوو، خۆری لێئاوانابێت تووشی داڕوخان بوو، ، ئاواش ئیمپراتۆریەتەکەی ئەمریکا کە بە دەسەڵاتداری موتلەقی جیهان ناسراوە، دوور یان نزیک دووچاری هەمان چارەنووس دەبێتەوە “لە کاتێکدا ئیمپراتۆریەتی

بەریتانیا رۆژێ لە رۆژان چارەگی خاکی دونیا بەدەستەوە بوو، کە نزیکەی چارەگی دانیشتوانی جیهانی پێکدەهێنا، لە بەرامبەر ئەوەدا ئەو زەوییەی کە ئێستا ئەمریکا لەسەرییەتی لەنێوان سەدا شەش بۆ سەدا حەوتی روبەری گۆی زەوییە، دانیشتوانەکەشی لە سەدا پێنج تێپەڕناکات” بەڵام لە رووی ئابورییەوە، بەرهەمی ئابووری ئەمریکا دەگاتە چارەگی بەرهەمی دونیا، کە لە ساڵی (1969) وە تاکو ئێستا بە شێوەیەکی گشتی جێگیرە.

(رۆبەرت کاجان) لە نووسینەکانیدا زۆر بە توندی ئەوە ڕەت دەکاتەوە کە ئەمریکا لە لێواری غەلەربوونەوەیەکی حەتمیدا بێت، بەشێوەیەک لە وتارەکانی (ئۆباما)ی سەرۆکی پێشووی ئەمریکاشدا ئەو مەترسییە هەستی پێدەکرێت، ئاماژەکانی ئەو مەترسییەش، جگە لەو وتارانەی لەوبارەوە نووسراون، زیاتر لە قسەکانی (ئۆباما) دا دەرکەوتوون.
ئۆباما لە یەکێ لە وتارەکانیدا لە ساڵی (2012) بە ئاوازێکی بەرزی دەنگی و جۆرێک لە بزەی باوەڕ بە خۆبوونەوە وتی: “ئەوانەی دەڵێن ئەمریکا لە دارووخاندایە، نازانن چی دەڵێن” ئەمەش بە پشت بەستن بە بۆچوونەکانی مێژوو نووسی
ئەمریکی (رۆبەرت کاجان) کاتێک وتارێکی بەناونیشانی (ئەفسانەی داڕوخانی ئەمریکا) لە گۆڤاری (نیو ریپەبلیک) ی ئەمریکی بڵاوکردەوە و دەنگدانەوەی زۆری هەبوو.
ئۆباما لە پەراوێزی ئەم وتارەی (کاجان)دا کە هەندێ چاودێری سیاسی جۆرێک لە ترس و دڵەڕاوکێ پێوەدەبینن، دەیهەوێ بەگژ هەموو ئەو بۆچوونانەدا بچێتەوە کە باس لە داڕوخانی ئەمریکا دەکەن.

بە پێی هەندێ سەرچاوە، ئۆباما لە دانیشتنێکی تایبەتدا زۆر بە وردی و خاڵ بەخاڵ گفتوگۆی لەسەر ئەم وتارەی (کاجان) کردوە و باوەڕی بە بۆچوونەکانی هەبووە، بەڵام (کاجان) کە دواتر ئەو تێگەیشتن و بۆچوونانەی خۆی لە چوارچێوەی کتێبێکدا بە ناوی (جیهانێک کە ئەمریکا دروستی کردوە) فراوانتر دەربڕی، بەشێوەیەک ڕەخنە لە ئۆباما دەگرێت، کە کردەوە بڕیارەکانی پێچەوانەی دەربڕینەکانییەتی، بە تایبەتی ئەوەی کە پەیوەندی بە ڕەوشی سوریاوە هەیە، لەم رووەوە ڕەخنە لە سیاسەتی ئەمریکا دەگرێت، لە بەرامبەر دەست تێوەرنەدان و پشتیوانی نەکردنی، گەل و سوپای ئازادی سوریا.

لە مێژووی ئەمریکادا هەمیشە نووسەرو بیرمەندانی ئەم وڵاتە رۆلێکی بەرچاو دەبینن لە داڕشتن و دیاریکردنی نەخشەی سیاسی ئەم وڵاتە، بۆیە بەردەوام لەپشتەوەی زۆر لە سەرۆکەکانی ئەمریکا بیرمەندێک

هەیە.
ئەمریکا لە زۆر بواری سیاسی و ئابووری و کۆمەڵاتی پشت ب□ بیردۆزە داهێنراوەکانیان دەبەستێت، هەر لەکتێبەکەی سامۆئیل هنتگتۆن (پێکدادانی شارستانییەتەکان) و کتێبەکەی فۆکۆیاما (کۆتایی مێژوو) بگرە تادەگاتە کتێبەکەی (ناتان شارانسکی /کێشەی دیموکراسی/هێزی ئازادی بۆ زاڵبوون بەسەر ستەمی تیرۆر) کە زۆر لەنووسەرە سیاسییەکان ئەم دوو کتێبەی پێشتر وەک بناغەی سیاسەتی ئێستای ئەمریکا دەناسێنن، هەروەک ئاماژەیەکی زۆریش بۆ ئەوە دەکرێ کە جورج بۆش زۆر سەرسام بووە بەم کتێبەی (ناتان شارانسکی).

بە شێوەیەک (ناتان) باس لەو سودفەیە دەکات کە کتێبەکەی خۆی، لە سەرمێزی کۆندالیزا رایس وەزیری دەرەوەی ئەو کاتی ئەمریکا بینیوە، سەرسامابووە، بەوەی کە (کۆندالیزا) باسی ئەوەی بۆ کردوە کە (جورج بوش) مۆلەتی یەک هەفتەی پێداوە بۆ ئەوەی لەم ماوەیەدا ئەم کتێبە بخوێنێتەوە.
زۆر لە نووسەرو سیاستمەدارانیش بەکارهێنانی دەستەواژەی (فوضى الخلاقة) لە کاتی خۆیدا کە هەڵایەکی زۆری نایەوە، بۆ بیری ئەم کتێبەی (ناتان شارانسکی) دەگەڕێننەوە، بەومانایەی کە (شارانسکی) رایگەیاند□و□: "عەرەب و موسلمانان، تا ئێستا لە ئاستی دیموکراتییەتدا نین" ئەم بیردۆزەش زیاتر لە دوای رووداوەکەی 11-ی سپتێمبەری 2001 سەری هەڵدا و ئەمریکای لەوە بە ئاگا هێنایەوە، کە ڕقێک خەریکە رۆژ بە رۆژ لە بەرامبەریدا ئەستورتر دەبێت، هەمووانیش باش هەست بەو ڕقە دەکەن، جورج بوش لە دوای 11-ی سپتێمبەر وتی: "دوژمنەکانمان رقیان لە ئازادیمانە"

فەرید زەکەریا خاوەنی کتێبی(جیهان دوای ئەمریکا و تۆماس فریدمان) لە کتێبەکەی بە ناوی (That Used to Be Us) دوو لەو نووسەرانەن کە (کاجان) زۆر بە توندی بۆچوونەکانیان لە بارەی ئایندەی ئەمریکا رەتدەکاتەوە، بە تایبەتی ئەو بۆچوونانەی وێنەی ئەمریکا وانیشان دەدەن، کە ئەمریکا خاوەنی هێزە، بەڵام ئۆباما بە شێوەیەک هەڵسوکەوت دەکات، وەک ئەوەی لە لێواری داڕوخاندا بێت.
هەموو ئەوانەی داکۆکی لە بەردەوامی هەیمەنەی ئەمریکا دەکەن، پێیان وایە ئەمە جگە لە وەهمێکی بەتاڵ، شتێکی تر نییە، ئەمەش بە پشت بەستن بەو مێژوووە پڕ لە هەوراز و نشێویەی، کە ئەمریکا پێدا تێپەڕیوە. نمونەش بەوە د□ن□ن□وە، کە ئەمریکا بە سێ قەیرانی ئابووری خنکێنەردا تێپەڕیوە، قەیرانەکانی ساڵی (1910، 1930، 1970)، دوای ئەم قەیران□نش، ئەمریکا هەموو جارێک بەهێزتر لە

جاران دەرکەوتەوە.

لە گۆشەیەکی تری مێژووییەوە مێژوونووسان تەمەنی ئیمپراتۆرییەت بە چەند قۆناغێکی یەک لە دوای یەک هەڵدەسەنگێنن، نەک چەند ساڵێکی کەم. بۆیە هەموو ئەوەی لە بارەی ئەمریکاوە دەوترێت، دەکرێ لە گۆشەی سیاسی ترەوە لێیبڕوانن، بە تایبەتی ئێستا، کە ئەمریکا بە قۆناغێکی زۆر هەستیاردا تێدەپەڕێت، هەستیار، هاوشێوەی قەیرانی کوبای ساڵی 1962، کاتێک بە ناچاری کەوتە بەردەم ئەگەری رووبەڕووبونەوە لە گەڵ یەکێتی سۆڤییەت، ئێستاش جارێکی تر لە گەڵ روسیا ڕووبەڕوو دەبێتەوە.

جیهان لە چنگی ئیمپراتۆردا – 4 – … سمکۆ عەبدولکەریم

بەشی چوارەم

ئەمریکا بەردەوام لە چوارچێوەی بیردۆزی “سیاسی و ئابوری و سەربازی”یەوە کە لە لایەن سیاسییەکان یان بیرمەندانی وڵاتەکەیەوە داڕێژراون، نەخشە رێگای سیاسی دوورو نزیکی ئەمریکای کێشاوە، ئەمە جگە لە بەرچاوگرتنی لایەنی “کۆمەڵایەتی و جوگرافی” کە، شتێک نەماوە ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا حیسابی بۆ نەکرد بێت.
بۆیە دەبینین ئەمریکا زۆر دوورتر لەو مێژووەی ئەمە ئاماژەمان بۆی کردوە، بیری کردۆتەوە، بیرکردنەوەیەک کە ئێستا دونیا دەبێت تێبگات ئەمریکا لە کوێوە سەری هەڵێناوە و لە کوێ و کەی، ئەو سەرەی نەوی دەکات.
لە (2-ی دیسمبەری ساڵی 1823، جیمس مۆنرۆ) پێنجەم سەرۆک کۆماری ئەمریکا بنەماو ڕێبازێک دادەڕێژێ کە تا ئێستاش هەناسە دەدات، ئەو ڕێبازەی هەر بە ناوی خۆیەوە ناسراوە (ڕێبازی مونرو)
(جیمس مۆنر) لە ڕێگەی بەیاننامەیەکەوە، کە ساڵی (1823) ئاراستەی گۆنگریسی وڵاتەکەی دەکات، ئەو بنەمایانە رادەگەیەنێ کە دڵنیایی سەربەخۆیی دەداتە وڵاتانی خۆرئاوای نیوە گۆی زەوی، لە دژی دەست تێوەردانی وڵاتانی ئەوروپی، چ بە چەوساندنەوەیان، یان بڕیاردان

لە مافی چارەی خۆنووسین، هەر بە پێی ئەو رەباز و بنەمایانەی مەنرۆ رێگە لەوە دەگرێت ئەوروپییە ئەمریکییەکان، ژێردەستەی داگیرکاری هیچ هێزێکی ئەوروپی بن، لە ئایندەدا.

سەرەنجام دەرکەوت کە ئامانجی سەرەکی لەو بەیاننامەیە رێگریکردنە لە دروست بوونی هەر جۆرە داگیرکارییەکی نوێ، لە هەر یەک لە ئەمریکای باکور و باشوور، لە لایەکی تریشەوە بەربەستکردنی سنوری ئەو داگیرکاریانە بوو، کە هەبوون.
بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا، رەبازی (مەنرۆ) نەک هەر سوودێکی بازرگانی وای نەبوو بۆ ئەمریکا کە شایانی باسکردن بێت، رێگریش نەبوو لە بازرگانیکردنی وڵاتانی ئەوروپی، لە سەرووی هەمووشیانەوە بەریتانیا، کە پشکی شێری بەرکەوتبوو، هەروەها نەبووە هۆی باشترکردنی پەیوەندییەکانی نێوان ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا و وڵاتانی ئەمریکای لاتینش.

چونکە ئەو وڵاتانە ئەو بنەمایانە وەک فەلسەفەیەکی پارێزگاریکردنیان لێکنەداوە، بۆیە لێی بێزار بوون و پێیان وابوو، ئەمە رێگا و هۆکارێکە بۆ زاڵبوون بە سەریاندا، واتە وڵاتانی ئەمریکای لاتین هەندێی لە هەیمەنەی باکور دەترسان، هەندێ ترسیان لە وڵاتانی ئەوروپی نەبوو.
"سیودەر رۆزڤەلت"بیست و شەشەمین سەرۆکی ئەمریکا، ماناو روحێکی نوێی وەبەر ئەو رەبازەی مەنرۆ دا، بە شێوەیەک پێوابوو بەدەسەڵاتی و هەر جۆرە هەڕەشەیەک لە لایەن وڵاتانی بچووکی ئەمریکای لاتین، دەبێتە هۆی وروژانی وڵاتانی ئەوروپا بۆ دەست تێوەردان.
لە ئەنجامی ئەم تێگەیشتنەدا رۆزڤەلت بە پشتیوانیکردن لە رەبازی (مەنرۆ) داوای لە وڵاتەکەی کرد رێگای بدرێت دەست تێوەردان لە وڵاتانی لاتین بکات و لە چوارچێوەی سیاسەتی (داری سەرکەش) (سیاسە العصا الغلیظە) هێزی سەربازی رەوانە بکات.
ئەوەبوو ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا لە ساڵی (1905) هێزی ناردە دۆمنیکان و لە ساڵی (1912) ش بۆ نیکاراگوا و ساڵی (1915) ش هێزی ناردە هایتی.

بەڵام لەدوای جەنگی یەکەمی جیهانی ئەمریکا بە پەیوەندییەکانی خۆیدا چووەوە لەگەڵ وڵاتانی ئەمریکای لاتین، بەشێوەیەک جۆرێک لەدڵنیایی دانە لەوەی، کار بە سیاسەتێکی باشی هاوسێیەتی دەکات، ئەمەش ئەو گۆڕانە جۆرییە بوو کە دواتر لەنیوەی یەکەمی سەدەی رابردوودا لەسیاسەتی ئەمریکادا رەنگیدایەوە، واتە پەنابردنە بەرهێزی سەربازی بووە بیرکردنەوەی سێیەم لە سیاسەتی دەرەوەی

ئەمریکادا، دوای بەکارهێنانی سیاسەتو ئابووری، وەک دوو بنەمای سیاسی بۆ پەلهاویشتنەکەی بۆ دەرەوەی خۆی.

بۆیە دەبینین ئەگەر ئەمریکا زۆر ناچا نەبووبێت پەنای نەبردۆتە بەر بەکارهێنانی هێز، ئەگەریش ئەوەی کردبێت لەچوارچێوەی هاوپەیمانییەتی جیهانیدا کردویەتی، وەک شەڕی ئەفغانستانو عیراق، کە هەمیشەش خۆی سەرکرایەتی کردوە، ئەمەش جارێکی دیکە چۆتە خزمەت زیاتر باڵابوونی ئەمریکاو قایمکردن و سەلماندنی ئەو راستییەی کە «ئەمریکا دروستکەری جیهانە» کە (ڕۆبەرت کاجان) لە بۆچوونەکیدا دەیهەوێ بیسلمێنی، ئەو هەیمەنەو ئیمپراتۆریەتەی ئەمریکا نەک هەر لەپاشەکشەدا نییە، بەڵکو وێڕای قەیرانە دارییەکەی(2007) و هەڵکشانی «چین» لەڕووی ئابوورییەوە، ئەمریکا هەر لەپێگەی خۆیدایەو هەموو ئەو ئاماژانەش کە باس لەلاربوونەوەی باڵای ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا دەکەن هەڵەن.

هەرچەندە(کاجان) دان بەوەدا دەنێ کە ئەمریکا لەتوانایدا نییە، لەتەواوی دەسییەکەندا ئیرادەی خۆی بسەپێنێ، هەرچەند جۆرێک لەسەرکەوتنی لەعیراق بەدەستهێناوە، ئەمە جگە لەهەوڵەکانی بۆ بەربەستکردنی تەشەنەکردنی پیشەسازی ئەتۆمی و لەناوبردنی قاعیدەو برەودان بەپیشەسازی چەک و تەقەمەنی، هەروەها دەستپێوەگرتنی تەڵەی هاوپەیمانییەتی لەگەڵ ئەوروپاو زۆر لەهێزەکانی ئاسیا، لەو روانگەیەوە کاجان پێیوایە لەدوای جەنگی دووەمی جیهانییەوە تائێستا، هەیمەنەی ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا وەک هێزێکی جیهانی جێگیرەو، لەتوانایدا هەیە هەر شتێک بیەوێ بیکات، بەشێوەیەک وای داناوە کە لەئێستادا دوای ڕەمای کەن، ئەمریکا توانادارترین هێزی سەر رووی زەوییە.

3- جیهان لە چنگی ئیمپراتۆردا — ... سمکۆ عەبدولکەریم

بەشی سێیەم......

بە لە بەرچاوگرتنی هەنگاوەکانی ئەمریکا بەرەو وڵاتانی ئەمریکای

لاتین و دواتریش ئیران و پاشان ئیندۆنیزیا وەک سەرەتایەکی نوێ لە سەرهەڵدانی نەهامەتی و چەوساندنەوەی کۆمەڵگای مرۆڤایەتی، بە چەشنەکی دیکەی جیا لە سەردەمی داگیرکاری سەربازی، لەوە تێدەگەین کە سیاسەتی نوێی ئەمریکا وەک ستراتیژیەتەکی تازە لە نیوەی دووەمی سەدەی بیستەمدا دەست پێدەکات و خۆی لە ناردنی کۆمپانیاکان بە وڵاتە دەوڵەمەندەکان لە بواری سامانی سروشتیدا دەبینێتەوە، کە تا ئەم کاتیش خودی وڵاتەکە خۆشی هیچ سوودێکی لەوەرنەگرتبوو، دیارە هەموو ئەمانەش وەک جێبەجێکردنی ئامانجگەلێک کە خۆی لە پڕۆژەکانی وەک کارەبا و ئاو و تەندرستی و پەروەردە و ڕێگاوباندا دەبینیەوە، کە سەرەنجام لەم ڕێگایەوە کۆمپانیاکان لە نەویاندا ئەوانەی رۆلی بکوژی ئابوریان دەگەڕا زیاتر بەدوای جێبەجێکردنی ئەو پلانانەوە بوون کە لە بنچینەدا بۆی هاتبوون، ئەرکی هەندێکیان لە نێو کۆمپانیادا ئەوە بوو کە لە کاتی رەتکردنەوەی بەرنامەو پڕۆژەکانیان، یان تەگەرە دروستکردن بۆیان، لە لایەن دەسەڵاتدارانی ئەو وڵاتانەی کە بۆیان چووبوون، یان هاوڵاتیانەوە، ئەوان پەنا بەرنە بەر هەڵخەلەتاندن و لە خشتەبردنیان، بە ئامانجی ڕازیکردنی سیاسییەکان و ئەو هاوڵاتیانەی ئامادە نین بچنە ژێرباری سیاسەت و خواستی کۆمپانیاکە. دیارە ئامانجی کۆمپانیاکانیش لە بنەڕەتدا ئەوە نەبووە کە دەیانەوە خزمەت بەو وڵاتەو خەڵکەکەی بکەن، بەقەد ئەوەی ئامانجیان هەڵلۆشینی سەروەت و سامانی ئەو وڵاتانە و خستنە ژێرباری قەرز بووە، بە ئەوەی بە هەمیشە بکەونە ژێر باری داوکاری و خواستی ئەمریکا و هەرگیز نەتوانن پێچەوانەی ویستی ویلایەتە یەکگرتوەکانی ئەمریکا هەنگاو هەڵێنن.

وەک هەنگاوی یەکەمیش هەموو ئەو هەنگاوانەی ئەمریکا بە لێدانی پێگەی تەوژمی شیوعییەت بوو، لە سەرتاسەری جیهاندا. لە چوارچێوەی ئەو سیاسەت و تێگەیشتنەی ئەمریکا بە کۆنترۆلکردنی جیهان دەردەکەوێت ئەمریکا نەخشەرێگاکەی هەلێنجراوی ئەو پلانەیە کە پێدەوترێت پلانی پێنجی (خگە خمسیە)
بۆیە دەبینین لەم ماوەیەدا، ئەمریکا بە هیچ شێوەیەک ڕووبەڕووی بزووتنەوە ئیسلامییەکان نەبۆتەوە، بەڵکو بە شێوەیەکی ناڕاستەوخۆ یارمەتیدەری یارمەتیدەرەکانیشیان بووە، یان هەر هیچ نەبێت چاو پۆشی لەو وڵاتانە کردوە کە بە هەموو شێوەیەک هاوکاری بزووتنەوە ئیسلامییەکانیان کردوە لە سەروی هەمووشیانە عەرەبستانی سعودی، کە لەم سەردەمدا، بە تایبەتی کاتێک یەکێتی سۆڤیەتی جاران بە پشتیوانی کردن لە رژێمی ئەو دەمی ئەفغانستان هێزی سەربازی هێنابووە ئەفغانستان و بە هەموو شێوەیەک بەرگری لە سیستمی سیاسی

ئەوکاتی ئەفغانستان دەکرد.
لە بەرامبەر ئەوەدا و لە چوارچێوەی ئەو نەخشە رێگایەی ئەمریکا کە بۆ چەسپاندنی هەیمەنەی خۆی کێشا بووی”ئارەزوی خۆی نەشاردەوە لەوەی بنەماڵەی سعود لە هەشتاکانی سەدەی بیستەم، لە شەری ئەفغانستان لە دژی شورەوی پارە بە ئوسامە بن لادن بدەن، دیارە ریاز و واشنتن پێکەوە نزیکەی سێ ملیار و نیویان دا بە جەنگاوەرە موسلمانەکان”.
هەروەها دوای رووداوەکەی 11-ی سەپتیمبەریش بەلگەیەکی گەورەی پێوەندی ژێر بە ژێری نێوان ریاز و واشنتن دەرکەوت، کە ساڵی 2003 گۆڤاری “ڤانیتی فێر” راپۆرتێکی بە ناونیشانی (ڕزگارکردنی سعودییەکان) بڵاوکردەوە و باس لە پەیوەندی بنەماڵەی بۆش و بنەماڵەی سعود و بنەماڵەی بن لادن دەکات .

بە هۆی ئەوەی کە ئەمریکا خاوەنی فەلسەفەیەکی فیکری و ئایدۆلۆژیایەکی دیاریکراو نەبووە، هەمیشە بەرژەوەندییە باڵاکانی خۆی لە سەرووی هەموو بیروباوەڕێکەوە بینیوە، هەر لەم چوارچێوەیەشدا هەڵسوکەوتی کردوە، تاکە فەلسەفەیەک کە خۆی بە خاوەنی زانیوە و جاروبار لێرەو لەوێ لەسەری هەڵداوەتە، پرۆسەی دیموکراتی و بنەماکانی مافی مرۆڤ بووە، بەڵام ئەمەشیان قەت نەبۆتە رێگر لەبەردەم گرتنەبەری هەر جۆرە رەوشوێنێک بۆ گەیشتن بە ئامانجەکانی، وەک ئەو وڵاتە کۆمۆنیزمانەی یان ئیسلامیانەی، کە خۆیان بە بیروباوەڕێکی دیاریکراوەوە بەستۆتەوە، ئەگەر هەندێ لەو بزووتنەوانە، بەڕاستیشیان نەبێت، بە ئەوەی ماهییەتییان دەرنەکەوە ناتوانن زۆر راشکاوانە، هەنگاوی پێچەوانەی بیروباوەڕەکەیان هەڵێنن، لانی کەم بۆ ئەوەی ئەوانەی بەڕاستی بەو هیوایەوە بەگەڵییان کەوتوون، هەر بە دەوریانەوە بمێنن، بەڵام ئەمریکا قەت خۆی گیرۆدەی وەها گرفتێک نەکردوە، ئەوەی هەیە هەر ئەوەندەیە کە دەگوترێ ئەمریکا راستگۆ نییە لە بەرامبەر بە دیموکراتیکردنی جیهان و پاراستنی بنەماکانی مافی مرۆڤ، کە هەمیشە وەک دروشمێکی زەق بەڕووی خۆیدا هەڵواسیوە.
ئەگەر خۆمان بە دوور بگرین لەو تێگەیشتن و رەخنەگرتنە تەقلیدیانەی سەدەی رابردوو، کە بەشێکی هەڵێنجراوی ئایدۆلۆژیایەکی چەق بەستوو بوو، بەشەکەی تریش زیاتر پەیوەندیان بە جۆرێک لە ململانەی توندو ستراتیژی قوتبەکانی دونیاو وڵاتە زلهێزەکانی ئەوروپا هەبوو، بۆ ئامانجی کۆنترۆلکردنی جیهان و هەڵلووشینی سەروەت و سامانی گەلانی بێدەسەڵات، بۆیە دەکرێ لە ئێستادا لە دەرەوەی ئەو جۆرە تێگەیشتنە ئایدۆلۆژی و بەرژەوەندخوازییە بەرفراوانەی جاران، هەڵسەنگاندن بۆ سیاسەت و هەیمەنەی ئەمریکا

بکەین بە سەر جیهاندا.
بەومانایەی کە دەرکەوتنی ئەمریکا وەک وڵات و هێزێکی کاریگەر لە جیهانی دوای جەنگەکانی یەکەم و دووەمی جیهانی زۆر لەمانەوە دوور نییە، بە تایبەتیش لە دوای جەنگی دووەمەوە کە باوەڕی سنووردار سەرکەوت بەسەر باوەڕی گشتگیردا، کە خۆی لە ئایدۆلۆژیادا دەبینییەوە، "فاشییەت و نازییەت" وەک سەرەتا و دواتریش "شیوعییەت"

بە تایبەتیش کاتێک لە دوای جەنگی دووەمەوە ئەمریکا "پڕۆژەی مارشاڵ" ی ڕاگەیاند، کە خۆی لە خۆیدا ڕاگەیاندنی ئەم پڕۆژەیە لە لایەن "جەنەڕاڵ جۆرج مارشاڵ" ئاماژەیەکی زۆر ڕوونی دەرکەوتن و سەرهەڵدانی ئەمریکا بوو، لە بەرامبەر وڵاتانی ئەوروپی کە تا ئەو دەمە، ئەمریکا هیچ دەمێک وا دەرنەکەوتبوو، واتە دەست درێژکردنی ئەمریکا بە یارمەتیدانی وڵاتانی ئەوروپی، لە رووی ئابورییەوە، بە مەبەستی ئاوەدانکردنەوەی ئەورپای وێرانی دوای جەنگ، نیشانەی ئەوپەڕی بایەخی ئەمریکایە بە لایەنی ئابوری، کە دواتر بە فراوانکردنی ئەو ئابورییەی لە ڕێگەی کۆمپانیاکانی ئاوەدانکردنەوە و گەیاندنی پڕۆژەی خزمەتگوازارییەوە، پەلی هاویشت بە وڵاتانی بەدەسەڵاتی خاوەن سامان و خستنیە ژێر رکێفی خۆیەوە.

-2- جیهان لە چنگی ئیمپڕاتۆردا ... سمکۆ عەبدولکەریم

بەشی دووەم.....

ئەمریکا بە گەیشتن بە ئیمپراتۆریەتی جیهانی سڵە لە هیچ نەکردەوە، لە چوارچێوەی ئەو نەخشەڕێگایەی ڕۆزڤەلت کۆشای ئەمریکا لە ڕێگەی کۆمپانیاکانەوە دەستی بە هەموو کون و کەلەبەرێکی ئەو جیهانە گەیشت. لە دەرەوەی پڕۆسەی سەربازی ئەمریکا شەڕی لە بەین بردنی دوژمن و نەیارەکانی دەست پێکرد، هەر لە وڵاتانی ئەمریکای لاتینەوە بگرە، تا دەگاتە ناوچەی خۆرهەڵاتی ناوەڕاست و ئاسیای دوور، لە سەرووی هەمووشیانەوە لێدانی پێگەی یەکێتی سۆڤیەتی جاران، کە

ئەمەیان بۆ ئەمریکا لە سەرووی هەموویانەوە بوو، چۆن بتوانێ گەورەترین و مەترسیدارترین کۆسپی بەردەم ئیمپڕاتۆریەتەکەی بڕوخێنێ، لەم روانگەیەوە بە پشت بەستن بە بیردۆزی (دۆمینۆ، کە ئایزنهاوەر لە ساڵی 1954 لە یەکێ لە وتارەکانیدا ئاشکرای کرد) پەنای بردە بەر سەرکوتکردنی هەر وڵاتێکی هەڵگری بیروباوەڕی شیوعیەت، چونکە بە پێی لێکدانەوەی ئەو (بیردۆزەی ئایزنهاوەر) هەر وڵاتێکی شیوعی لە ناوچەکەیدا، دەکرێ کاریگەری لەسەر وڵاتانی دەوروبەری دابنێ و وایان لێبکات دوای بیرۆباوەڕی شیوعیەت بکەون، بە پێچەوانەشەوە هەر لە روانگەی بیردۆزی (دۆمینۆ) وە سەرکوتکردن و روخانی هەر وڵاتێک لە ناوچەیەکی دیاریکراودا، دەبێتە هۆی رووخانی وڵاتانی دوروبەری، یەک بە دوای یەکدا، (وەک پوولی دۆمینۆ).

ئەمریکا بۆ بە ئاکام گەیاندنی خواستەکانی، هەنگاو بەهەنگاو لە رووخانی شیوعیەت نزیک بووەوە، کە ئەوەیان بۆ ئەو خواستێکی هەرە لە پێش بوو، بە جۆرێک، بۆ لێدانی شوعیەت بە شێوەیەکی گشتی پەنای بردە بەر هەمووشتێک، هەر لە لەناوبردنی سەرۆکی چەند وڵاتێک، کە گومان دەکرێ ئەمریکا ناراستەوخۆ لە پشتیانەوە بووبێت، وەک (عومەر تۆریجۆس سەرۆکی پەنەما و جیم رۆلدوس سەرۆکی ئیکوادۆر) کە هەردووکیان لە یەک ساڵدا لە رێگەی سووتان و کەوتنە خوارەوەی فڕۆکەکانیان لە ساڵی (1981) گیانیان لە دەستدا. ئەمە جگە لە دەست هەبوون و رێکخستنی کودەتاکان و پاڵپشتی کردنی گروپ و بزووتنەوە ئیسلامیەکان، ئەمەش هەر هەموو بە ئامانجی لێدانی شیوعیەت و خۆشکردنی زەمینە بۆ دروستکردنی ئەو ئیمپراتۆریەتەی ئێستا بە هۆی سەرهەڵهێنانەوەی روسیا خەریکە ئەو پێگەیەی جارانی نامەنێ و جارێکی دیکە بارودۆخەکە بەرەو قۆناغێکی دیکەی ملمڵانێ هەنگاو دەنێ.

ئەگەر پێشهاتەکانی، دوای یەک لە دوای یەکی روخانی رژێمەکانی، تونس و لیبیا و میسر و یەمەن، وا لێکبدەینەوە کە دەرفەتێکی دیکە بوو بۆ ئەمریکا، بۆ ئەوەی خولێکی دیکەی یاریە سیاسیەکەی دەست پێبکات، بە ئامانجی زیاتر چەسپاندنی دەسەڵات و هەیمەنی خۆی بەسەر جیهاندا، ئەوە دەبێت بگەڕێینەوە بۆ ئەو رۆژەی کە لە (11 ی سپتەمبەری 2001) ئوسامە بن لادن لە رێگەی چەند فڕۆکەیەکی مەدەنی پەلاماری ئەمریکای-دا، بە شێوەیەک تا ئێستاش لە (40%) سەدا چلی دانیشتوانی ئەمریکا باوەڕ بەو چیڕۆکە ناکەن و بە سیناریۆ و گوومانەوە لەو رووداوە دەڕوانن و پێیان وایە ئەمە بەشێک بووە لە سیاسەت و گەمەی سیاسی، کە مێژووی ئەمریکا پڕیەتی لەو جۆرە

یاریانە، کاتێک ویستبەتی چنگی لە شوێنێک گیرکات و ئابوریەکەی هەڵلوشێت، سیناریۆیەکی داڕشتووە.

پەنەما یەکێکە لەو وڵاتانەی ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا لە ساڵی 1989 بە بیانووی بازرگانیکردن بە ماددە هۆشبەرەکان و سپیکردنەوەی پارە داگیری کرد، بەڵام بە گوێرەی هەندێ سەرچاوە هۆکاری ئەم داگیرکارییە ئەوە بوو کە پەنەما و سەرۆکەکەی (مانویل نوریەگا) بەرهەڵستی تاقمێک لە سیاسییەکان و بەڕێوەبەری کۆمپانیا ئەمریکییە خاوەن دەسەڵاتەکانی دەکرد.

ئەمەش وەک بەربەستێک وابوو لەبەردەم جێبەجێبوونی نەخشەی سیاسی ئەمریکا لە جیهاندا، بەومانایەی ئەمریکا بۆ گەیشتن بە ئیمپراتۆرییەت، لە هەر شوێنێک لە لایەن هەرسەرکردەیەکەوە بەرەنگاری کرابێت، ئەو کەسە بە شێوەیەک لە شێوەکان لە نێوبراوە، بە پێی هەندێ سەرچاوە ئەمریکا لە ماوەی (111) ساڵدا لە ساڵی 1890 تا 2001 (134) دەست تێوەردانی سەربازی ئەنجامداوە .
لەو کاتانەی ئەمریکا زۆر سەرسەختانە ڕووبەڕووی بیری شوعییەت و ئەو وڵاتانە بووەوە کە ڕۆژ بەڕۆژ لە هەڵکشاندا بوون و مەترسی ئەوە هەبوو ئەو وڵاتانە یەک لە دوای یەک بکەونە ژێر دەسەڵات و فیکری کۆمۆنیزم.

ساڵی (1969) ئیندۆنیزیا بووە چەقی ئەو ڕووبەڕووبوونەوانە، بۆیە دەبینین ئەمریکا لە ڕێگەی کۆمپانیای (مۆبین) و جێبەجێکردنی پڕۆژەی کارەبا لەم وڵاتەدا، پلانێکی گشتگیرو تۆکمەی داڕشت بۆ لانی کەمی کۆنترۆڵکردنی باشووری ڕۆژهەڵاتی ئاسیا ، مەبەستیش لەوە ئەوەبوو(سۆهارتۆ) خزمەتی سیاسەتی دەرەوەی ئەمریکا بکات و ببێتە نموونە و سەرەمەشق بۆ وڵاتانی دیکەی ناوچەکە، بە شێوەیەک ڕەنگدانەوەیەکی باشی هەبێت لە سەر ئاستی وڵاتانی ئیسلامی بە تایبەتی و خۆرهەڵاتی ناوەڕاست بە شێوەیەکی گشتی، کە لەم سەردەمەدا خۆرهەڵاتی ناوەڕاست لەبەردەم تەقینەوەیەکی جەریدا بوو، لەم ڕێگایەشەوە لە یەک کاتدا ئەمریکا هەم لە ڕووی سیاسییەوە پێگەی خۆی لەم ناوچەیەدا بەهێز بکات بۆ لێدانی کۆمۆنیزم، هەم لە ڕووی ئابوورییەوە دەست بەسەر نەوتی ئەم وڵاتەدا بگرێت کە تا ئەم کاتەش کەس ئاگاداری ڕێژەو جۆری نەوتی ئەم وڵاتە نەبوون.

دەکرێ بڵێین لە دوای ئێران، ئیندۆنیزیا دووەم تاقیکردنەوەو پەلهاویشتنی ئەمریکا بوو بەرەو دروستکردن و گەیشتن بە ئیمپراتۆرییەتی جیهانی لە ناوچەی ئاسیا و خۆرهەڵاتی ناوەڕاست، کە

زۆر لە سیاسییەکان و شارەزایانی بواری ئابوری لە نێو ئەو کۆمپانیایەی بۆ مەبەستی ئەنجامدانی پڕۆژەی کارەبا روویان کردبووە ئیندۆنیزیا ئەو راستییەیان دەزانی و هەندێکیان دانیشیان پێدا ناوە، هەمیشە ئەو بیانووەیان بۆ خۆیان هەناوەتەوە کە دەیانگووت: ” ئێمە لەرێین بۆ ئەوەی وڵات لە چنگی کۆمۆنیزم رزگار بکەین” .

جیهان لە چنگی ئیمپڕاتۆردا -1- … سمکۆ عەبدوڵکەریم

بەشی یەکەم

بەر لە گەشتەکەی کۆلمبوس و دۆزینەوەی هەردوو ئەمریکاکە، دەستەواژەی جیهانی نوێ لە فەرهەنگی سیاسیدا ناوی نەبوو، جیهان هەر ئەوە بوو کە پێی دەوترا، جیهانی کۆن، هەرچەندە چۆمسکی لە کتێبەکەیدا ” ساڵی (501) داگیرکاری بەردەوام” ساڵی (1992) وەک تێپەڕبوونی 500 ساڵ بەسەر سیستەمی جیهانی کۆن وەسف دەکات و پێی وایە هەشتا جیهانی نوێ دەستی پێنەکردوە، بە پێچەوانەوە بەر لە چۆمسکی، ئادم سمیس ساڵی (1776) لە کتێبکەیدا بە ناوی (توێژنەوە لە سروشت و هۆکارەکانی سامانی گەلان) دەڵێت: “دۆزینەوەی ئەمریکا و دۆزینەوەی رێگای خۆرهەڵاتی هیند لە رێگەی (رەئس ئەلرەجا ئەلسالح) دوو گەورەترین و پڕبایەخترین رووداو بوون لە مێژووی مرۆڤایەتیدا ” بەومانایەی هەروەک سمیس ئاماژەی بۆ کردوە دۆزینەوەی ئەمریکا یارمەتیدەرێکی بنچینەیی بوو بۆ ئەوروپا ، بە ئامانجی ئەوەی ئەوروپا لە رێگایەکی کورتتر و خێراترەوە دەستی بگاتە ئەوپەڕی ئاسیا ، بۆ مەبەستی دروستکردنی بازاڕی نوێ بۆ ساغکردنەوەی کالاکان، لەم رێگایەشەوە دەست بەسەرداگرتن و گەیشتن بە ئاسیای دوور.
دەکرێ کۆمپانیای خۆرهەڵاتی هیند کە لە ساڵی (1600) بە مەرسومێکی فەرمی لە لایەن ئەلیزابێ یەکەم مەلیکەی بەریتانیا راگەیەنرا بە یەکەم و گەورەترین کۆمپانیا دابنرێ، کە بەریتانیا پاڵپشتی سیاسی و سەربازیی لێدەکرد، تا ئەو شوێنەی وەک دەسەلاتداری سەرەکی سەرجەم هەرێمەکانی هیند خۆی سەپاند.

لێرە بەدواوە ململانێی لە سەر دەست بەسەرداگرتنی دونیا رۆژ بەرۆژ لەبرەودا بوو، لە ئەنجامی ئەو ململانێیەش ئەوروپا بە سەختترین شەڕو ململانێی نێوخۆیدا تێپەڕی، هەوڵەکانی ناپلیون پۆناپارت بە دەست بەسەرداگرتنی تەواوی ئەوروپا، بە دیارترین و بەرفراوانترین خواستی لەم شێوەیە دادەنرێ، ئەگەرچی لە کۆتیشدا شکستی هێنا.
جەنگی یەکەمی جیهان یەکەم قۆناغی وەرچەرخان بوو لە مێژووی جیهاندا، کە پڕۆسەی داگیرکاری پێی نایە قۆناغێکی نوێ، بە کۆتایی هاتنی جەنگی دووەمی جیهانیش، کە بە یەکجار ئەمریکا وەک وڵاتێکی زلهیز و خاوەن قودرەتێکی ئابوری و سیاسی و فەلسەفی دەرکەوت، دونیا پێی نایە قۆناغێکی دیکە، دواتر هەنگاو بەهەنگاو باڵادەستی بەشێک لە وڵاتانی ئەوروپی کە لە رێگای دەست بەسەرداگرتنی وڵاتانی دیکەوە دروست ببوو، بەرەو پووکانەوە دەچوو، ئەمەش بووە هۆی ئەوەی گۆڕانکاری بەسەر ناو و ناوەڕۆکی پڕۆسەی داگیرکاریدا بێت، گەلانی ئازادیخواز لە دژی داگیرکردنی وڵاتەکانیان، لە نێوەی دووەمی سەدەی بیستدا کەوتنەخۆ، دژ بە داگیرکەران راپەرین، هەندێکیان لە رێگەی شۆڕش و هەندێکیشیان لە رێگەی فشاری جەماوەری و لێدانی بەرژەوەندی ئابورییان، داگیرکەرانیان ناچار بە پاشەکشە کرد، وایان لێکردن بە هەر شێوەیەک بێت دان بە سەربەخۆیی ئەو وڵاتانەدا بنێن، تا ئەو دەمەی بە تەواویی کۆتایی بە سیاسەتی داگیرکاری بە مانا کلاسیکییەکەی هات و ئازادی گەلان و گەیشتن بە سەربەخۆیی باڵی کێشا بەسەر بەشێکی جیهان، ئەو جیهانەی دواتر بە تایبەتی لە ماوەی جەنگی سارد-دا ناونرا جیهانی سێ.

هەرچەندە دابەش بوونی جیهان لەو سەردەمەدا، بەسەر دوو جەمسەری سەرەکی، سۆڤیەتی و ئەمریکی کەی ململانێکانی ئەو قۆناغ لە خۆ دەگرێت، بەڵام بە لەبەرچاو گرتنی ئەنجامی ململانێکان، کە بەروخانی بلوکی خۆرهەڵات بە سەرکردایەتی سۆڤیەت کۆتایی هات، هەوڵمداوە لەم نوسینەمدا ئەمریکا وەک یاریکەری سەرەکی و پاڵەوانی مەیدانەکە بخەمەڕوو، کە چۆن وەک دیدێکی نوێی سیاسی جێ پێی بە هەموولایەک چۆڵ کرد و شوێنی هەموو ئەوانەی گرتەوە کە رۆژێک لە رۆژان پاڵەوانی مەیدانەکە بوون، لە سەرووی هەموشیانەوە وڵاتانی ئەوروپی، ئەو وڵاتانەی رۆژێک لە رۆژان هاوکێشە سیاسی و ئابورییەکانی جیهان لە دەستی ئەواندا بوو.

کۆمپانیا زەبەلاحەکانی ئەمریکا رۆلی کاریگەرو سەرەکیان گێڕا لە ئیدارەدانی سیاسەتی ئەمریکا لە سەرتاسەری جیهاندا، بە ئامانجی ئەوەی ئەمریکا بکەن بە ئیمپڕاتۆری جیهان، هەروەک “جۆن پێرکینز”

نووسەری کتێبی" دانپێدانانەکانی بکوژێکی ئابوری" لە چاوپێکەوتنێکی تەلەفزیونی-دا دەڵێت: "توانرا بە یەکەم جار بونیادی یەکەم ئیمپڕاتۆریەتی راستەقینەی جیهانی دابنرآ، بەبێ پێنابردنە بەر هێزی سەربازی، بەبێ فراوانکردنی سنووری جوگرافیاکەی، تەنیا لە رێگای بەکارهێنانی کەرستەکانی ئابوری، یان بەکارهێنانی ئەو شێوازە ناسراوەی کە پێدەوترێت (دارو گێزەر)"
سیاسەتی نوێی ئەمریکا لە رێگەی پێکهێنانی دەسەڵاتێکی یەکگرتوو لە "کۆمپانیا و بانق و حکومەتەکان" بووە سەرچاوەی توانایەکی دارایی بەهێز، بۆ خستنەکاری سیاسییەکان و سەرەنجام گەیشتن بە ئیمپراتۆریەتی جیهانی، لە چوارچێوەی ئەو تێگەیشتنە نوێیەی ئەمریکا کە بە ئاوێتەکردنی سیاسەت و ئابوری هەیەتی و پێی وایە لە ئێستادا ئەم دووانە بەسن بۆ باڵکێشانی هەیمەنەی ئەمریکا بەسەر دونیادا، تێگەیشتنیشی بۆ بەکارهێنانی هێزی سەربازی ئەوەیە، کە دەکرێ لە کاتی سەرنەکەوتنی هاوکێشەی یەکەم کە بریتییە لە سیاسەت و ئابوری، پەنا ببردرێتە بەر بەکارهێنانی هێزی سەربازی، ئەگەرنا، ئەمریکا بەردەوام هێزی سەربازی وەک هێزێکی یەدەگ داناوە.

هەردوو ئابوری ناسی ئەمریکی (جۆزیف و شابلی) کە هەردوکیان خەڵاتی نۆبلیان وەرگرتووە، ئەوەیان سەلماند کە بە هیچ شێوەیەک ئابوری زانست نییە، بەشێوەیەک ئەوە سیاسەتە ئابوری بەڕێوە دەبات، هەروەک (جۆن پێرکینز)یش پێی وایە کە لە ئێستادا کۆمپانیا و خاوەن کۆمپانیا گەورەکان حوکمی سیاسەت دەکەن، بەومانایەی ئەوە ئەوان سیاسەت دەجولێنن، هەروەک سیاسەتیش ئابوری دەجولێنێ .
رۆلی ئەمریکا بە شێوەیەکی سەرەکی لە سەرەتای پەنجاکانی سەدەی بیستدا لە ئیران دەرکەوت، کاتێک سەرۆک وەزیرانی ئیران "محەمەد موسەدیق" کە ساڵی (1951) نەوتی خۆمالی کردو ویستی ئەو سامانە گەورەیە بۆ خەڵکەکەی بگەڕێنێتەوە و لەم رێگەیەوە ببێتە سەرۆکێکی راستەقینەی گەلانی ئیران، هەروەک گۆڤاری تایم-یش، ئەوی بە کەسایەتی ساڵی (1951) دانا. بەریتانیا لە بەرامبەر ئەو هەوڵەی موسەدیق بێ هیوا بوو نەیتوانی رووبەڕووی بێتەوە، سەرەنجام گەورەترین کۆمپانیای نەوتی بەریتانی (بریتش بترولیوم) ناچارکرا یان ئەوەتا داهاتێکی زیاتر بداتە ئیران، یان ئیران بە جێبێلێ، ئەمەش سەرەتای خۆمالیکردنی نەوت و شکستی بەریتانیا و کۆمپانیاکەی بوو، چونکە لەو سەردەمەدا، بەریتانیا لە ئیران، خاوەنی دەسەڵاتێکی سیاسی بە هێز نەبوو، بۆیە بە ناچاری هانای بۆ ئەمریکا برد.

ئەیزنهاوەر سەرەکی ئەودەمی ئەمریکا، زۆر وریایانە مامەلەی کرد، چونکە هەر جۆرە هەنگاوهەڵێنانێکی سەربازی و دەست تێوەردان لە کاروباری ناوخۆی ئیران ئەگەی لێکەوتنەوەی شەڕێکی گەورەی ئەتۆمی لێدەکەوتەوە، بە هۆی ئەوەی یەکێتی سۆڤیەتی جاران لە ناوچەکەدا لە بەرامبەر هەنگاوێکی لەو شێوەیە بیدەنگ نەدەبوو، ئەمەش دەخەکەی بەرەو رووبەڕووبونەوەیەکی مەترسیدار دەبرد. دەکرێ بڵێین ئەمریکا بۆ یەکەم جار لە ئیران، هەنگاو و سیاسەتێکی تازەی موخابەراتی سەرکەوتووی تاقیکردەوە، کاتێک لە جیاتی پەنابردنە بەر هێزی سەربازی، پەنای بردە بەر کاری سیخوڕی دەزگای نێوەندی هەواڵگری و (کیرمیت رۆزڤەلت) ی بە کۆشێک دۆلارەوە ناردە ئیران، بۆ ئەوەی لە ڕێگەی دروستکردنی خۆپیشاندان و نانەوەی پشێوی کۆتایی بە دەسەڵاتی سەرۆک وەزیرانێک بێنێ کە لە چوارچێوەی پرۆسەی هەڵبژاردنێکی دیموکراتیانەدا دەسەڵاتی گرتبووە دەست.
ئامانج و پەیامی ئەمریکا لە خۆپیشاندانەکاندا، کە بەسەرپەرشتی سیخوڕەکەی و گرووپی بچووک بچووکی دیاریکراوەوە ڕێکخران، ئەوبوو، بەڕای گشتی بڵێ موسەدەق جەماوەری لە گەڵدا نییەو پێویستە لە دەسەڵات نەمێنێ، سەرەنجام موسەدق لە ساڵی (1953) دوای دووساڵ لە فەرمانڕەوایی لە دەسەڵات کەوت، کە لە مێژووی ئیراندا بە (ئینقلابی 28 مرداد) ناسراوە، دوای سێ ساڵ زیندانی، بەشەکەی تری ژیانی بە زۆرەملێ لە ماڵەکەی خۆیدا گوزەراند، تا ئەو کاتەی لە ساڵی 1967 کۆچی دوایی کرد.

بە هێنانە سەرتەختی (محەمەد رەزا شا) پێگەی سیاسی ئەمریکا لە ئیران چەسپا، هەروەها ئەو کارەی (کیرمیت رۆزڤەلت)بووە سەرەتایەکی نوێ بۆ سیاسەتی نوێی ئەمریکا لە جیهاندا، سەرەتایەک، بۆ کردنەوەی ڕێگایەک کە ئەمریکا دەگەیەنێتە لوتکەی باڵادەستی و سەرنگومکردنی نەیارەکانی بێ ئەوەی مەترسی هەڵگیرسانی شەڕ لە ئارادا بێت، ئەمەش لە ڕێگای کەمپانیاکان و ئەو گروپەی لە نێو کەمپانیاکاندا ڕۆلی بکوژی ئابوریان دەگێڕا.

لە قوولایی ستراتیژیەوە بۆ قوولایی کیشەی کورد .... سمکۆ عەبدولکەریم

بەشی شەشەم ...

کردنەوەی چەند پەنجەریەک بەڕووی کورد-دا، نەخشەو پلانێکی حەکیمانەی ئەحمەد داود ئۆغلۆ بوو، بۆ لانی کەم بەدەست هێنانی متمانەی کورد و بردنەوەی هەڵبژاردن و گەیشتن بە لوتکەی دەسەڵات، چونکە بە پێچەوانەی نەریتی پێشتریان، کە سەرە زلەکانی ئەم وڵاتە هەر کاتێک ئارەزوویان کردبێ لە ڕێگەی کودەتاوە فەرمانڕەوایی تورکیایان گرتۆتە دەست، بەڵام ئەمجارەیان لە ڕێگەی پرۆسەی هەڵبژاردن، شێوازێکی دیکەی کودەتایان ئەنجامدا، بەومانایەی کە پێشوەخت بڕیاریان دابوو دەبێ دەنگی زۆرینە بەدەست بێنن و تاک لایەنە بتوانن حکومەت پێک بێنن، ئەمەش گەواهیدەری ئەو تێگەیشتنە بوو، کە دەبێ ئەنجامی هەڵبژاردنەکان لە بەرژەوەندی پارتی داد و گەشەپێداندا بێت.
ئەمەش هەمووی لە ئەنجامی گەیشتن بەو ڕاستییە بوو، لەوەی مومکین نەبوو لە دەرەوەی پڕۆسەیەکی سیاسی دیموکراتیانەدا پارتی داد و گەشەپێدان بتوانێ دەسەڵات بگرێتە دەست، لە کاتێدا ئامانجی ستراتیژی لە کردنەوەی چەند لایەک بەڕووی کێشەی کورد لە تورکیادا تەنیا و تەنیا بەدەست هێنانی زۆرینەی دەنگەکانی کورد بوو، لە بەرژەوەندی دادو گەشەپێدان، ئەگەرچی ئەحمەد داود ئۆغلۆ زۆر فراوانتر لەوە دیڕوانییە کێشەی کورد، بەتایبەتی کاتێک هەست دەکات کیشەی کورد پێیناوەتە قۆناغێکی زۆر پێشکەوتوو ترەوە.

ئۆغلۆ لەو کتێبەیدا ” قوولایی ستراتیژی” ئاماژە بە هەڵکشانی کورد دەکات و پێی وایە لە دوای کۆتایی هاتنی جەنگی سارد، کێشەی کورد بە شێوەیەکی زۆر سەرسوڕهێنەر هەڵکشاوە، بۆیە ئاوڕدانەوەیەکی وردو حەکیمانە لە کورد لەسەر ئاستی ناوخۆ بە پێویستییەکی زۆر گرنگ دەزانێ، هەر لەم چوارچێوەیەشدا پەنا بۆ سەرجەم هۆکارەکانی سەرخستنی ئەجنداکانی دەبات، لەسەر ئاستی ئابووری لادەرگایەک بەڕووی حکومەتی هەرێمی کوردستاندا دەکاتەوە، لەسەر ئاستی روناکبیری و راگەیاندیش، بەهەمان شێوە ئەلقەیەکی سەقافی دروست دەکات و لە چەند قۆناغێکدا دەستە دەستە هەڵبژاردەیەک لە

راگەیاندکارو روناکبیرانی باشوری کوردستان داوەتی سەر خوانەکەی دەکات لە تورکیا.

ئۆغلۆ زۆر دووربینـــانەتر و سیاســـیانەتر لە ئەردۆگـــان دڕوانێتە کێشەکە، بەڵام بەهۆی ئەوەی تورکیا هەرگیز خوازیاری ئەوە نەبووە لە ڕووی سیستمی سیاسییەوە، بە تایبەتی دیموکراتییەتەوە بچێتە سەر هێڵە دیموکراسییەکەی خۆرئاوا، چونکە ئۆغلۆ-ش هەمیشە پێی وابووە تورکیا دەبێ دەست بە باڵای خۆیەوە بگرێ و نابێ نزمتر لە ئاستی وڵاتانی خۆرئاوا لێیبڕوانرێ، وەک بۆخۆی دەڵێ ئەو خۆرئاوا باش دەناسێ(خۆبەگەورەبینی خۆرئاوا باش دەناسم، ئامادەین لە ئاستی یەکساندا گفوگۆبکەین. بەڵام کەس ناتوانێ بە سووکایەتییەوە هیچمان پێ بڵێت، هەر کەسێک بێت، بەمە ڕازی نابین).

دوای هەردوو هەڵبژاردنە یەک لە دوای یەکەکانی یونیو و نۆڤەمبەری 2015، ئەردۆگان دەست بەسەر کۆی گشتی پرۆسەی سیاسی تورکیادا دەگرێ و ئەحمەد داود ئۆغلۆ دەخاتە دەرەوەی بـــازنەکە، ئەگەرچـی هەمـوو ئەوەی تورکیـــا لەو مـــاوەیەدا لە ڕووی ئـــابوری و کۆمەڵـــایەتییەوە پێدەگات لە سایەی ئەحمەد داود ئۆغلۆ بووە، بەڵام تێزەکەی ئۆغلۆش هەرگیـــز بە ئامـــانجی چارەســـەرکردنێکی بنەڕەتیـــانەی کێشەی کـــورد نەبووە، بەقەد ئەوەی ئامانجی ئەوە بووە کیشەی کورد بە شێوەیەک لە شێوەکان بخاتە خزمەتی پرۆسەی سیاسی تورکیا، چونکە ئەو دەمێک بوو دەرکی بەوە کردبوو کە کێشەی کورد لەسەر ئاستی نێودەوڵەتی بەرەو پێشچوونی زۆری بە خۆوە بینیوە، بۆیە ناکرێ تورکیا ئاوڕ لە کورد نەداتەوە و لەگەڵ وڵاتانی دیکەی هەرێمی و نێودەوڵەتی کارتی کورد لە دژی تورکیا بەکار بێنن.

بەهیوابـــوونی ئەردۆگـــان لە ئـــاوڕدانەوەی خۆرئـــاوا لە تورکیـــا، بەتایبەتی دوای هەڵپەساردنی وەرگرتنی تورکیا لە یەکێتی ئەوروپا، کە ساڵانێکی زۆر بوو خەونی پێوە دەبینی، هەروەها نەمانی متمانەی بە ئەمریکا، بە تایبەتی دوای سەرهەڵدانی راپەرینەکانی سوریا، لەسەرووی هەموو ئەمانەشەوە سەرهەڵدانێکی دیموکراسیانەی کورد لە ناوخۆی تورکیادا بەسوود وەرگرتن لە سیاسەتی کرانەوەی تورکیا بەڕووی دیموکراسیەتدا. بەتێگەیشتن لەوەی هیچکام لەو رووداوانەی لە ناوچەکەدا ڕوودەدەن، هاوتەریب نین لەگەڵ ئەجنداکانی تورکیا، ئەمەش وایکرد تورکیا پاشەکشەیەکی خیرا بکات، پاشەکشە لەهەموو ئەو بنەمایانەی تورکیایان بەرەو کراوەنەی زیاتر دەبرد، بۆیە ئەردۆگان بەگرتنە دەستی جومگە ئەساسییەکانی دەوڵەت نەک هەر تورکیای لە کرانەوەی زیاتر ڕاگرت، بەڵکو گەڕایەوە نێو بازنە داخراوەکە،

هەموو ئەو ڕووداوانەش ئەگەر وا لێکبدرێنەوە پێچەوانەی تێز و تێڕوانییەکانی ئەحمەد داود ئۆغلۆن و ئەو سیاسەتەی ئۆغلۆ پێڕەوی لێدەکرد شکستی خوارد، ئەوە بەهیچ شێوەیەک ناکرێ خوێندنەوەیەکی ورد بۆ سیاسەتی ئێستای تورکیا بکرێ بەبێ خوێندنەوەی کتێبی “قوولایی ستراتیژی” داود ئۆغلۆ.

چونکە مومکین نەبوو بەبێ ئۆغلۆ ئەردۆگان بیتوانیبا دەسەڵاتی کوللی تورکیا بگریتە دەست و لە 16 ابریل 2017 دەستوریش وەک خۆی دەیەوێ هەموار بکاتەوە، ئەمە لە کاتێکدا حزبەکەی لە دواین هەڵبژاردنی یونیوی 2015 نەیتوانی دەنگی پێویست بێنێ و تاک لایەنە حکومەت پێک بێنێ، بۆیە بڕیاری دووبارە ئەنجامدانەوەی هەڵبژاردن دراو لە نۆڤیمبەری 2015 پارتی داد و گەشەپێدان توانی بۆ یەکەم جار ژمارەی پێوانەیی بشکێنێ ئەو سەرکەوتنە تۆمار بکات، کە بتوانێ یەکسەرە حکومەت پێک بێنێ و 18 ماددەکەی دەستوریش هەموار بکاتەوە

بەهەر هۆیەکەوە بێت لەم هەڵبژاردنەدا پارتی داد و گەشەپێدان ژمارەی کورسییەکانی لە 259 کورسی بەرزکردەوە بۆ 317 کورسی کوردیش لە چوارچێوەی پارتی گەلانی دیموکرات ژمارەی کورسییەکانی لە 80 کورسی دابەزی بۆ 59 کورسی.
لێرەوە سیاسەتی تورکیا لەسەر ئاستی ناوخۆ و دەرەوەدا گۆڕانکاری زۆر دیارو بەرچاویان بەسەردا هات، ئەمەش بۆ تێگەیشتن لەوەی تورکیا هیچ دۆستێکی وای نەماوە جگە لەخۆی، بەومانایەی وەک چۆن کوردەکان هەمیشە ئەوە دەڵێن “جگە لە شاخاکان کەس دۆستمان نییە” تورکیاش ئێستا جگە لە خۆی کەس دۆستی نییە.

لە قوولایی ستراتیژییەوە، بۆ قووڵایی کێشەی کورد -5- … سمکۆ عەبدولکەریم

بەشی پێنجەم ….

داود ئۆغلۆ پێشخستنی سیاسەتی ئیقلیمی تورکیا لەخۆرهەڵاتی

ناوەڕاستدا بەهۆکارێك دەزانێ بۆ سنووردارکردنی مەترسی لێکترازانی سیاسی لە ناوچەکەدا. لەم گۆشەنیگایەوە ئۆغلۆ پێگەیاندنی ئەمجۆرە سیاسەتە، بە پێگەیاندنێکی زۆرباش دەزانێت لەڕووی هەماهەنگی ستراتیژییەوە، بەدیاریکراویش لەقۆناغە تەکتیکییەکاندا.

بۆیە لەپاڵ سیاسەتەکانی دیکەی تورکیا لەبەرامبەر کێشەی کورد، هەم لەناوخۆی تورکیاو هەم لەبەرامبەر هەرێمی کوردستاندا، زیاتر دەمانگەیەنێتە ئەو راستییەی کە تورکیا تێگەیشتنێکی جدی نییە بۆ چارەسەرکردنی کێشەی کورد، بەقەد ئەوەی خوازیاری ئەوەیە بەهەرشێوەیەك بێت ڕێگە لەو لێکترزانە بگرێت، کە وای بۆدەچێت لەئایندەدا رووبدات، بەشێوەیەك هیچی کەمتر نابێت لەوەدەرنانی تورکیا لەبەلقانو دواتریش پاڵپێوەنانی بۆ ئەو سنوورەی ئێستای، کە ئەمەش بووە هۆی ئەوەی تا ئەم ساتەش زۆر لەسیاسییەکانی تورکیا بەتایبەتی ئەردۆغان شەو تابەیانی خەون بەو رابردووە لەدەستچووەیانەوە ببینن.

لەمبارەیەوە ئۆغلۆ وای بۆدەچێت، کە ئەم بارودۆخەی ناوچەی خۆرهەڵاتی ناوەڕاست، وادەکات تورکیا هەلوێستی زۆر جدی هەبێت، لەسەرخۆو شێنەیی بێت لەبەرامبەر داڕووخانی جیوسیاسیو ئابووریو ڕۆشنبیری، کە ئۆغلۆ پێشبینی دەکات ئەم داڕوخانە لەناوەڕاستی یەکەمی سەدەی بیستو یەکدا، بەقورسی بەسەر خۆرهەڵاتی ناوەڕاستدا بشکێتەوە، بۆیە نابێت تورکیا دەستەوەستان بێتو چوار مەشقی لێیدانیشێو هیچ نەکات، ئەو نموونە بەوەدەنێتەوە کە تورکیا کاتێك دەستبەرداری پاشماوەی عوسمانییەت بوو، دەوڵەتی نەتەوەیی لەمیانی نەخشەیەکی ڕەگەزپەرستیدا هاتەجێی.

بۆیە ئۆغلۆ پەنابردنە بەر سیناریۆی تازە لەناوچەکەدا بە پێویست دەزانێو دەڵێ: لەسەر تورکیا پێویستە نەخشەی سیناریۆی پەیوەندیدار بەنیوەی یەکەمی سەدەی بیستو یەك لەچوارچێوەی ستراتیژیەتێکی بەرفراوانی ئیقلیمی بکێشێت.

هەر ئەم تێگەیشتنەش وایکردوە، تورکیا سیاسەتی نزیکبوونەوەی لەخۆرهەڵاتی ناوەڕاست بگرێتەبەرو بەهێمنیو وریایی لەمەوداکانی فەلەستینو نەوت نزیك بکەوێتەوە، هەرچەندە ڕاستەوخۆ دەستوەردانی نەبوو، بەڵام ئێستا تواناکانی پیشانداوەو پەرەیسەندوە. ئۆغلۆ مەسەلەی عیراقو کورد و ئاو بەیەکەوە دەبەستێتەوەو لەم ڕێگەیەوە دەڕوانێتە گەمە هەرێمییەکانی کە دەیەوێ هاوکێشەی سیاسیو ئابوورییەکەی هاوتەریب بەیەکەوە ئاراستە بکات و هەریەکەیان بخاتە

خزمەتی ئەوی ترەوە، کە سەرەنجام هەرێمی کوردستان دەبێتە بەشێك لەیارییەکە، کە تێدا جگە لەدەستکەوتنی ئارامییەکی کاتیو هەندێ دەستکەوتی ئابووری، هیچی تری لەشین نابێت، بەڵام ئەو ڕێگایە بۆ تورکیا خۆش دەکات کە دەیگەیەنێتەوە بەقوڵایی ئاسیا کە دەمێکە خەونی پێوەدەبینێت.

لەبەرامبەر ئەوەشدا هۆشیاریو تێگەیشتنێکی تەواو لای ئەمریکاو خۆرئاواو خودی پەکەکەش هەیە، بەتایبەتی دوای ئەوەی لەساڵی 2000 پارتی دادوگەشەپێدان لەڕەحمی پارتی فەزیلەدا لەدایکبوو، وەك هەڵگری جۆرێك لەدیموکراتییەتی نەریتپارێزیو ناوەندگیری لەنێوان ئسلامییەتییەکی تەواو و دەستگرتوو بەعلمانییەتەوە، بەدرێژایی ئەو ماوەیەش توانی لەڕێگەی سیاسەتێکی نەخشە بەکێشراو مەوداکانی ئەو ڕێگایە کورتتر بکاتەوە کە تورکیا لەنەخشەی خۆرهەڵاتی ناوەڕاست نزیکتردەکاتەوە، لەمیانی ئەو سیاسەتی ئیحتیواکردنەوە، کە سەرەنجام بەهۆی پێشهاتە تازەکانو بەتایبەتیش سەرهەڵدانی داعش دەستەکانی تورکیا ئاشکراتر دەرکەوتن، چونکە تورکیا بەهۆی خۆ یەکلانەکردنەوەی لەرووی فیکرەوەو نەگیرسانەوەی لەوەستگەیەکی سیاسی دیارو رووندا ناتوانێ درێژە بەو سیاسەتەی پێشووی بدات.

وەك چۆن پێشتریش تورکیا سەرکەوتوونەبووە لەبەدەستەوەگرتنو بوونە خاوەنی سیاسەتێکی ئابووری بەهێز لەناوچەکەدا، بەئامانجی لانی کەمی خۆ بەکوێخاکردنەوەی خۆرهەڵاتی ناوەڕاست، لەکاتێکدا تورکیا خاوەنی سیاسەتێکی شکستخواردوی ئابوورییە لەڕابردوودا، کاتێك لەساڵی 1986 ویستی لەڕێگەی (پڕۆژەی بۆڕی ئاشتی) کە بریتی بوو لەگەیاندنی ئاو لەباشووری تورکیاوە بۆ وڵاتانی نیمچە دوورگەی عەرەبی، هەیمەنەی خۆی بەسەر زەمینی خۆرهەڵاتی ناوەڕاست بگەیەنێتەوە، کە لەیەك کاتدا هەم پڕۆژەیەکی سیاسی بوو، هەم ئابووری.

لەم گۆشە نیگایەوە، ئۆغلۆ پێی وایە لەئێستادا تورکیا کەوتۆتە ناوەندی نەخشە نوێکانی پەیوەندیدار بە"عێراق- کورد- ئاو" هەربۆیەشە پێی وایە دەبێت تورکیا بەوردیو وریاییەوەو لەڕوانگەی ستراتیژیەتی ئۆراسیادا، سوود لەقوڵایی ئاسیا وەربگرێت، دیارە بەبێ بوونی کاریگەری تورکیاش لەسیاسەتی خۆرهەڵاتی ناوەڕاستدا، تورکیا ناتوانێ ئەو قوڵاییە ئاسیاوییە بەدیبێنێت.

ئۆغلۆ ئاماژە بۆ سیاسەتی تورکیا دەکات بەئاراستەی باکوورو باشووری وڵاتی دوو رووبار، کە هەرێمی نەوتیو ئاوی لەخۆدەگرێت، وەك کاریگەرترین ئەو هۆکارانەو لەهەمان کاتدا بەمەترسیداریشی

دەبینە، لەهەمانکاتیشدا وای بەدەچێت کە ئەمە کێشەی کوردو عیراقیش دەگرێتەوە، وەك دووكێشەی چاوەڕوانكراوی دەرکەوتوو لەڕوانگەی ستراتیژیەتێکی تازەدا.

هەموو ئەم ئاماژانەش، ئاماژەی زۆر ڕوونن، بۆ ئەم سیاسەتە تازەیەی تورکیا، بەومانایەی چۆن دەیەوێو بۆچ ڕێگایەکدا بگەڕێتەوە سەر ئەو نەخشەو هێڵە کاریگەرەی، کە پێیان وایە دەبێتە هۆی کاریگەرترکردنی ستراتیژیەتی تورکیا، بەئاراستەی گەڕانەوە بۆ قوڵایی ستراتیژی خۆرهەڵاتی ناوەڕاست.

دیارە ئۆغلۆ پێشبینی ئەوەشی کردوە کە لەناوچەی خۆرهەڵاتی ناوەڕاستدا زنجیرەیەك لەنائارامی لەسەر بنەمای ڕەگەزپەرستی سەرهەڵدەدا، لەم ڕوانگەیەوە ڕۆڵی تورکیا دەخاتەڕوو، دەخوازێت لەچارەسەرکردنی ئەم نائارامیانەدا، تورکیا ببێتە ناوەندی چارەسەرکردن لەمەودای دووردا، کە دەکرێ ئەم سیاسەتەی ئێستاشی لەبەرامبەر هەموو ئەو ڕووداوانەی لەناوچەکەدا ڕوودەدەن، لەم تێگەیشتنەی سەرەوەدا ببینینەوە، کە چۆن دەیەوێ، لەڕوانگەی جیوڕۆشنبیرییەکی بەرفراواندا، ئەو ڕۆڵە سەرەکییە ببینێ لەئیدارەدانی ململانێکاندا، بۆ ئەوەی نەبێتە تەنیا لایەنێکی کاریگەری لاوەکیو مەودا کورت، بەڵکو ڕۆڵی دامەزرێنەرو هێنانەدی ئاشتیش ببینێ لەخۆرهەڵاتی ناوەڕاستدا.

ئەمەش دوای ئەوەی کە ئەحمەد داودئۆغلۆ دەگاتە ئەو تێگەیشتنەی کە عیراقو کێشەی کورد پەیوەستیان بەهەڵسەنگاندنێکی ئارام هەیە، لەکاتێکدا کێشەی کورد تایبەتمەندی جیهانی وەرگرتوە، بەهۆی ئەو ناڕوونیەی باڵی بەسەر عیراقدا کێشاوە، ئەمەش لەچوارچێوەی دیاریکردنی بەرژەوەندییەکاندا کە بەتەهۆی تێپەڕاندنی تێگەیشتنی سنووری سیاسی لەلای زلهێزەکان، کە کاردەکەن بۆ ئامادەکاری باڵادەستی دەسەڵاتیان لەڕێگەی سیاسەتی خۆسەپاندنیاندا لەبەرامبەر ئەو دۆخەی کە هەیە، ئەمە وەهای بانگەشەکردنی پاراستنی سنووری سیاسی ئێستاو قانونی نێودەوڵەتی. لەم کتێبەدا ئۆغلۆ مەترسییەکانی خۆشی نەشاردۆتەوە، کە لەڕوانگەی ئەم پێشبینییە تازانەداو لەسایەی قەیرانی دابەشکاری ناسنامەو خراپبوونی پەیوەندی نێوان دەوڵەتو کۆمەڵگا، تورکیا ڕووبەڕووی مەترسی تازە دەکاتەوە.

لەم چوارچێوەیەشدا ئەحمەد داودئۆغلۆ لانی کەمی ئەو ڕەوشەنانەی دەبنە هۆی سەرخستنی سیاسەتی تورکیا لەخۆرهەڵاتی ناوەڕاستدا، لەهەرێك لەجیوڕۆشنبیریو جیوئابوری-دا دەبینێتەوە، ئەمەش

بەگرتنەبەری سیاسەتێكی نەرمی دەرەكی، لەسەربنەمای هاوبەش، لەنێوان تەكتیكو دیپلۆماسیەتو سەربازیدا.

ئەغلەب لەسەرجەمی بەچوونەكانیدا لەچوارچێوەی خۆرهەڵاتی ناوەڕاستو كیشەی كورددا، پێی وانییە كە بەتەنیا پەنابردنە بەرییەكە لەو هۆكارانەی ئاماژەی بۆ كردون بەس بێت بۆ سەركەوتنی توركیا لە هاوكێشە سیاسییەكاندا، ئەغلەب هەموو بەچوونەكانی خۆی دەخاتە خزمەتی ئەوتێگەیشتنەی كە چۆنو بەچ شێوەیەك دەكرێ رێگە لەهەر جۆرە دەستوەردانێكی دەرەكیو وڵاتانی زلهێز بگیرێ، چۆن دەتوانرێ كوردو كێشەكەی بەتوركیاوە بلكێندرێ‌و ئەو هەستە، گەشەی پێبدرێ كە زەربەی كوردەكان، پێش ئەوەی وەك كورد بیربكەنەوە وەك توركیایەك هەستنو دانیشن.

ئەم سیاسەتو بیركردنەوانەش هۆكارێكن بۆ بەهیزكردنی مەرجەعیەتی بیری نەتەوەییو بەهێزكردنی ئەو مەرجەعیەتە كۆمەڵایەتییەی كە ئەغلەب بەپێویستییەكی حەتمی دەزانێ بۆ گەمارۆدانی كورد وەك نەتەوەیەكی جوداخواز، ئەمەش بەدابڕاندنی لەسیاسەتی نێودەوڵەتیو ئیحتیواكردنی لەچوارچێوەی سیاسەتی ناوخۆی توركیادا، بەدابینكردنو پێدانی هەندێ ماف كە حكومەتە یەك لەدوای یەكەكانی عیراق، هەر لەسەرەتاوە بەكوردیان داوە.

لە قوولایی ستراتیژییەوە، بۆ قووڵایی كێشەی كورد -4 … سمكۆ عەبدولكەریم

بەشی چوارەم …

ئەغلەب باس لە لێكترازانی باری جیوسیاسی و ئابووری و رۆشنبیری دەكات و لێكترازانی جیوسیاسی، بۆ دابەشبوونە جیوسیاسییەكە و درێژبوونەوەی ئەو هەڵە دەگێڕێنەتەوە كە لە نێوان لایەنە سیاسییە جیاوازەكاندا هەیە، بەڵام لێكترازانی بارە رۆشنبیرییەكە دەگێڕێنەتەوە بۆ نەبوونی زەمینەی هاوبەش لە نێوان لایەنە

سیاسییەکان، هەروەها تێکچوونی ئابورییەکەش دەگۆڕێنێتەوە بۆ مەسەلەی دابەشکردنی داهاتە ئابوورییەکان بە شێوەیەکی نایەکسان لە نێوان لایەنە سیاسییەکاندا.
پێشی وایە شوێنەواری لێکترازانی ئەم سێ بوارەی لە سەرەوە باسمانکرد لە خۆرهەڵاتی ناوەڕاستدا دەرکەوتوون، بۆیە ئەو سنوورە سیاسییەی لە سەردەمی ئیستعمارییەتدا کێشراوە، لە چوارچێوەی کرداری چەکداریدا، بۆ دروستکردنی دەوڵەتی نەتەوەیی و بوونی ئەو دژیەکانەی کە هەیە لە نێوان تێکچوونی جیو سیاسی و جیو ڕۆشنبیری، وایکردووە ناوچەکە ببێتە یەکێ لەو ناوچانەی پتر لە هەر ناوچەیەکی تر ئامادەگی تێدا بێت بۆ شڵەژانی پەیوەندییە نێودەوڵەتییەکان.

لەم گۆشە نیگایەوە ئۆغلۆ داوادەکات، تورکیا وەک وڵاتێک، کە قووڵاییەکی مێژوویی و جوگرافی هەیە، پەرە بە چالاکی سیاسی خۆی بدات لەمەڕ ناوچەکە و بتوانێ سەرپەرشتی ئەو قەیرانانە بکات کە لە ئەنجامی دابەشکراییەکانی جیو سیاسی و ئابووری و ڕۆشنبیرییەوە دروست دەبن و بتوانێت بە ئارامییەوە هەڵسەنگاندنیان بۆ بکات.
بە پێچەوانەوە، ئۆغلۆ پێی وایە هەر جۆرە هەڵسەنگاندنێکی ناجۆر بۆ ئەم دابەشکارییە، تورکیا ڕووبەڕووی مەترسی کاریگەری پیوەندیدار بە ئاسایشی ناوخۆ و دەرەوەی دەکاتەوە، سەرەڕای لە دەستدانی کاریگەرییە ئیقلیمییەکەی، بۆیە دەڵێ: ناکرێ تورکیا لە بەرامبەر ئەو لێکترازانانەدا دەستەوەستان و بێلایەن بوستێت.

ئەمەش بەو مانایەی کە تورکیا خاوەندارییەتی مێژوویی ناوچەکە بە خۆی دەگەڕێنێتەوە و خۆی بە میراتگر دەزانێ.
ئەحمەد داود ئۆغلۆ لە درێژەی باسەکەیدا پێی وایە لەبەر ئەوەی، تورکیا خاوەنی مێژوویی دواین قەوارە و کۆکەرەوەی جیو سیاسی و ڕۆشنبیری و ئابوورییە لە ناوچەی خۆرهەڵاتی ناوەڕاست، لەسەریەتی پشت بە ستراتیژییەتی لێك نزیکخستنەوە ببەستێت و بتوانێ لێکترازانی جیوسیاسی و ڕۆشنبیری و ئابووری تێپەڕێنێ، وەك خۆی بە تەواوی لە ناوچەکە تێبگات، هەروەها لەسەریەتی ئەو لێك نزیکخستنەوەیە بە شێوەیەکی تەکتیکی و نەرم و هەنگاو بە هەنگاو جێبەجێ بکات.

بە بۆچوونی ئۆغلۆ ئەمجۆرە لێك نزیکخستنەوەیە تەنیا نابێتە هۆی پترکردنی کاریگەری تورکیا لە ناوچەکە، بەڵکو وادەکات ڕۆڵی تورکیا بەهەند وەربگیرێ و نەتوانرێت لە هاوسەنگییە جیهانی و ئیقلیمییەکەدا پەراوێز بخرێت. ئەمە لە کاتێکدا ڕۆژانێك تورکیا ئیمپراتۆری ناوچەکە بووە، ئۆغلۆ دەڵێ: تورکیا خاوەنی مێژووییەکە لە ناوچەکە، کە بە هۆی ململانێی نەتەوەیی و دەستێوەردانی وڵاتانی

زلهێز دەوڵەتە زەبەلاحەکەی لە دەستدا، کە لە چارەکە یەکەمی سەدەی بیستەمدا چەقی «خۆرهەڵاتی ناوەڕاست» و ناوچەی «بەلقان» بوو.

ئەغلۆ ئاماژە بە گرنگی و بایەخی ناوچەی بەلقان دەکات، کە پێی وایە بەهۆی تێنەگەیشتنەوە، تورکیا تووشی ئەو بەزینە بوو، دەڵێ: تورکیا ناچار بە پاشەکشەکرا بەرەو ئەنازۆل، ئەمەش دوای ئەوەی بەلقانی لەدەستدا، لە ئەنجامی سەرکەشی دەستبژێرێکی سیاسی، کە لەتوانایاندا نەبوو هەڵسەنگاندنێکی راستی ژێرخانی جیورۆشنبیرییەکەی بەلقان بکەن، دواتریش خۆرهەڵاتی ناوەڕاستی لەدەستدا، کە بە بڕبڕەی پشتی تورکیا بوو، ئەمەش بەهۆی ناکۆکی «تورکی-عەرەبی» کە ئینگلیز دروستی کردبوو.

ئەو قسەیەی ئەحمەد داود ئەغلۆ ئاماژەیە بە ئەوەی کە تورکیا دەبێت سوود لە ئەزموونی رابردووی وەربگرێت و کار بۆ ئێستاو ئایندەی بکات، کە خۆی لە قایمکردنیدا دەبینێتەوە لە خۆرهەڵاتی ناوەڕاست، بەومانایەی کە دەبێت تورکیا وەک وڵاتێکی حیساب بۆکراو تەماشا بکرێ و لەدەرەوەی تورکیا هیچ پرۆسەیەکی سیاسی، یان نەخشەیەکی نوێ بەڕێوە نەچێت، ئەگەر ئەم قسەیەی ئەغلۆ کە باس لە پاشەکشەپێکردنی تورکیا لە ناوچەی بەلقان دەکات وەک ناوچەیەکی ستراتیژی، لەکاتی خۆیدا، ئەوە مانای ئەوە دەگەێنی، کە تورکیا لە ئێستادا خاوەنی تێگەیشتنێکی روونە، کە بەدووری نازانێ، کێشەی کورد بە ئەو لەم قۆناغەدا ببێتە هۆی سەرەتایەکی دیکەی پاشەکشەپێکردنی تورکیا لەناوچەکەداو سەرهەڵدانی لەکترازانی نوێ.

لە قوولایی ستراتیژییەوە، بۆ قووڵایی کێشەی کورد-3 … سمکۆ عەبدولکەریم

بەشی سێیەم ….

داود ئەغلۆ لە درێژەی باسەکەیدا لە کتێبی قووڵایی ستراتیژی، زۆر لەسەر لایەنە رۆشنبیرییەکە دەوەستێت، بە تایبەتی رۆشنبیری سیاسی،

کە هەموو توێژەکانی کۆمەڵ بگرێتەوە، ئۆغلۆ پێی وایە بەبێ پێشخستنی ڕۆشنبیری سیاسی کە هەموو توێژەکان و ناوچەکانی وڵات بگرێتەوە، لە چوارچێوەی بە یەکەوە بەستنەوەی هاووڵاتیان وەك یەك، ناتوانرێ لەسەر بونیادی ناوخۆ ڕووبەڕووی هۆکارە کارلێکەرە دەرەکییەکان ببنەوە.

هەروەها دەڵێ ئەمەش لە کاتێکدا کە زلهێزەکان جۆرێك لە هاوسەنگیان لە ناوچەکە دروستکردوە، بە قسەی ئەو، ئەمەش دۆخێکی جیوسیاسی کوردی پێکهێناوە، کە دەرگای واڵاکردوە لەبەردەم هەر جۆرە بەکارهێنانێك، بەڵام ئۆغلۆ پێی وایە لەگەڵ ئەوەشدا دۆخی جیوسیاسی کوردی پێدەنێتە نێو کردار گەلێکی تەواوکراو لەگەڵ هێزێکی ئیقلیمی، کە ئامادەکاری دەکات بۆ هۆشیاری مەرجەعییەت بۆ ماوەیەکی درێژخایەن، یانی بۆ ماوەیەکی دوور و درێژ کورد دەست بە تورکیاوە بگرێت، ئەمەش لەو هەست و ڕۆشنبیرییەوە سەرچاوەی گرتووە، کە ئۆغلۆ بە هۆشیاری مەرجەعییەت وەسفی کردوە، وەك ڕێگاچارەیەك بۆ چارەسەرکردنی کێشەی کورد لە مەودای دووردا و لە ڕوانگەی یەك چارەنووسیدا. ئەمەش بە جەختکردنەوە لە تاك مەرجەعییەتەوە، لە لایەن هاووڵاتیانی ناوچەکە، کە جگە لەو هەست و هۆشیارییەی کە لە بیری هەر تاکێك دروست دەبێت، هیچ مەرجەعیەتێکی دیکە کاریگەری نابێت لەسەر تاك.هەروەها ئۆغلۆ نزیککەوتنەوەی ڕۆشنبیری و سیاسی و ئابوورییەکان لە تورکیا بە پێویست دەزانێ و دەخوازێت تورکیا ئەم نزیکخستنەوەیە بە خۆوە بگرێت و جیاوازی بکات لە نێوان تیرۆرستان و میللەتی کورد، هاووڵاتیانی بەوەی ناوچەکە خۆیان قایم کەن ئەمەش لە ڕێگەی هۆشیارییەکی نوێی مەرجەعییەوە.

لەم خاڵەوە تورکیا سوود لە چەند شتێکی گرنگ وەردەگرێت، بە بەراورد لەگەڵ وڵاتە زلهێزەکان، کە دەیانەوێ بێنە ناوچەکە، هەروەها بە بەراورد بە وڵاتانی دیکەی ناوچەکە کە کوردی لێیە.
ئۆغلۆ ئەوەش دەگەڕێنێتەوە بۆ ئەو پێکەوە ژیانە دوور و درێژەی کورد و تورك، کە پێی وایە بە درێژایی هەزاران ساڵ لەم بە یەکەوە ژیانەیاندا هەرگیز ڕووبەڕووبونەوەیەك، کە بەنی ڕەگەزپەرستی لەبێت، لە نێوانیاندا ڕووی نەداوە، بەڵکو پێکەوە بەرگریان لە دەوڵەتی عوسمانی کردوە، هەروەها ئەم تێکۆشانە هاوبەشەیان بەردەوام بووە، هەتا لەشەڕی سەربەخۆیی تورکیاشدا.

داود ئۆغلۆ پێی وایە پێکهاتە مێژووی و جوگرافی و دینی و ڕۆشنبیرییە هاوبەشەکەیان بوونێکی بنەچەیی جێگیرە، هەر ئەمەش وای کردوە ئەو خەڵکەی لە ناوچەی ئەنادۆڵ ژیاون بە یەکەوە بگونجێن و

هەڵکەن.
ئەمەش بە ئەو هۆشیارییە مەرجەعییە کۆمەڵایەتییە هاوبەشە دەگەڕێنێتەوە کە پێی وایە بە درێژایی ئەو مێژووە لە نێوان کورد و تورکدا هەبووە.
بە قسەی داود ئەغلۆ پارتی کرێکارانی کوردستانیش نەیتوانی وێڕای هەموو هەوڵێکی، پشتیوانی هەموو کوردەکان بەدەستبێنێ، پێشی وایە ئەمەش بە تەنیا بە گرتنەبەری رێوشوێنی سەربازی ناگەڕێتەوە، بەڵکو ئەغلۆ ئەمە بە ئەو هەست و هۆشە هاوبەشەی نێوان کورد و تورك دەگەڕێنێتەوە، کە سەرەنجام یەکێتییەکی هۆشیاریی و مەرجەعییەتیشی لێکەوتەتەوە.

لەم گۆشەنیگایەوە ئەحمەد داود ئەغلۆ ئەم هۆشیاری مەرجەعییە، کە زۆر بە گرنگ دایناوە و پێی وایە ریشەیەکی مێژوویی هەیەو بەشەو و رۆژێك دروست نەبووە، بەڵکو کەڵەکە بوویەکی مێژووییە، لاواز بوونی زۆر بە مەترسیدارتر لە پارتی کرێکارنی کوردستان داناوە، بۆیە ئەغلۆ هۆشیاری هاووڵاتیبوون دەگەڕێنێتەوە بۆ هۆیە سەردەمییەکان، کە هۆشیاری مەرجعییەتیان لە خاوەندارییەتی تەقلیدییەتەوە هەڵێنجاوە، کە لە نێو کۆمەڵگادا کۆبۆتەوە. بە بڕوای ئەغلۆ ئەوەیش هەستکردنە بە هاووڵاتیبوون، پێشی وایە هەستی مەرجعییەتی کۆمەڵایەتی ناگوازرێتەوە بۆ مەیدانی سیاسەتێکی شەرعی، بەبێ دروستکردنی هۆشیاری هاوڵاتیبوون.

لەم بارەیەشەوە وای داناوە، کە قانوونی هاونیشتیمانی بوون، هەر هەموو کۆمەڵگا لە خۆدەگرێت بەبێ جیاوازی، یان لایەنگیری. لە پەراوێزی ئەم تێگەیشتنەشدا ئەغلۆ دوو پێشنیاز بۆ چارەسەری رۆشنبیری و ئابووری و سیاسی دەخاتەڕوو:
1- بەهێزکردنی هۆشیاری مرجەعییەتی کۆمەڵایەتی، بەو مانایەی کە لێك جیانابنەوە، هەروەها پشتیوانیکردن لە پێکهاتە مێژوویی و ئاینی و رۆشنبیری و جوگرافییەکەی کە جەخت لەو هۆشیارییە دەکاتەوە.
2- دڵنیاییدان لە مافی یەکسانی هانیشتمانیان، وەك بنەمایەك بۆ شەرعییەتی سیاسی، بەبێ هەستکردن بە پێویستی، هیچ جۆرە دەست تێوەردانێکی دەرەکی.

ئەغلۆ دەڵێت: تورکیا بەقۆناغێکی زۆر تەنگدا تێدەپەڕێت، چ لەڕووی دۆخی دەرەوەدا، یان دۆخی رۆشنبیری سیاسی ناوخۆیدا، بۆیە پێی وایە بەرزبوونەوەی هەر دەنگێك، یان وتاردانێك، کە ببێتە هۆی دروستکردنی هەرجۆرە شڵەژانێکی کۆمەڵایەتی، نابێت لە لایەن خەڵکی

ژیـــــرەوە گـــوێی لێبگیـــــرێ، دیـــارە بەلای ئۆغلۆوە ئەوە، ئەو مەرجەعییەتەیە کە بەلایەوە زۆر گـرنگە، بەشێـوەیەک گرنگتـر لە هەر شتێکی تر.

لە قـوولایی سـتراتیژییەوە، بۆ قووڵایی کێشەی کورد … 2 … سمکۆ عەبدولکەریم

بەشی دووەم …

کە ئەگەر وادابنـــرێ کێشەی کـورد لە تورکیـــا بـــریتییە لە کێشەی تێکچوونی ئابووری لەخۆرھەڵاتی تورکیا، یان کێشەیەکی ئاسایشی سیاسییە و پەیوەندیدارە بە پارتی کرێکارانی کوردستان و تیرۆر، ئەوە ئۆغلۆ وای نابینێ کە بە ئیحتیواکردنی ئەم دوو بابەتە، وەك دوو مەسەلەی گرنگ، بە تەنیا بەس بێت بۆ گەیشتن بە چارەسەرێکی بەردەوامی ماوە درێژ، هەتا ئەگەر توانرا کۆتایی بە هەڕەشەکانی پارتی کرێکارانی کوردستان، لە نێو سنووری تورکیایش بهێندرێت.
بۆیە ئەحمەد داود ئۆغلۆ پشتگوێ خستن و فەرامۆشکردنی کێشەی کورد بە قورس دەبینێ و دەڵێ: "قورسە چاوەڕوانی ئەوە بکەین کە کێشەی کورد لە بەرنامەی کاری تورکیا و ناوچەکە رەشبکرێتەوە، لە کاتێکدا ئەو دۆخە نـاھەموار و نـاڕوونییە لە عیراقـدا بەردەوامە و رەنگە گۆڕانکاری بەسەرناسنامەی باکوری عیراقیشدا بێت".

لەروویەکی ترەوە ئۆغلۆ ئاماژە بۆ ئەوە دەکات کە بۆچوونێك هەیە پێـی وایە بووژانـدنەوەی ئـابووری لە نـاوچەکە، دەکـرێ ببـێتە هۆی چارەســەری کێشەکە بۆ مــاوەیەکی دوورودرێــژ، بەڵــام ئۆغلۆ وێڕای بەڕاست زانین و باوەڕپێبوونی چەند لایەنێکی ئەم بۆچوونە، کەچی ئەم تێگەیشتنە بە خۆش باو□□ی□ی□کی ئەنجام نادیار لە قەڵەم دەدات.
ئۆغلۆ هەر لەم روانگەیەوە بـاس لە سوود وەرگرتـن لەو ئەزمـوونە مێژوویـیەی دەوڵەتی عوسمانی خۆیان دەکات، کاتێك لە ولایەتی «تۆنە و بەغداد» پڕۆژەی بووژاندنەوەی ئابووری هەرێمایەتی جێبەجێکردوە، بەڵـام لە گەڵ ئەوەشـدا عوسـمانییەکان بەهۆی بـوونی نـاکۆکی و

گەرەشەوەنی لەو دوو ڕووبەرە ناوخۆییەدا و بەکارھێنیان و فەستنەوەیان لە لایەن ھێزی دەرەکییەوە، ئەو دوو ویلایەتەیان لە دەستداوە.

ئەحمەد داود ئەغلە پێی وایە چونی پارتی کرێکارانی کوردستان بە چوونە نێو یەك بەرە، لە گەڵ یۆنان و ئەرمەن و قەستنەوەی گرفتەکانی خەڵك لە ناوچەکە، کە ئەو پێی وایە ئێستا لە ژیانێکی باشتردان، دیاردەیەکە پێویستی بە ھەڵوەستەکردنێکی وریایانەو وردەوە ھەیە.
ئەغلە باری ئابووری بە ھۆکاری یەکەم نازانێ، ھەرچەندە پێی وایە ھۆکارێکی گرنگە، ئەو ئەم بابەتە دەبەستێتەوە بە ھۆکارە ناوخۆیی و دەرەکییەکان.

ھەر بۆیە لەم بارەیەوە ئەغلە گەیشتن بە چارەسەرێکی بەردەوام بەم کێشەیە دەبەستێتەوە بەوەی چەند دەتوانرێ و لە توانادایە جارێکی تر بە شێوەیەکی ھەمەلایەنە ھەڵسەنگاندن بە لایەنە ڕۆشنبیری و ئابووری و سیاسی و ھەروەھا لایەنی دیپلۆماسییەکەی بکرێت.
لەم ڕووشەوە ئەغلە ھۆسیاری مەرجەعییەت بە بەشێکی بنچینەیی بنەماکانی ڕۆشنبیری و ئابووری و سیاسی دادەنێت و پێی وایە بە تەنیا پێنابردنە بەر یەك لەو چوار بنەمایانە (ڕۆشنبیری و ئابووری و سیاسی و دیپلۆماسی) بەس نین بە چارەسەرکردنی کێشەکان، بەڵکو چارەسەری بنچینەیی کە ھاوکارە بە ئەم چوار بنەمایانە، دامەزراندنی ھۆشیاری مەرجەعییەتی کۆمەڵایەتییە لەسەر زەمینەیەکی ساغ.

ئەغلە مەبەستی ئەوەیە کە بوونی ئەو ھۆشیاری مەرجەعییەتە، وادەکات کورد بیر بە یەکپارچەیی خاکی تورکیا بکاتەوە و بەرژەوەندییەکانی کۆماری تورکیا لە بەرچاو بگرێت و ھەرجۆرە دەست تێوەردانێکی دەرەکی لە دژی تورکیا ڕەتبکاتەوە، بەو مانایەی کە کورد ببێتە خاوەنی ئەو ھەست و ھۆشیارییەی کە خۆی بە تورکیایی بزانێت و ھەر ئەو ھەستەش مەرجەعی بێت و بە ھیچ مەرجەعێکی تر نەگۆڕێتەوە.
لەم گۆشەنیگایەوە ئەغلە وای بە دەچێت، ئەگەر سیستەمێکی سیاسی و ئابووری، ھاوکات لەگەڵ ناوەندێکی ڕۆشنبیری نەبێت، کە ببێتە ھۆی بەرھەمھێنانی ھۆشیاری مەرجەعییەت و بتوانێ دەورەی ھەموو توێژەکانی کۆمەڵگا بدات، ئەوە عەنتیکە نییە ئەگەر نەتوانرێ شڵەژانە ناوخۆییەکان خەفە بکرێن، کە پشتیوانی لە پێکدادانی بەرژەوەندییە جیوسیاسییە دەرەکییەکان وەردەگرن.

هەر لەم بارەیەوە ئۆغلۆ ئاماژە بۆ ئەوە دەکات، کە لە وەها دۆخێکدا لەسەر تورکیا پێویستە، لەمەڕ پڕۆسەی چاکسازی بەڵێن بدات، جەخت لە یەکپارچەیی خاکەکەی بکاتەوە، لە چوارچێوەی تێگەیشتنێکی روونی شەڕعییەتی سیاسی راست و دروست. هەروەها هەنگاونان بەرەو گرتن□ بەری سیاسەتێکی دەرەکی ستراتیژی، لەرێگەی پاراستنی هاوسەنگی وڵاتە هەرێمییەکان لە خۆرهەڵاتی ناوەڕاست، ئەمەش لە چوارچێوەی پلانێکی بەرفراوانی جێبەجێکار، بە پێچەوانەوە تەوژمی نوێ لە ناوخۆ و لە دەرەوە، دەبێتە هۆی دروستکردنی دوژمن، کە توانای ئەوەی دەبێت، ئەوە جیا بکاتەوە، کامەیان زیاتر خراپکار و جودا خوازترە.

لە قوولایی ستراتیژییەوە، بۆ قووڵایی کێشەی کورد … 1 … سمکۆ عەبدولکەریم

بەشی یەکەم ….

سیاسەتی ئەم قۆناغەی تورکیا رەنگدانەوەی ئەو سیاسەت و تێڕوانین و تێزانەی ئەحمەد داود ئۆغلۆن، کە خۆی لە کتێبەکەیدا دەبینێتەوە بە ناوی «قووڵایی ستراتیژی».
بە خوێندنەوەی ئەم کتێبە دەکرێ لەوە تێبگەین کە تورکیا لە سایەی فەرمانڕوایی پارتی داد و گەشەپێدان «ئاکەپە» و کەسایەتی رەجەب تەیب ئەردۆغان و ئەحمەد داود ئۆغلۆ لە ڕابردوودا چۆن لە هەوڵی ئەوەدا بوون تورکیا بکەنەوە بە چەقی ستراتیژی ناوچەی خۆرهەڵاتی ناوەڕست. لەم کتێبەیدا ئەم بابەتە زۆر بەڕوونی ڕوونکراوەتەوە، بە تایبەتی لەو بەشە دیاریکراوەیەدا کە تایبەتە بە کێشەی کورد.

ئەوەی وایکرد بگەڕێمەوە سەر ئەم کتێبەی داود ئۆغلۆ، ئەو سیاسەتەی کرانەوەی تورکیا بوو بەڕووی کورددا، بە تایبەتیش بەرامبەر بە هەرێمی کوردستان، کە جۆرێك لە سیاسییەکانی کورد و رۆشنبیران بەگەشبینییەکی زۆرەوە ل□ی□د□□وانی و بە وەرچەرخانێکی گەورەی سیاسەتی تورکیایان دانا، لە مێژووی ئەم وڵاتەدا.

بەڵام ئەگەر بەوردی چاو بەم کتێبەی «ئەحمەد داود ئۆغلۆ» دا بخشێنینەوە، لە ستراتیژییەتی ئەو کرانەوە و سیاسەتە تازەیەی تورکیا تێدەگەین، کە بە شێوەیەکی زۆر ستراتیژی خۆی لە سیاسەتی ئیحتیواکردندا دەبینێتەوە و زۆر بەڕاشکاوی ئەوە دەخاتەڕوو، نایشارێتەوە کە تورکیا بۆ گەیشتن بە «ستراتیژییەتی قووڵایی» پێویستە پشت بە ستراتیژییەتی ئیحتواکردن ببەستێت، بە تایبەتیش لە بەرامبەر کورد.

ئەمەش بە لەبەرچاوگرتنی هەرسێ بنەما سەرکییەکانی، کە ئۆغلۆ وەك بنەمای ئەم سیاسەتە تازەیەی ئاماژەی بۆ کردوە، وەك «جیورۆشنبیری و جیوئابوری و جیوسیاسی»، ئۆغلۆ وەك پێکهاتەیەکی کاریگەر دەڕوانێتە کورد و پێی وایە لەم قۆناغەدا کورد بە وڵاتە زلهێزەکان، هۆکارێکی باشە، لە بەرامبەر چۆنییەتی مامەڵەکردن لە گەڵ هەریەك لە سێ پێکهاتە سەرکییەکەی خۆرهەڵاتی ناوەڕاست، تورك و عەرەب و فارس».

ئەمەش وادەکات بە شێوەیەك لە شێوەکان لەم هاوکێشە ستراتیژییەدا، بە پشت بەستن بە هۆکارەکانی وەك “جیو سیاسی و ئابوری و جیو دووانییەکە و رۆشنبیرییەکەی” سوود لە کورد وەربگیرێ.
ئۆغلۆ پێی وابوو لە داهاتوویەکی نزیکدا ئەم بنامایەی «جیو دووانییەکە» لە هەریەك لە وڵاتەکانی تورکیا و ئیران و دوو وڵاتە عەرەبییەکە، گۆڕەپانەکە لە بەردەم هەر جۆرە دەست تێوەردان و بەکارهێنانێك واڵا دەکات.

ئەمەش بە مەترسی دەزانێ و پێی وایە کورد دەخاتە بەردەم مەترسی بەکارهێنان (الاستغلال) لە لایەن وڵاتە زلهێزەکانەوە، لە چوارچێوەی ئەم گەمە ستراتیژییەشدا، بە تایبەتی لە سەروبەندی تیربوونی تاکەکی نێوان وڵاتەکان، کورد بەدەڵاو دەزانێ.
ئۆغلۆ لەو کتێبەیدا «قووڵایی ستراتیژی» ئاماژە بە دوو گۆشەنیگای سیاسی جیاواز دەکات سەبارەت بە کێشەی کورد، لە لایەن هەریەك لە ئەمریکا و ئەورپا، پێی وایە ئەمریکا هەر لە سەرەتاوە کێشەی کورد بە بەشێك لە کێشەی عیراق دەزانێ، بە پێچەوانەی ئەوروپا، کە کێشەی کورد بە کێشەیەکی بنچینەیی تورکیا دەزانێت.

لەم روانگەیەوە ئۆغلۆ قەتیس کردنی کێشەی کورد لە سنووری عیراق، یان سنووری تورکیا، بەشێوەیەکی گشتی بەیارمەتیدەر نازانێت بۆ دیاریکردنی بەرژەوەندییەکانی ئەوروپا و ئەمریکا لەو کێشەیەدا، بەڵام لە گەڵ ئەوەشدا، دان بەوەدا دەنێ کە هەمدیسان تورکیا هەست

بە بەزارییەکی مەترسیدار دەکات، لە بەرامبەر هەریەك لەو دوو هەڵوێستەی ئەمریکاو ئەوروپا.

«ئۆغلۆ»پێی وابوو ئەم جۆرە تێڕوانینەی ئەوروپا کار دەکاتە سەر پەیوەندییە دوو قۆڵییەکانی تورکیا و وڵاتانی ئەوروپی، بە تایبەتی وڵاتانی وەك یۆنان و ئەڵمانیا، دواجار ئەمەش بە یەکێ لە بنەماکانی گفتوگۆکانی نێوان تورکیا و یەکێتی ئەوروپا دادەنێ.
بەڵام سەبارەت بە تێڕوانینی ئەمریکا بۆ کێشەی کورد، کە لە چوارچێوەی عیراقدا لێیدەڕوانێ، ئۆغلۆ پێی وایە لە هەنگاوی یەکەمدا ئەم مەسەلەیە نابێتە هۆی راستەوخۆی بە یەك هەڵپژاندا. بەڵام دیسان تورکیا بە وریایی و گومانەوە دەڕوانێتە ئەو هەڵوێستەی ئەمریکاش.
پێویستە بووترێ ئەو تێڕوانیانەی تورکیا بۆ کێشەی کورد بۆ بەر لە رووخاندنی سەدام و دەستگیردنی ئۆجەلان دەگەڕێتەوە، چونکە بە دەستگیرکردنی ئۆجەلان تورکیا ئاهێکی فێنك بە گیانیدا هاتەوە، بە تایبەتی کاتێ ئەمریکا دەستگیرکردنی ئۆجەلانی بە کردارێکی ناوخۆیی تورکیا لە قەڵەمدا.

لە درێژەی پەرەسەندنەکاندا، بە تایبەتی دوای دەستگیرکردنی ئۆجەلان، داود ئۆغلۆ پێی وانییە کێشە سیاسییەکانی ناوچەی خۆرهەڵاتی ناوەڕاست بەرەو چارەسەرکردن دەچن، بەڵکو بە پێچەوانەوە پێی وایە، لەڕێوە گەمەیەکی تازەی زۆر مەترسیدار دەست پێدەکات.
هەرچەندە ئەمریکا لە هەموو بۆنەیەکدا لە بەرامبەر پارتی کرێکارانی کوردستاندا، پشتیوانی خۆی بۆ تورکیا دەردەبڕێت، بەڵام لە بەرامبەر ئەوەدا داوا لە تورکیا دەکات لە بەرامبەر هەر هەنگاوێکی نوێی ئەمریکا لە خۆرهەڵاتی ناوەڕاستدا پێویستە تورکیا سیاسەتی نزیك بوونەوە پەیڕەو بکات.

داود ئۆغلۆ پێی وایە ئەو داواکاریيانەی ئەمریکاش کاتێك ڕوو لە پتربوون دەکەن کە مەسەلەی چارەسەرکردنی کێشەکانی عیراق و فەڵەستین دێنە پێشەوە.
بە دیوەکەی دیکەشدا ئۆغلۆ هەرچەندە دۆخی دوای دەستگیرکردنی ئۆجەلان بەجۆرێك لە باڵکێشانی ئارامی بەسەر وڵاتانی ئەوروپادا وەسفدەکات، لە هەمان کاتدا بە جۆرێك لە قورسترکردنی داواکارییەکانیشیان بەسەر تورکیا لە قەڵەمدەدات.
چونکە پێشتر لەترسی ئەوەی بە پشتیوانیکردن لە ڕێکخراوی تیرۆرستی تۆمەتبار نەکرێن، وڵاتانی ئەوروپی دەبوایە بە وریایی و لەسەرخۆ و بە نەرمی فشار بخەنە سەر تورکیا، ئەمەش زیاتر لە دوای

کۆبوونەوە لوتکەیەکەی هلسنکی و لە چوارچێوەی پێوانەکانی کۆپنهاگن جەختی لەسەر کرایەوە، کە وڵاتانی ئەوروپا لە خۆرهەڵاتی ناوەڕاستدا بەو شێوەیە دەیانڕوانییە کێشەی کورد، کە کێشەیەکی تورکییە.

سەرەنجام ئەحمەد داود ئۆغلۆ لەچوارچێوەی فەلسەفەی ئیحتواکردن و پشتبەستن بە رەهەندەکانی رۆشنبیری و ئابووری و سیاسی و دیپلۆماسی، پێی وابوو دەکرێ کۆتایی بە کێشەی کورد لە تورکیا بهێنرێت. کە بەلای منەوە مەسەلەکە کۆتایی پێهێنان نییە، لە روانگەی چارسەرکردنەوە، بەقەد ئەوەی گەمارۆدانی کوردە لە هەموو لایەکەوە، بۆ ئەوەی لە لایەن وڵاتانی زلهێزەوە لە دژی تورکیا بەکار نەهێنرین.

ئەمریکاو نەوەی نوێ … سمکۆ عەبدولکەریم

یەکێ لە بنەما فەلسەفی و سیاسی و فیکری ئەمریکا خۆنوێکردنەوەیەتی بە شێوەیەکی بەردەوام، بە ئامانجی درێژکردنەوەی تەمەنی سیاسی و ئابووری و کۆمەڵایەتی ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا، لەم رێگایەشەوە دەیەوێ هەموو ئەو تێگەیشتن و دەربڕینانەی هەندێ لە توێژەرانی سیاسی و ئابوری ئاوەژوو بکاتەوە، کە چارەنووسی ئەمریکا بە چارەنووسی بەریتانیای گەورە دەشوبهێنێ، ئەو بەریتانیایەی ڕۆژێ لە ڕۆژان خۆری لێوە ئاوا نەدەبوو.

ئەمریکا تا گەیشتن بە لوتکەی ئیمپڕاتۆرییەکەی بەردەوام دەبێ، بۆ ئەم بەردەوامییەشی پێویستی بە ئالوگۆڕی نەوەکان هەیە، چونکە مومکین نییە لەمەودوا بتوانێ لە رێگەی پیرەکانەوە ئەو رێیە دورودرێژەی لەبەردەمیدا ماوە بیبڕی، وەك چۆن دەمێکیشە تێروانینی سیاسی ئەمریکا بۆ تەواوکردنی ئامانجە ستراتیژییەکانی گۆڕاوە، ئەگەر لە رابردوودا تەنیا پشت و پەنای سەرە زلەکان بووبێ ئەوە لە ئێستادا و دەمێکیشە وازی لەسەر زلەکان هێناوە و زیاتر بایەخ بە بەدەست هێنانی متمانەی گەلان دەدا، ئەمەش زیاتر لە رێگای

هەڵسوکەوتکردن لەگەڵ نەوەی نوێدا، بۆیە هەموو ئەو وڵات و لایەنە سیاسیانەی نەتوانن ئەو نەوە نوێە بێنە پێشەوە، ڕۆژ بە ڕۆژ خۆریان ڕوو لە ئاوا بوونە.

ئەمریکا زۆر بەوردی سەرقاڵی تێفکرین و لێکۆڵینەوەی وردە لەسەر سروشتی کۆمەڵگاکان و جۆری ئەو گۆڕانکاریانەی لە سەروشتیاندا ڕوودەدەن.
هەموو ئەو تێگەیشتنە تازانەش زیاتر لە دوای ڕووداوەکانی 11-ی سێپتێمبەری 2001 –وە هاتنە پێش، لەوێوە قۆناغێکی نوێ و وەرچەرخانێکی ریشەیی لە زهنی ئەمریکییەکان سەری هەڵدا.

لە دوای ئەو مێژووەوە "تۆماس فریدمان" لە وتارێکیدا لە سەر نەوەی سێیەمی ئێران ئاماژە بۆ خاڵێکی زۆر گرنگ و هەستیار دەکات کە دەکرێ بە تێگەیشتن لەو ئاماژەیە، تێبگەین ئەوەی ئێستا لە خۆرهەڵاتی ناوەڕاست ڕوودەدات لە کوێوە سەرچاوەی گرتوە، خوێندنەوە و تێگەیشتنی ئەمریکا بۆ ئێران و سعودیە چییە؟ هەریەك لە مەزهەبەکانی سوننە و شیعە لە زهنی ئەمریکادا چ گۆڕانکارییەکیان بەسەردا هاتوە؟

تۆماس فریدمان لەو وتارەیدا بەدوو ڕستە جیاوازییەکانی نەوەی نوێی ئێران و سعودیە دەخاتە ڕوو، فریدمان نەوەی سێیەمی ئێران زۆر جیاواز لەگەڵ هاوسێکەی سعودیە نیشان دەدات، بە شێوەیەك پێی وایە سعودیە ڕۆژ بە ڕۆژ گەنجانی هەژار و توندڕەو و دوژمن بە ئەمریکا زیاد دەکات. ئەمەش بۆتە هۆی ئەوەی ئەو گەنجانە رژێمی وڵاتەکەیان بە ڕژێمێکی گەندەڵ و نا ئاینی و سەر بە ئەمریکا بزانن.
لەبەرامبەردا ئێران ڕۆژ بەڕۆژ گەنجانی هەژار و کەمتر ئیسلامی و کەمتر بە چاوی دوژمن سەیرکردنی ئەمریکا زیاد دەکات، بەشێوەیەك ناڕەزایەتییەکانی گەنجانی ئێرانی لە بەرامبەر ڕژێمەکەیاندا زیاتر لەوەوە سەرچاوەی گرتوە، کە وەك ڕژێمێکی "سیوقڵاتی" بووەتە زیاتر دوورخستنەوە و دابڕانیان لە جیهان.

بە وردبوونەوە لەو بەراوردەی تۆماس فریدمان، دەتوانین لەو تێگەیشتنە نزیك ببینەوە کە لە ناوچەکەدا ڕوو دەدات، چونکە تەنیا خاڵی هاوبەش لە نێوان سعودیەو ئێراندا لایەنی هەژارییەکەیە، کە ئەمەیان بۆ ئەمریکا خاڵێکی ئیجابی هاوبەشە، بەڵام بەشەکەی تری ڕۆحی ئیسلامیەتی و رق و قینەی زیاتر بەرامبەر بە ئەمریکا، ئەمەیان ئەو ستراتیژەیە کە لە قۆناغی نوێی ئێستادا ئەمریکییەکان کاری لەسەر دەکەن، ئەمریکییەکان لە دوای 11-ی سێپتێمبەرەوە بەدوای

وەڵامی ئەو پرسیارەدا دەگەڕێن کە (ئەو ڕق و کراهیەتەی گەڵانی ئیسلامی لەبەرمبەر ئەمریکادا لە کوێوە سەرچاوەی گرتوە؟)
بۆیە هەمووان دەبێ لەوە تێبگەن ئەمریکا سەرقاڵی لانی کەم کەمکردنەوەی رق و قینەی گەلانە لەبەرامبەر خۆیدا، بۆیە ئەگەر ئەوە نەکات نەك هەر ناتوانێ ببێ بە ئیمپراتۆر، بەڵکو ناشتوانێ بە کردەوە ئەو تێگەیشتنانەش بەڕەونێتەوە کە باس لە چارەنووسی ئەمریکا دەکەن، کە دوور نییە بە دەردی ئینگلیز بچێت.

لێرەوە ئەوەی مەن تێیگەیشتبم لەو گەمە سیاسییە گەورەیەدا ئەمریکا دەبێ ئێران بباتەوە، سعودیەش ئەگەر نەتوانێ ئەو تێگەیشتنەی تۆماس فریدمان ئاوەژوو بکاتەوە چارەنووسەکەی جگە لەبەر یەك هەڵوەشانەوە شتێکی دیکە نابێت.
سەرکردایەتی کوردیش دەبێ لەوە تێبگات نەوەی یەکەم کۆتاییان هاتوە.

شۆڕشگێڕەکان یان دەبێ ببن بە دیکتاتۆر، یان دەبێ بمرن سمکۆ عەبدولکەریم

جۆن پێرکینز، ئەو پیاوەی لە کۆمپانیای “مەین”ی ئەمریکی کاری دەکرد، بۆ جێبەجێکردنی ئەرکەکانی لە نێوان ساڵانی (1971-1975) ڕوودەکاتە ئیندۆنیسیا، لەوێ لە ڕێگەی هاوڕێ و هاوکارێکی ئیندۆنیسییەوە سەرقالی ڕاپەڕاندنی کارەکانی دەبێت، شەوێکیان هاوڕێکەی دەیبات بۆ بینینی نمایشی شانۆیەکی سەر شەقام.
نمایشەکە بریتی دەبێت لە گەمەیەکی شانۆیی بووکەڵەیی.
دوو بووکەڵە دەردەکەون، یەکێکیان بە جل و بەرگ و شەپقە ئالایەکەی سەریەوە دیارە، ئاماژەیە بۆ”ریتشارد نیکسۆن” سەرۆکی ئەو دەمی ئەمریکا، لەو لاشەوە بوکەلەیەکی دیکە بە جلوبەرگێکی سێ ڕەنگییەوە بە دەستێکی قوتوویەیەکی هەڵگرتوە و بەدەستەکەی تریشی ئالای ئەمریکا، ئەو ئاڵاکە بەسەر سەری نیکسۆنەو دەشەکێنێتەوە، ئەو لە هەڵسوکەوتیدا دیارە کە جگە لە کۆیلەیەك شتێکی تر نییە، لە

پشتیشیانەوە نەخشەیەکی خۆرهەڵاتی ناوەڕاست و خۆرهەڵاتی ناوین دانراوە.

نیکسۆن لە نەخشەکە نزیك دەبێتەوە و بە دەزوویەك وڵاتان هەڵدەگرێ و دەیانخاتە نێو ئەو قوتوەی وێنەی دۆلاری ئەمریکی بەسەرەوەیە، بەدەستی بوکوڵەکەی ترەوەیە، کاتێك لە نەخشەی ئیندۆنسیا نزیك دەبێتەوە دەیەوێ بەرزی بکاتەوە و بیخاتە نێو قوتووکە، وەڵێ لەم کاتەدا بووکەڵەیەك کە ئاماژەیە بۆ پیاوێکی ئیندۆنیسی باز دەدات ” دیارە ئەم بووکەلەیە ئاماژەیە بۆ سیاسیەکی خەلکی باندۆنگی ئیندۆنیسی کە خاوەنی جەماوەرییەکی زۆری ئەو وڵاتە بوو”.
ئەم بووکەڵەیە لە نێوان نیکسۆن و قوتوو بە دەستەکە هاوار دەکات، بوەستە ئیندۆنیسیا خاوەنی سەروەری خۆیەتی.

لەم کاتەدا ئەو خەڵکەی بەدیار نمایشەکەوە وەستاون دەست دەکەن بە چەپڵە لێدان، هەر لەم کاتەشدا بووکەڵەی قوتوو بەدەست ئاڵاکەی ئەمریکا بەرز دەکاتەوە و وەك و تیرێك لە ئیندۆنیسیای دەگرێت، بەڵام لەپڕ لار دەبێتەوە و بە شێوەیەکی دڵتەزێن دەمرێت.
بەمشێوەیە جەماوەرکە دەست دەکەن بە چەپڵەلێدان و وتاف کێشان، دوو بووکەڵەکەش کە ئاماژەن بۆ نیکسۆن-ی سەرۆکی ئەمریکا و قوتوو بەدەستەکە بە مۆنی لە خەڵکەکە ڕادەمێنن و سەریان شۆر دەکەن و شانۆکە جێدێڵن.

وەك جۆن پێرکینز دەیگێڕێتەوە دوای چەند ڕۆژێك ئەو پیاوە سیاسییە خۆشەویستەی جەماوەر، کە لە نمایشەکەدا بەڕووی نیکسۆندا وەستایەوە و بووکەڵە قوتوو بەدەسەتەکەی کوشت، شۆفێرێك تیرۆری کرد و بۆی دەرچوو) *

________-

* اعترافات قاتل الاقتصادی- جون بیرکینز-ص 65–69

شەڕی دەوڵەت … بەشی شەشەم …

سمکۆ عەبدولکەریم

کێن ئەوانەی کە شەڕی دەوڵەتی نەتەوەیی دەکەن؟ …

بە درێژایی مێژوو کورد نەیتوانیوە لە هاوکێشە هەرێمەیەکاندا سەرکەوتو بێ، هەمیشە وەك هێزێکی یاری پێکراو بینراوە، نەك وەك هێزێکی یاریکەر. هەرچەندجارێك ویستبێتی بچێتە دەروەی ئەو بازانە داخراوەی کە هەمیشە بەدەوری خۆیدا دەیخولێنێتەوە، پیلیان گرتوە و هێناویانەتەوە نێو بازنە داخراوەکە، هەرچەند جارێك ویستبێتی کەوانەیەکی دیکەی سیاسی بکاتەوە، لەو سەرەوە هەموو کەوانەکان خراونەتەوە نێو کەوانەیەکی دیکەوە، ئەگەرچی ئەمە نیشانەیەکی زۆر دیاری بەهێزی کوردە لە نێو هاوکێشە ناوچەییەکەدا، بەڵام ئەو بەهێزییەی زیاتر لە لایەن نەیاران و وڵاتانی ناوچەکە سوودی لێوەرگیراوە، تەنیا سوودێك کە ئێمە بینیبێتمان ئەوەبووە، پارێزگاریمان لێکراوە، چونکە کورد ئێستا ئەو فاکت و فاکتەرەیە، ئەمریکا و وڵاتانی زلهێز لە لایەك و وڵاتانی ناوچەیی لە لایەکی ترەوە کاریان پێیەتی. لەسەر ئاستی نێودەوڵەتی ئەمریکا ڕابەرایەتی دەکات و لەسەر ئاستی ناوچەیشدا سعودیە.
تێنەگەیشتن لە هاوکێشە سیاسیەکە، یان تێگەیشتن بەو دیوەدا کە پێمان وابێ پێگەی کورد لە ناوچەکەدا هێندە بەهێز بووە دەتوانین لە چوارچێوەی خەلقکردنی فاکتێکی دیفاکتێیدا خۆمان بچەسپێنین، پێم وابێ تێگەیشتن و لێکدانەوەیەکی لارە و پێویستی بە ڕاستکردنەوە هەیە.

لە ماوەی ئەو چەند مانگەی هێنانەگۆڕێی پرسی ڕیفراندۆم، زۆر شتی سەیر ڕوویاندا کە لێرەوە بەڕاستی کەسانی توێژەر پێویستە لە سەری بووەستن و شیکردنەوەی جدی بۆ بکەن، لە نێو یەك کەوانەدا ئەو خۆنواندنانەی بە درێژایی مێژوو لە سەرکردایەتی کورد نەبینراوە بینران، لە ماوەی شەو و ڕۆژێکدا، ئەوەی نەمان بینیبوو بینیمان، ئەوەی گوێمان لێنەبوو گوێمان لێبوو، بینیمان کورد بۆتە چ هێزێکی کاریگەر لە ناوچەکەدا ئامادەیە گوێی لە کەس نەگرێ، ئامادەیە حیساب بۆ هیچ وڵاتێکی جیهانی و ناوچەیی نەکات، ئامادەیە لە دۆخێکی ئەوپەڕی خراپی سیاسی و ئابوری و کۆمەڵایەتی نێوخۆیدا جاڕی بەدیهێنانی ئامانجێك بدات کە نزیکەی یەك سەدەیە خەباتی بۆ دەکەین، بەو حالەوە دەمانەوێ خەونێك بکەین بە فاکت.

بەڕاستی ئەگەر کورد لەم پێگە بەهێزەدایە و دابووە، بۆ ئێمە

نەمانزانیوە، سەرکردایەتی کورد بۆ هەوڵی نەداوە ئەم حەقیقەتە بگەێنێت، بۆ ئەوەی لە ڕۆژێکی وەک ئەمڕۆدا بتوانین متمانە بەسەرکردەکانمان بکەین و بەچاو نوقایی دوایان بکەوین و یەک دەنگ و یەک ڕەنگ لە دەوریان کۆوەبین، چونکە ئەگەر ئەم جوولەیە تەنیا بۆ بەرهەمهێنانی ڕووداوێکە، بەبێ لێکدانەوەیەکی وردی پێشوەختە، ئەوە دەبێ شایەدی ئەنجامە خۆبەختەکەشی بین.
گرفتێکی گەورەی سیاسییەکانی کورد ئەوەیە بە پێوەرە نوێیەکان ناڕوانە هاوکێشە سیاسییەکانی ئێستا، پێیان وایە لەبەر ئەوەی توانیویانە دەست بە سەرە پەتێکی باریکی ئابوریەوە بگرن، ئیتر تەواو، لەبەر ئەوەی کورد توانیویەتی لەبەرامبەر هێزێکی تیرۆرستی گەورە کە هەموو جیهانی بە خۆیەوە سەرقاڵ کردوە بوەستێ ئیتر دەبێ بارەتەقای ئەو هەموو ساڵەی بێدەنگیمان دەنگمان بەرز بکەینەوە.

“گۆتە” وتەیەکی جوانی هەیە دەڵێ (ئەو کەسەی لە مێژووی سێ هەزار ساڵەی مرۆق بە ئاگا نەبێ، تەنیا بۆ ورگی دەژێی). کورد نەک ئاگای لە مێژووی سێ هەزار ساڵ نییە، ئەو ئاگای لە مێژوویەکی کورتی یەک سەدەی خۆشی نییە، ئەگەر نا چۆن تا ئێستا نەیتوانیوە دوژمنی ڕاستەقینەی خۆی بناسێت “ئالان بادیۆ” لە چاوپێکەوتنێکدا دەڵێ (دوژمن بەشێکە لە جەوهەری سیاسەت، هەر سیاسەتێکی ڕاستەقینە دەبێ دوژمنی ڕاستەقینەی خۆی بناسێ).
لەو چوارچێوەیەدا ئێمە لە ناوچەکەماندا لە شەو ڕۆژێکدا دۆست دەبێ بە دوژمن و دوژمن دەبێ بە دۆست، ئەوە بەو مانایە نا کە پێم وانەبێ نە دۆستی تاسەر هەیە نە دوژمنی تاسەر، بەڵام ئەوهاش نا، ئەوە تەنیا وڵاتانی زلهێزی دنیا دەتوانن پەیڕەوی لەوەها سیاسەتێک بکەن و سیاسەتی ڕۆژ پەیڕەو بکەن.

بەم هۆیەشەوە لە ئێستادا کورد کەوتۆتە نێو یەک کەوانە، بەڵام لە نێو دوو کەوانەی جیاوازدا.
کورد لە نێوان دوو ئاراستەی هاوتەریب، بەڵام جیاواز، گۆشەگیر بووە، ئەگەر ئێران وەک فۆبیایەک وابێت بۆسەر وڵاتانی خەلیج و جیهانی ئیسلامی سوننە، ئەوە وەک تەلیسمێکیش وایە بۆ کورد ئەو لە ئێستادا هاوکێشە ڕاستەقینەکەی خۆرهەڵاتی ناوەڕاست پێکدێنێ، بۆیە ئەمریکا پێویستی بەوە بوو ئێران بخاتەوە جوولەیەکی هەست پێکراو، چونکە مومکین نییە بەبێ هیچ جوولەیەک ڕووداوێک ڕووبدات، ئەمریکا بۆ ئەوەی بتوانێ قۆناغێکی دیکەی یاریەکە ببڕی پێویستی بەوە بوو لایەکی دەرگاکە بەڕووی ئێراندا بکاتەوە، بۆ ئەوەی بیکاتە فۆبیایەک بەسەر ئەو وڵاتانەی خۆی دەیەوێت.

سیاسەتوانی کوێتی”عەبدولڵا ئەلنفێسی”یەکێکە لەو قسەکرانەی بەردەوام ئاماژە بۆ ئەو فۆبیایەی ئێران دەکات، کە بەقسەی ئەو ئێستا ئێرانی شیعە پایتەختی چوار وڵاتی ناوچەی خۆرهەڵاتی ناوەڕاستی بەدەستەوەیە(بەیروت، دیمەشق، بەغداد، سەنعا) ئەو بەر لە ڕووداوەکانی یەمەن ئاماژەی بۆ ئەوە کردبوو کە لە ماوەیەکی نزیکدا ئێران دەگاتە دەروازەکانی “مەککە”

مێژوویی ململانێی دورودرێژی سعودیە لەگەڵ ئێران، بەمانا مەزهەبییەکەی لە نێوان سوننە و شیعە، کە هەریەك لە سعودیە و ئێران نوێنەرایەتی دەکەن، وایکرد سعودیە هەست بە تین و مەترسییەکانی شیعە بکات، بە تایبەتی کە بینی و دەرکەوت قسەکانی عەبدوللڵا ئەلنفێسی ڕاستە و ئێران گەیشتۆتە سنوری مککە. لێرەوە جۆرێك لە پەیوەندی دوو قۆڵی لە نێوان هەرێمی کوردستان بە سەرۆکاتی مەسعود بارزانی و سعودیە دروست دەبێ، لە بەرامبەریشدا بارزانی پەیوەندییەکانی لەگەڵ ئێران بەشێوەیەك دەپچڕێنی، کە لە هیچ کاتێکدا پەیوەندییەکانیان واخراپ نەبووە.

لێرەوە هەریەك لە سعودیە و ئەمریکا پەنا دەبەنە بەر تەکتیکی نوێ بۆ لانی کەم ڕێگریکردن، یان بەربەستکردنی مەددی ئێرانی شیعە بە ئاراستەی قووڵایی خۆرهەڵاتی ناوەڕاست، چونکە هەردولا لە ڕوانگەی هەڵکشان و زیاتر بوونی هەیمەنەی ئێران وەك رابەری بزووتنەوەی شیعە لە جیهاندا دەڕوانە چۆنیەتی هەڵسوکەوتکردن لەگەڵ پرسی کورد لە باشور.

سعودیە پشتیوانی لە کورد دەکات تا ئاستی دامەزراندنی دەوڵەتێکی کوردی لە ناوچەکەدا وەك بەربەستێکی کۆنکریتی بەمەبەستی ڕێگریکردن لە مەددی شیعە، ئەمریکاو وڵاتانی زلهێزیش بە هەمان شێوە پشتیوانی لە کورد دەکەن، بەڵام بە مەرجی مانەوەیان لە چوارچێوەی عێراقدا وەك ئامرازێکی بەهێز و کاریگەر بۆ ڕێگریکردن لە مەددی شیعەگەرایی ئێرانی.

بەو مانایەی جیابوونەوەی کورد لە بەغدا دەبێتە دەرفەتێك بۆ باڵادەستبوونی زیاتری ئێران لە عێراق، وادەکات ئەم وڵاتە بە تەواوەتی بکەوێتە بن دەستی شیعە و ئێران.

هەروەك “هێربێرت رایموند مکماستێر” راوێژکاری ئاسایشی نەتەوەیی سەرۆکی ئەمریکا لە دوواین لێدوانیدا سەبارەت بە پرسی ریفراندۆم راگەیاند کە بە هۆکاری زیاتر بوونی نفوزی ئێران لە عێراق و دەست بەسەرداگرتنی سامانی ئەم وڵاتە ئێمە لە گەڵ ریفراندۆم و جیابوونەوەی کورد نین لە عێراق، چونکە بە قسەی ئەو لەم حالەتەدا تەنیا ئێران سوود وەردەگرێت.

ئەوەش دەمانگەڕێنێتەوە سەر ئەو ڕووداوە مێژووییەی کە عێراقی لێوە دروستکرا، کاتێك ئینگلیز مەلەکییەتی عێراقی دروست کرد بە هۆکاری هاوسەنگی مەزهەبی لە نێوان سوننە و شیعەدا ئەوبەشەی کوردستانی بە ویلایەتی موسلیشەوە لکاند بەو عێراقە نوێیە، بۆیە دەبینین لە ئێستادا جارێکی دیکە ئەو ترسی تێکچونی هاوسەنگییە وەك هۆکارێکی بنەڕەتی دەبێتە هۆی مانەوە و ڕێگەنەدان لە جیابوونەوەی کورد لە بەغدا، بەڵام ئەمجارەیین هاوسەنگییەکە بۆ ڕاگرتنی هاوسەنگی بەشەری نییە، بەڵکو بۆ ئەوەیە دەسەڵاتی ناوەندی تەنیا بە دەستی شیعەوە نەبێت، بە دیوێکی تریشدا لە کاتی پێویستدا بتوانن کارتی کورد لە بەرامبەر دەسەڵاتی ناوەندی عێراقی شیعە بەکار بێنن.
هەر لەم چوارچێوەیەشدا ئەمریکا هەوڵەکانی خۆی چڕکردۆتەوە بۆ ئەوەی بە هەرشێوەیەك بێت عێراق بستێك لە ئێران دوور خاتەوە و دوو بستی لە سعودیە و ئوردن نزیك بکاتەوە.

شەڕی دەوڵەت … 5 … سمکۆ عەبدولکەریم

کێن ئەوانەی شەڕی دەوڵەتی نەتەوەیی دەکەن ؟

بەشی پێنجەم…

فاروق ڕەفیق و ڕابوون مەعروف، ئەو دوو فەلسەفەلێدەرەی لە ئێستادا پێشڕەوایەتی فەلسەفەی (نەخێر) دەکەن، نەخێر لەبەرامبەر (بەڵێ)یەکدا کە هێشتا دیار نییە ڕێك ئەو ڕستەیە چۆنە کە دەخرێتە دەنگدان لە ڕۆژی ئەو ڕیفراندۆمەی گوایە لە 25/9 2017 دەکرێت، کە هەمدیسان تا ئێستا کردن و چۆنیەتی کردنی ڕیفراندۆمەکەش زۆر باش دیار نییە.

بە شێوەیەك هەر لە سەرەتاوە ڕیفراندۆمەکە کەوتە بەر شاڵاوێکی توندی ئەو لایەن و کەسانەی بە هیچ شێوەیەك لە دۆخی سیاسی و ئابوری هەرێمی کوردستان ڕازی نین. ئەگەرچی من پێم وایە نوقتە خستنە سەر پیت بۆ یەکلاییکردنەوەی مانای وشەو خۆبەدەستەوەدانی ڕستەکان زۆر قورسە، ئێمە تەنیا دەتوانین بە پشت بەستن بە سەرچاوە مێژووییەکان

و گێڕانەوە و تۆمارکردنی هەموو ئەو ڕووداوانەی لە دونیای دەروەی ئێمەدا ڕوویان داوە (جا ڕاست یان ناڕاست) شتێك بەسەر خۆماندا بکرێنەوە و هەڵوەستەیەکی جدی و بەجێ بۆ ئەو ئەقڵە کوردیانە بکەین، کە بە هۆی ئەوەی کەسانێك ئەقڵیان شتێك لە ئەقڵی باوی کۆمەڵگا واوەترە، هاتوون بە قولی خۆیان وەك دکتۆرێك ئەم کۆمەلگە نەخۆشە بە کەپسوولی (نەخێر) چارەسەر بکەن.

لە کاتێکدا نە ئەمان ئەو دکتۆرەن و نە ئەم کۆمەڵگایە و نەهیچ کۆمەڵگایەکی دیکەی سەر ئەم زەمینە لەو دۆخەدا ماون ئیرادەیان لەدەست خۆیاندا مابێ، تا ئەوان وا بەئاسانی بتوانن بێن چاکیان بکەنەوە.
ئەو فەلسەفەیەی ڕابوون لێیدەدات پێی نێو کتێبەکانن، کە هەوڵدەدەم لە دوو توێی ئەم نووسینەمدا بە چەند نموونەیەکی زێندووی لەو شێوەیەی ئاشنا بکەم بۆ ئەوەی بزانێت ئەوەی ڕوودەدات تەنیا ئەوە نییە کە ئەو دەیزانێ، دیارە ئەو بۆچوونەم بە هەمان شێوە بۆ بەرەی (بەڵێ)ش وایە، کە پێم وانییە ئەنجامدانی ئەو ڕیفراندۆمەش هەڵقوولاوی ئیرادەیەکی ڕاست و دروستی سەرکردایەتی کورد بێ و لە ناخێکی بێگەردی کوردانەوە سەرچاوەی گرتبێ، بەڵام بەهەر شێوەیەك بێت دەمەتەقێکەم لەم نووسینەدا لەگەڵ ئەم جووتە فەیلەسوفەیە کە بەڕاستی دەیانەوێ وەك فریادڕەسێك فریای ئەو کۆمەڵگە نەخۆشە بکەون و لە کارەساتێکی مسۆگەر قورتارمان بکەن.

بە هەموو پێوەرێك ئیرادەو هەڵوێستی بەرەی سەربەخۆیی بێگەرد ترو بۆ ئەملا و ئەولاترە، لە بەرامبەر ئەو دەنگانەی بە هەر هۆیەکی ڕاست و ناڕاست دەیانەوێ بەر لە ئیرادەی سەربەخۆیی بگرن، بەدەر لە و پلانە ئیقلیمیەی کە باس دەکرێ، هەر جۆرە وەستانێك لە بەرامبەر سەربەخۆیی دەبێ لە روانگەی خۆیەوە لێیبڕوانرێ.
ڕابوون بە دوو مەنتقی فکری حەقی خۆیەتی دژ بە ریفراندۆم و دامەزرانی دەوڵەتی کوردی بێت، یەکیان وەك کۆمەنستێك لە رابردوودا، دووەمیان وەك کەسێکی هەڵگەڕاوە بۆ سەر باوەڕی ئاینی ئیسلام(ئەمەشیان بە ڕاست یان بە سیاسەت) کە بە گوێرەی فەلسەفەی فیکری ئەم دوو باوەڕە ڕابوون دەتوانێ سەدان بیانوو بۆ دژە دەوڵەتی کوردی بێنێتەوە، کە ڕەنگە زۆر لە ئێمە مانانیش زۆر کێشەمان لەگەڵیدا نەبێ.

بەڵام ئەوەی من لەم نووسینەدا مەبەستمە ئاماژەی بۆ بکەم ئەوەیە دەبێ لەوە تێبگا کە بەردێك بەبێ هۆکارێکی دەرەکی لە شوێنی خۆی نالەقێت، لە ڕووی فەلسەفیشەوە مەرج نییە ئەو کەسەی پێی وایە ئەوە

ئیرادەو ویستی ئەو خۆیەتی دەیەوێ ئەو بەردە بجوولێنێ و بیگوازێتەوە بۆ ئەوەی بیخاتە سەر بەردەکەی تر بۆ دروستکردنی دیواری حەوشەکە، یان لە شوێنیدا گوڵێك بڕوێنێ، ئەوە دەبێ تێبگات هۆکارێکی ئەقڵی لە پشتەوەی ئەقلی ئەو بوونی هەیە ئەقلی ئەو ئاراستە دەکات بەبێ ئەوەی پێی بزانێ.

لێرەدا ئاماژە بۆ چەند حاڵەتێك دەکەم کە دەکرێ تێکهەڵکێشی ئەو بابەتەی بکەین بۆ ئەوەی لانی کەم بتوانین تێگەیشتنێك لەسەر ئەوەی کە دەیڵێم دروست بکەین، دەکرێ لە ڕابوون و فاروق بپرسم ئەو پاڵنەرە چییە؟ وایکردوە بەم شێوە بە لێشاوە ڕوو لە وەرگێڕان و چاپکردنی کتێبە مارکسییەکان بکرێ، کە ماوەیەکە کتێبێکی زۆری فیکری مارکسی دەخرێتە بازاڕەوە، ئایا ئەمە هەر لە خۆوەیە، یان فەلسەفەیەکی لە پشتە، هەموو ئەوانەی پەنایان بردۆتە بەر وەها کارێك مەرجە ئاگاداری ئەسلی مەسەلەکە بن، کە من پێم وایە هەموو ئەوانەی ئەو ئەرکە جێبەجێدەکەن ئەسلەن دەرکیان بەو ئەقلە نادیارە نەکردوە، بۆیە ئەوان حەقی خۆیانە لە ڕوانگەی ئەو باوەڕەوە بڕوانن مەسەلەکە کە خۆیان باوەڕیان پێی هەیە.

چەند ساڵێك بەر لە ئێستا سەرچاوە و نووسین لە سەر مەولانا جەلالەدینی ڕۆمی لە پەنجەی یەك دەست تێنەدەپەڕی، کەچی ئێستا جگە لەوەی بە دیان کتێب خراوتە کتێبخانەی کوردی، هەر چەند مانگ جارێکیش کتێبێك لە بواری تەسەوەف و مەولانای ڕۆمی چاپ و بڵاو دەکرێتەوە.

باوا تێنەگەن من خۆم تووشی وەهمێکی گەورەی ئەقڵی سیاسی و فیکری کردوە هەموو شتێك دەگەڕێنمەوە بۆ سیاسەتی پیلانگێڕان، چونکە لەم ڕوەوە من تەنیا نمونەکانی نیشان دەدەم، دواتر ئەوان ئازادن لەوەی منیش بە نەخۆشێکی نێو ئەم کۆمەڵگە نەخۆشە دەزانن یان نا.

ئێوە دەزانن ریفراندۆمی 2005 لە سەر پێشنیازی ڕاوێژکارێکی ئەمریکی (پیتەر گالبێرس) کە لە ئێستادا وەك ڕاوێژکارێك گرێبەستی لە گەڵ حکومەتی هەرێم هەیە ئەنجامدرا، یانی ئەگەر ئەو ڕاوێژکارە کە ئەو کات بالێوزی ویلاتە یەکگرتوەکانی ئەمریکا بوو لە کرواتیا ئەو پێشنیازەی نەکردبوایە ڕێفراندۆمەکە نەدەکرا.

ئێوە دەزانن نزیکەی 65 ساڵ بەر لە ئەمڕۆ دکتۆر محەمەد مسەدەق کە لە ئەنجامی هەڵبژاردنێکی دیموکراتیانە هەڵبژێردرا و یەکەم سەرۆك وەزیرانی هەلبژێردراوی ئێران بوو، ئەمریکا چۆن کودەتای بەسەردا کرد و لە دەسەڵاتی لادا؟ تەنیا لەبەر ئەوەی پیاوێکی نیشتمانی و جەماوەری بوو.

ئەمەش لە ڕێگەی پڕۆسەیەکی نەخشە بۆ کێشراوی جوولاندنی شەقامدا، بۆ ئەوەی ئەو وێنەیە نیشانی ڕای گشتی بدات کە خەڵکی ئێران لەگەڵ موسەدەق نیین، بەم هۆیەشەوە کۆتایی بە دەسەڵاتەکەی هێناو حکومەتەکەی ڕووخاند، ئایا هەموو ئەو هاوڵاتیانەی، بەوانەشەوە کە پێیان وابوو ئەرکێکی نیشتیمانی و ناوخۆیی جێبەجێدەکەن بە ئاگا بوون لەو پلانەی ئەمریکا؟ ئەو ئەقڵە چۆن بوو توانی ئەو هەموو ئەقڵە لە خشتە بەرێت، ئەو ئەقلە گەمە پێکراوە ئەقڵی کۆمەڵگەیەکی نەخۆش بوو؟ دوای ئەو نەخشەو پیلانە هەست پێنەکراوەی ئەمریکا کەوتن.

ئەو ئەقڵەی ئەمریکا دەبێ چی بێ؟ بتوانێ کەسێك بە ناوی (کیرمیت ڕۆزفێلت) بنێریتە ئێران بۆ ئەنجامدانی پیلان و نەخشەیەکی لەو شێوەیە هاوڵاتیانیش کوێرانە دوای کەون و پێی نەزانن.

پێویستە ئێوە دوای ئەفلاتون نەکەون، وەك سوکرات وابن زۆر لە ئاسمان نەڕوانن بگەڕێنەوە سەر زەوی بزانن ئێستا ئەم زەویە چ تۆپەڵەیەکی بچووکە لە چنگی ئەمریکادا، سەرێك لە ئەمریکای لاتین بدەن بزانن ئەمریکا چۆن نەخشەو پلانەکانی جێبەجێکردوە، بزانن بە درێژایی مێژوو لە کۆلۆمبیا و پەناما و ئیکوادۆر چی ڕوویداوە ئەو سەرکردانەی لە فڕۆکە خرانە خوارەوە بۆ کەوتنە خوارەوە؟

بۆیە بە یەقینەوە لە پاکی خۆ ڕوانین گەمژەییەکی گەورەیە، ئەو ئەقڵەی بەکاری دێنی پێت وابێت بەرهەمی ئەقڵێکی سروشتیانەیە بزانە تا ئێستا لە خەوێکی قووڵدای، بۆیە هێندە لە ئەقڵی خۆت مەڕوانە شتێك ئاوڕ لەو ئەقڵە نادیارانە بدەرەوە کە وەك کابوسێك وان بەسەر ئەقڵەکانی ترەوە، بۆیە ئەقڵەکانی دی جگە لە دەسکەلا بەولاوە شتێکی دی نین.

کەسێکی وەك (جۆن پێرکینز) کە شارەزایەکی بواری ئابوری و سیاسەت زان بوو لە نێو یەکێ لە کۆمپانیا هەرە بەهێز و دیارەکانی ئەمریکا و لە سەرتاسەری دونیادا ڕۆڵی هەبووە و خودی خۆی داڕێژەری زۆر لەو نەخشە و پیلانانە بووە کە ئەم کۆمپانیایە بۆ بەرژەوەندی ئەمریکا لە ئەمریکای لاتین و خۆرهەڵاتی ناوەڕاست و ئاسیای ناوەراست ئەنجامی داون، ئەم پیاوە خاوەنی کتێبی (القاتل الاقتصادی) بکوژی ئابوری کاتێك وەك فەرمانبەر چۆتە نێو ئەو کۆمپانیایە، هەرگیز چاوەڕوانی ئەوەی نەکردوە، ئەو تێگەیشتنەشی نەبووە کە ئەو چۆتە نێو تۆڕێکی سیاسی ئابوری زۆر گەورەو مەترسیدار، ئەو لە نیوەی ڕێگاکە پێی زانیوە چ تاوانێك دەرحەق بە گەلان ئەنجام دەدات، بەڵام کاتێك بەوە دەزانێ دڵی خۆی بەوە دەداتەوە کە ڕۆژیك دێ ئەو ڕاستیانە ئاشکرا بکات، چونکە دڵنیایە لەوەی کە ئەگەر ئەو نەبێت و

ئەو کارە نەکات کەسێك نابێت ئەو راستیانە ئاشکرا بکات، بۆیە لەو ڕۆژەوە بڕیار دەدات ڕۆژێك هەموو ئەو نەخشەو پلانانەی لە پشتی پەردەوە داڕێژراون و جێبەجێکراون، بە گوێی هەمووواندا بدا، کە هەر واشی کرد، رەنگە بۆ من ئەگەر ئەو دانپێدانانەی ئەو نەبوایە نەمتوانی با واتێبگەم، نەم دەتوانی تێبگەم سەرکردە شۆڕشگێرەکان بۆ ناتوانن هەر بە شۆڕشگێری بمێنەوە، یان دەبێ بکوژرێن، یان دەبێ وەك ئەوانی دیکە بگۆڕێن و ببن بە دیکتاتۆر و گەندەل و میللەت نەویست.

شەڕی دەوڵەت .. بەشی چوارەم … سمکۆ عەبدولکەریم

کێن ئەوانەی کە شەڕی دەوڵەتی نەتەوەیی دەکەن؟

بەشی چوارەم

(یان کەرکوك و کوردستان، یان تاماوین ئەجەنگین)…..

پرسی ناوچە کوردستانییەکانی دەرەوەی ئێستای هەرێمی کوردستان مەسەلەیەکی زۆر هەستیارە کە سەرکردایەتی نابێت و ناشتوانێ بەهەندی وەرنەگرێت، بە گوێرەی کۆمەڵێك دیکۆمێنت و لێدوانی ڕاشکاوانەی سەرکردایەتی کورد، شەکستی گفتوگۆکانی کورد لە گەڵ ڕژێمە یەك لە دوای یەکەکانی عێراق و نەگەیشتن بە هیچ ئەنجامێك، بە شێوەیەکی سەرەکی لەسەر ئەو ناوچانە بووە، لە سەرووی هەمووشیانەوە کەرکوك، ئەو مەسەلەیە بۆ سەرکردایەتی کورد و بۆ کورد، هەمیشە وەك دوو بەرداش وابووە، بەرداشی دەستبەردابوون، یان دواخستنی بیرۆکەی سەربەخۆیی، یان دەستبەرداربوون لەو ناوچانەی کە بۆ کورد هەمیشە خاڵی ناکۆکی و نەگەیشتنە یەك بووە.

بەمانایەی تا ئەوکاتەی تەواوی ئەو ناوچانە نەگێڕنرێنەوە سنوری جوگرافی و دەسەڵاتی کوردی مومکین نییە بتوانرێ ڕێککەوتنێکی شەڕەف مەندانە بۆ چارەسەری پرسی کورد ئەنجام بدرێ، ئێمە لە رابردوودا

شاهیدی چەند گفتوگۆیەکی لەو شێوەیەین، کە بەم هۆکارەوە هیچ ئەنجامێکیان نەبووە.
لێرەوە جیابوونەوە، یان ڕێککەوتن بە بێ ناوچە دابڕێنراوەکان، ئەمە ئەو هاوکێشە سیاسییەیە کە زۆرجار بەغدا لێیەوە بۆمنەتی خۆی لە جیابوونەوەی کورد لە عێراق نیشان دەدا.
قورسی ئەم مەسەلەیە بۆ سەرکردایەتی کورد لەوەدایە، کە وەك وتم لە رابردوودا وێڕای دەست تێوەردانی ئیقلیمی و فشارەکانی ئەو وڵاتە ناوچەییانەی کە وەك یەك کێشەی کوردیان هەیە، ئەو ناوچانە هەمیشە خاڵی ناکۆکی نێوان کورد و بەغدا بووە، هەر بەم هۆیەشەوە لە گفتوگۆکانیاندا لەمەڕ چارەسەرکردنی کێشەی کورد نەگەیشتونەتە ئەنجامێك، ئەم پێك نەگەیشتنەش هەمیشە کوشتارو ماڵ وێرانییەکی دیکەی بەدوای خۆیدا هێناوە، بۆیە لە ئێستادا قایل بوون بەهەر ڕێکەوتنێك یان جیابوونەوەیەك بەبێ ئەو ناوچانە سەرکردایەتی کورد دەخاتە بەردەم بەرپرسیارییەتییەکی مێژوویی و ئەخلاقی.
بەشێوەیەك دەبێت وەڵامێکیان پێ بێت بۆ کەسوکاری قوربانیانی ئەو شۆڕەشە دورودرێژەی، کە دەکرا بەبێ پێداگری لەو ناوچانە ئەو ململانێ خوێناوییە ئەوەندەی نەخایاندبا، هەروەها دەبێ وەڵامی ئەوەش بدرێتەوە کە هەموو ئەوەی لەم لەرێگەیەوە ڕوویداوە و بەسەرماندا هاتووە، هەروەها ئەو ڕووبارە خوێنەی بەم هۆیەوە ڕژاوە کێ لێی بەرپرسە؟

بە ئاوڕدانەوە لە رابردوو، هەروەها گەڕانەوە بۆ سەرچاوە مێژووییەکان دەرکەوتەوە کە سەرکردایەتی کورد لە رابردوودا چەند جارێك دەرفەتی جیابوونەوە یان ڕێککەوتنی بۆ هەڵکەوتوە، بەڵام بە هۆی سازش نەکردن لەسەر بەشێکی خاکی کوردستان، نەیتوانیوە بەهیچ بگات، لەوسەروە بەستی بەتاڵ گەڕاوەتەوە، لە سەروی هەمووشیانەوە پرسی کەرکوك، کە هەمیشە وەك خاڵی ستراتیژی لێیڕوانراوە، بەمهۆیەوە کورد درێژەی بەو کاروانە و ڕێی هەوراز و سەختە داوە، لەو پێناوەشدا قوربانی و نەهامەتی و کارەساتی گەورەی بەسەردا هاتوە، کە ناکرێ نە لەبیر بکرین نە سوودیان لێوەرنەگیرێ.
بە وردبوونەوە لەو هاوکێشە سیاسی و ئابووری و کۆمەڵایەتی و جوگرافییەکە، دەردەکەوێ کە مەسەلەی جیابوونەوە و دروستکردنی دەوڵەتی کوردی چەندە هەوارزێکی سەختە.
بۆیە بەباشی دەزانم لەم ڕوانگەیەوە نمونە بە دوو ئەزمونی هاوشێوە و نزیك لە خۆمانی بێنمەوە.
ئەوانیش کێشەی فەلەستین و سەربەخۆیی ئیرلەندا.

دوای خەبات و تێکۆشانێکی زۆری گەلی ئیرلەندی دژ بە بەریتانییەکان بۆ گەیشتن بە سەربەخۆیی وڵاتەکەیان لە سەرەتای سەدەی بیستەمدا، وێڕای ڕەتکردنەوەی ئەو ئۆتۆنۆمییەی بەریتانیا لە ساڵی 1914 بۆ گەلی ئیرلەندی پێشنیار کرد، ئەم گەلە درێژەیان بە شۆڕشەکەیاندا، تا لە ساڵی 1921 لە ئەنجامی ڕێککەوتنێك لە نێوان هەردولا، گەلی ئیرلەندا بە سەربەخۆی گەیشت و کۆماری ئیرلەندا دامەزرا.
بەڵام ئەم ڕێککەوتن و سەربەخۆییەیان لە بەرامبەر دەستبەردابوونیان بوو لە بەشێکی خاکەکەیان کە ئێستا پێدەوترێ ئیرلەندای باکور، کە (بەلفاست) پایتەختەکەیەتی و سەر بە بەریتانیایە، دیارە ئەم ڕێککەوتن و دەستبەرداربوونە لە بەشێکی خاکەکەیان لە لایەن تەواوی گەلی ئیرلەندییەوە شتێکی قبولکراو نەبوو، بەڵام جێبەجێکرا، بەمهۆیەشەوە شەڕی نێوخۆ لە کۆماری سەربەخۆی ئیرلەندا سەری هەڵدا، (مایکل کولنیز) سەرکردەی رزگاری خوازی ئیرلەندا کە یەکێك بوو لەو پێنج سەرکردەیەی بەشداری گفتوگۆی نێوان ئیرلەنداو بەریتانیای کردو بە ئەندازیاری ئەم ڕێککەوتنە دادەنرێ، بەتۆمەتی خیانەتکردن لە گەل و خاکی ئیرلەندا لە کردەیەکی نەخشە بۆ دانراودا تیرۆر کرا.
ئەگەرچی ئەو هەنگاوەی مایکل بووە هۆی بەدەست هێنانی سەربەخۆیی بۆ ئیرلەندا، بەڵام بەبێ لەخۆ گرتنی سەرجەم خاکەکەی، کە ڕەنگە ئەگەر لەو دەمدا ئەوە ڕووی نەدابا، دیار نییە کێشەی ئیرلەندا چی بەسەر دەهات و بەچی دەگەیشت، ئایا وەك ئێمە ئێستاشی لەگەڵدابێ هەردەبوایە لە خەبات و تێکۆشاندا بن، بەبێ بەدەست هێنانی هیچ ؟

ئەو لێکچواندنانەی من بۆ ئەوە نییە بڵێم دەکرێ ئێمەش دەستبەرداری کەرکوك بین لەبەرامبەر بەدەست هێنانی سەربەخۆیی، بەڵام دەکرێ بایی ئەوەش لێیوردبینەوە و بتوانین سوود لەو ڕووداوەی ئەوان بەبەراوورد لە گەڵ کێشەی فەلەستین وەربگرین. چونکە نابێ ئەوەش لەبیر بکەین کە ئێستاش (مایکل کولنیز) لەبەرامبەر دەستبەردار بوون و راگەیاندنی سەربەخۆیی ئیرلەندا بەبێ (بەلفاست) بەشێك لە خەڵکی ئیرلەندا ئەم سەرکردەیەیان بە خائین و بە شێکیشیان بە شۆڕشگیری دەزانن.
کاتی ئەوە هاتوە سەرکردایەتی کورد ڕاشکاوانە ئەوەی بیری لێدەکاتەوە بە کۆمەڵانی خەڵکی کوردستانی ڕابگەیێنێ، چونکە تا ئێستا ڕوون نییە ناوچە کوردستانییەکانی دەرەوەی هەرێمی کوردستان دەکەونە کوێی ئەو پڕۆسەی ڕیفراندۆمە، ئەوە ڕوون و دیارە کە ڕیفراندۆم لە سەرتاسەری ناوچە کوردستانییەکان بەڕێوە دەچێ وەك ڕایانگەیاندوە (ئەوە ئەگەر کرا) بەڵام بەڕاستی ڕوون و ئاشکرا

نییە چۆن؟
لە پەراوێزی ئەو ناوچانەوە نمونە بە فەلەستین و قودس دێنمەوە کە لە بەشی پێشتریشمدا نمونەم بە ئیرلەندا هێنایەوە.

ساڵی 1946 سەرکردەکانی بزووتنەوەی سەهیونییەت، سەرۆکی ئەوکاتی ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکایان ئاگادارکردەوە، کە ئەوان رازین بە دەوڵەتێکی یەهودی لە سەر بەشێکی خاکی فەڵەستین، ئەمە بووە هۆی ئەوەی کە هەر یەك لە یەهودییەکان و ئەمریکا ئەم مەسەلەیە بخەنە بەردەمی نەتەوە یەکگرتوەکان و فشاریش بخەنە سەر کۆمەڵەی گشتی و ئەو لێژنەیەی نەتەوە یەکگرتوەکان، کە تایبەت بە فەڵەستین دروستیان کردبوو، بۆ ئەوەی لاریان نەبێت لەو پڕۆژە پێشنیارکراوەی کە لە ساڵی 1947 بەرزیان کردبۆوە بە مەبەستی دابەشکردنی فەڵەستین.
پڕۆژەکە بریتی بوو لە دابەشکردنی فەڵەستین بۆ سێ بەش:
ڕوبەری لە (56%) بۆ دامەزراندنی دەوڵەتی یەهودی، روبەری لە (43%) یش بۆ دامەزراندنی دەوڵەتی عەرەبی، بەشی سێیەمیش کە جیاکرابۆوە بریتی بوو لە (1%) کە قودس و دەوروبەری دەگرتەوە، بکرێتە ناوچەیەکی نێو دەوڵەتی و نەتەوە یەکگرتوەکان بەڕێوەی بەرێت.
عەرەبەکان دژی ئەم دابەشکردنە بوون و بە تەوای رەتیان کردەوە، بەڵام کۆمەڵەی گشتی لە ژێر فشاری ئەمریکا ئەم پڕۆژەی دابەشکردنەی پەسندکردو دەوڵەتی یەهودی دامەزراند، بەڵام عەرەبەکان بە هۆی رەتکردنەوەو رازی نەبوون بە دابەشکردنەکە، ئێستاشی لە گەڵدابێت نەیانتوانی دەوڵەتی فەلەشتینی دابمەزرێنن.

لێرەوە من دەڵوانەمە پرسی سەربەخۆی کوردستان، کەرکوك ـی کوردستان و قودس-ی فەڵەستین و بەلفاست-ی ئیرلەندا لە سێ قوناغی جیاوازدا هاوشێوەی یەکترن، ئەمە ئەو هاوکێشە سیاسییەیە کە دەبێت سەرکردایەتی کورد باش لێیی تێبگات و ئەم دروشمە بکەینە خاڵی سەرەتای بیرکردنەوە لە سەربەخۆیی، (یان کەرکوك و کوردستان، یان تاماوین ئەجەنگین).

سمکۆ عەبدولکەریم

شەڕی دەوڵەت ... 3... سمکۆ عەبدولکەریم

کێن ئەوانەی کە شەڕی دەوڵەتی نەتەوەیی دەکەن؟
سمکۆ عەبدولکەریم
بەشی سێیەم....

(زۆر شت، یان زۆر پابەندی هەن خەڵك لە پێناویاندا خۆیان بە کوشت دەدەن، یان لە پێناویاندا خۆبەخشانە ژیانی خۆیان دەبەخشن، بەرگریکردنیش لە ئوممەت، ئەگەر هەست کرا هێرشی لەسەرە، یەکێکە لەو پابەندیانە – جۆن ماك)
دوای شۆڕشە یەك لە دوای یەکەکانی کورد، ڕوخانی بەعس لە 2003 ئەو دەرفەتە زێڕینە بوو کە کورد دەیتوانی لێیەوە ئەو هەنگاوە هەڵێنێ کە ئەمڕۆ هەڵیهێناوە، بەڵام لە گەڵ ئەوەشدا ئەو قۆناغە بۆ کورد قۆناغێکی دیکەی وەرچەرخان بوو بۆ بونیات نانی ژێرخان و سەرخانی نەتەوەیەکی ستەمدیدە، بەڵام بونیات نەنرا.

ڕوداوە یەك لە دوای یەکەکانیش کێشەی کوردیان بردە قۆناغێکی پێشکەوتووترەوە، هەرێمی کوردستان وەك هەرێمێکی فیدڕاڵی لە چوارچێوەی دەستوری عێراقدا جێگیرکرا، ئەمەش هەنگاو و دەستکەوتێکی زۆر باش بوو، بۆ نەتەوەیەك کە ئەگەر بیەوێ لە چوارچێوەی ئەو عێراقەدا بمێنێتەوە، تا ئەوکاتەی بەشێوەیەکی سروشتی ئەم وڵاتە بە هۆکاری پێکهاتەکەیەوە بەرەو لێکترازان و دابەش بوون دەچێ، بۆ ئەوەی لە قۆناغەکانی دواتردا بتوانرێ سوودی پێویست لە هەر گۆڕان و پێشهات و دەرفەتێك کە بۆ کورد دێنە پێش وەربگیرێ، بە ئامانجی ئەوەی هەنگاوێکی تر بچینە پێش و بە ئاشکرا ئەوەی بە درێژایی مێژوو شەرممان کردوە یان لە خۆمان ڕانەدیوە بە شێوەیەکی ئاشکرا و ڕاشکانەوە بە هەموو لایەکی ڕابگەێنین، رایبگەێنین، ئەو دروشمەی لەماوەی 40 ساڵی شۆڕشی نوێدا بەردەوام وێردی سەر زاری نەوەی نوێ بوو بخرێتە بواری جێبەجێکردن. بەمەرجێك لەو ماوەیدا ئەو هەنگاوانەی دەمانگەێنێتە ئەو کەنارە ئارامە نرابن.

ئێستاش کە پرسی ئەنجامدانی ریفراندۆم و سەربەخۆیی و جیابوونەوە لە عێراق هاتۆتە پێش، پێشتریش ئەگەر جاروبار ئەو مەسەلەیە وروژاندرابێ، مانای وایە مەسەلەیەك لە ئارادایە، مەسەلەیە هاتۆتە گۆڕی و مشتومڕی زۆری بە دوای خۆیدا هێناوە، هەموو ئەوانەش لە

دۆخێکدا ڕوودەدەن کە کێشەو گرفتەکان لەسەر هەندێ مەسەلەی چارەنووسساز، لە سەروی هەموشیانەوە مەسەلەی فرۆشتنی نەوت.
پەیوەندییەکانی نێوان هەولێرو بەغدای گەیاندۆتە دۆخێکی هەستیار بۆ هەردوولا، ئەگەرچی بەغدا چەند جارێك لە ڕێگەی کەناڵەکانی ڕاگەیاندنەوە سەرکردایەتی کوردی سەرپشك کردوە لەوەی کە ئەگەر بیەوێت دەتوانێ جیابێتەوە و دەوڵەتی کوردی ڕابگەێنن، بەڵام کورد هیچ ئامادەییەکی نەبووە و زەمینە سازییەك بۆ جیابوونەوە لە عێراق لە لایەن سەرکردایەتی کوردەوە هەستی پێنەکراوە، ئەمە جگە لەوەی سەرکردایەتی کورد وێڕای کێشەی لەگەڵ وڵاتە دراوسێکانیدا کە بە درێژایی مێژوو بە هەموو تواناییەکیانەوە دژایەتی کوردیان کردوە و ڕێگرێکی سەرسەختی پرسی بە دەوڵەتبوونی کورد بوونە، لە سەر ئاستی نێودەوڵەتیش هەست بە هیچ پشتیوانییەك بۆ کورد نەکراوە، لە سەر ئاستی ناوخۆشدا کۆدەنگییەك نەبووە لەسەر ئەوەی کە کاتی ئەوە هاتبێت کورد لە بەغدا جیابێتەوە، ئەمە جگە لەوەی لە کاتێکدا پرسی جیابوونەوە دەهێنرێتە پێشەوە، بارودۆخی سیاسی و ئابوری و کۆمەڵایەتی لە کوردستان بەشێوەیەك لە پاشەگەردانی دایە، مومکین نییە بتوانرێ فرامۆش بکرێ و بە هەند وەرنەگیرێ.

لەگەڵ ئەوەشدا حالەتەکە بەشێوەیەکە، لە نێوان چوونە پێش و گەڕانەوەدا، کە ئەگەر بەشێوەیەکی حەکیمانە هەنگاوەکان نەهاویشترین، دوور نییە هەم هەنگاوەکە بۆ پێشەوە و هەم گەڕانەوە بۆ دواوە، زەبرێکی کوشندەبێ لە کەمەری کورد.
هەموو ئەمەش لە کاتێکدا ڕوودەدات پەیوەندییەکانی نێوان هەولێر و بەغدا وا تێکنەچووە بە ئاسانی بتوانرێ چاك بکرێنەوە.
کەڵەکەبوونی کێشەکان، لەسەروی هەمووشیانەوە کزبوون و نەمانی متمانە بە یەکتر، لەو پەڕیدایە، ئەوەشی زیاتر هەست پێکراوە ئەوەیە کە پێدەچێ دەستی هەردولا بەغدا و هەولێر لای یەکتر ئاشکرا بێ، کە بەلای منەوە ئەمە خاڵێکی لاوازی سیاسی سەرکردایەتی کوردە کە ناتوانێ بە پێی پێویست هەنگاوی جدی و بەکردەوە هەڵێنێ.

لەم چوارچێوەیەدا دەکرێ بڵێین پاڵنەری سەرەکی بیرکردنەوە لە جیابوونەوە لە بەغدا، جگە لەو خواستەی کە لە ناخی هەریەکەماندا هەیە، ئەو هۆکارانەن کە هەولێرو بە غدا بە هۆی ناکۆکییەکان و نەگەیشتن بە ڕێککەوتنێکی هاوبەش دروستیان کردوە. ئەمەش جگە لەو بەرنامە و سیناریویانەی لە پشتی پەردەکەوە داڕێژراون و سەرکردایەتی کورد وەك یەك ئاگاداری ڕووداوەکانی پشتی پەردە نین.

شەڕی دەوڵەت, کێن ئەوانەی کە شەڕی دەوڵەتی نەتەوەیی دەکەن؟-2- … سمکۆ عەبدولکەریم

بەشی دووەم …

پەرەسەندنی نادەدپەروەری هەڕەشەیەکی گەورەیە بۆسەر ئینتیمای هاوڵاتیان، بەم هۆکارەوە لە زەمەنی ئێستادا لە زۆربەی ئەو وڵاتانەی ژیان و گوزەران بەرتەسك دەبێتەوە هاوڵاتیان بە شێوەیەکی گشتی بیر لە کۆچ دەکەنەوە، بەجێ هێشتنی وڵات بە یەکێ لە هەنگاوە لە پێشینەکان دادەنێن، لەوەها حاڵەتێکدا دەسەڵاتی نیشتیمانی دەبێ پێش هەموو شتێك لە هەوڵی گۆڕانەوەی ئەو ئینتیمایە دابێ، چونکە بەردەوام کۆمەڵگاکان بە هۆی ئەو هەڕەشە و گورەِشانەی بەسەریانەوەیە دەکەونە بەر مەترسی لەنێوچوون.
بەمانایەی هاوتەریب بوونی خراپی دۆخی ناوخۆ و هەڕەشەکانی دەرەوە هەڕەشەی ڕاستەقینەن، سامۆئیل هنتنگتۆن، لە کتێبی (ئێمە کێین؟) پێی وایە کۆمەڵگاکان بە هۆکاری گەشەدان بە ناسنامەکانیان و خۆنوێکردنەوەیان دەتوانن لە نێوچوونی خۆیان دوا بخەن، هەر لەم چوارچێوەیەشدا پابەند بوون بە ڕۆشنبیری و داب و نەریت و بەهاکان بە هۆکارێکی دیکەی دواخستنی ئەو لە نێچوونە دادەنێ.

واتە مەرج نییە تەنیا بونیاتی دەوڵەت کۆمەڵگا بپارێزێ، ئەگەر تا دوێنی دامەزراندنی دەوڵەت هۆکارێکی بنچینەیی پاراستنی بونیاتی نەتەوەکان بووبێت، ئەوە ئێستادا تەنیا بیرکردنەوە لە دامەزراندنی دەوڵەت لە دەرەوەی بایەخدان بە ژیان، بیرکردنەوەیەکی مایەی مەترسییە، لەم ڕوانگەیەشەوە ئەگەر بانگەشی ڕیفراندۆم و قسەکردن لەسەر سەربەخۆیی کوردستان کە ئێستا بۆتە جێی مشتومڕی هەمووان، لەبەرامبەر ئەو مەترسییە بێت کە هنتنگتۆن باسی کردوە، ئەوە بە دیوەکەی تردا دروستکردنی مەترسییەکی دیکەیە لەسەر کۆمەڵگای کوردی، مەترسییەکان لە جیاتی ئەوەی ببنە هۆکارێك بۆ یەك ریزی نیشتمانی، لە کوردستان بۆتە هۆکارێك بۆ زیاتر لێك دوورکەوتنەوە لە یەکتری.

هنتنگتۆن هەر لەو کتێبەیدا ئاماژە بۆ مەسەلەیەکی زۆر گرنگ و هەستیار دەکات لەبارەی هەڵوێستی بەشێك لە هاوڵاتیانی ئەمریکی پێش و دوای 11-ی سپتێمبەر، ئاماژە بۆ هەندێ دەزگا و دامەزراوە دەکات کە بە هیچ شێوەیەك ئامادە نەبوونە ئاڵای وڵاتەکەیان لەسەر باڵەخانەکان بەرز بکەنەوە، یانی بەر لە ڕووداوەکەی 11-ی سپتێمبەری 2001. کەچی دوو هەفتە دوای ئەم ڕووداوە ئەو باڵەخانانەی ئەو باسیان دەکات (بە یەکجار 17 ئاڵایان لەسەر هەڵکراوە).
واتە هنتنگتۆن ڕووداوەکەی 11-ی سپتێمبەر وەك مەترسییەك، بە هۆکارێکی کاریگەر دەزانێ بۆ گێڕانەوە و زیندوکردنەوەی ڕۆحی نیشتمانی لای ئەمریکییەکان. پێی وایە ئەو بایەخەی ئاڵا لە دوای ئەو ڕووداوەدا لە ناخی ئەمریکییەکان دروستی کرد پێش ئەو مێژووە بوونی نەبووە، ئاماژە بۆ ئەوە دەکات کە بەم هۆیەوە بە سەدان هەزار ئاڵای ئەمریکی فرۆشراوە و هاوڵاتیان بە لێشاو ئاڵایان لەسەربانی ماڵ و کۆگا و ئۆتۆمبێلەکانیان هەڵواسی، ئەوانەش کە تەواو بێهیوا ببون لە ژیانی وڵاتەکەیان و بەم هۆیەوە دەیانویست وڵات بەجێبێڵن پاشگەزبوونەوە و ئاڵایان لە سینگ و بەرۆکیاندا و هۆتافی نیشتمان پەروەریان دەکێشا.

کەچی لێرە لە کوردستان لە کات و ساتێکی وادا ڕۆژانە هەوڵاتیان بیر لە کۆچ دەکەنەوە و دەیانەوێ ئەو وڵاتە بەجێبێڵن. لە کاتێکدا لە ئەمریکا هەڕەشەکان دەبنە هۆی گێڕانەوە و بووژاندنەوەی روحی نیشتمان پەروەری، لێرە لە کوردستان دەبنە هۆی نەفەرت کردن لە وڵات و جێهێشتنی.
من لێردا نمونە بەو کچە جولەکەیە دەهێنمەوە کە هنتنگتۆن لەو کتێبەیدا باسی کردوە، کەتابەر لە ڕووداوەکەی 11-ی سپتێمبەر هیچ کاتێك شعوری ئەوەی نەبووە خۆی بە ئەمریکی بزانێ، بۆیە دەڵێ هەر کاتێك لێیان پرسی بۆ وتوویەتی من ژنێکی جولەکەم، هەروەها باسی ئەوە دەکات کە بەهۆی ئەو نادادپەروەری و نایەکسانییەی لەو زانکۆیەی لێیان دەخوێند هەبووە، لە گەڵ هاوڕێکەی بڕیاریان داوە وڵات بەجێ بێڵن، بەڵام دواتر کە هێرشەکانی 11-ی سپتێمبەر ڕوودات هەموو شتێك پێچەوانە دەبێتەوە، ئەو پێشتر هەستێکی وای هەبووە کە ئەو ئازادییەی کە هەیە زادەی سروشتە و هیچ منەتێکی دەسەڵاتی تیدا نییە، بەڵام لە ئەنجامی ئەو ڕووداوەدا ئەو تێگەیشتنەی پێچەوانە دەبێتەوە، ئەو کچە نەك ئامادە نییە وڵاتەکەی بەجێ بێڵێ، بەڵکو ئاڵای ئەمریکا لە جانتاکەی دەبەستێ و پێ بە گەرووی هوتافی نیشتمان پەروەری دەکێشێ.
یانی سەرەنجام ئەو تێگەیشتنەی پێشتر هەبوو کە گوایە ناسنامەی

نەتەوەیی لەبەرچاوی چەند کەسێکی ڕۆشنبیر و سەردەستە و دەستەبژێری ئەمریکی بزر بووە، دەردەکەوێ وانییە.

لێرەوە دەگەینە چەند سەرەنجامێك کە بەڕاستی کورد و سەرکردایەتییەکەی لە ئاستی ئەو ئەرکە قورس و چارەنووس سازەدان، بتوانن هەنگاو بەرەوە سەربەخۆیی بنێن و دەوڵەت بونیات بنێن؟ لە کاتێکدا هیچ هەنگاوێکی بونیاتنەرانەیان نەناوە بۆ دروستکردنی ئیرادەیەکی بەهێز لای هاوڵاتیان، بە پێچەوانەوە لە دۆخێکی وادا بەشێك لە هەوڵاتیان لە جیاتی ئەوەی ببنە پەنا و پشتیوان دەبنە بەربەست، بەشێکیشیان بڕیاریان داوە بە یەکجاری وڵات بەجێبێلن، کە ئەمەش بە شێوەیەکی گشتی بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە کە ئەم دەسەڵاتە لە ماوەی ئەو چەند ساڵەی فەرمانڕەواییدا نەیتوانیوە جۆرێك لە یەکسانی و دادپەروەری نیشان بدات، بۆیە بێ هیوایی لە ناخی ئینسانەکان زیاتر ڕۆچووە و وایکردوە هاونیشتمانیانی کوردستان تەنیا بیر لە یەك شت بکەنەوە، ئەویش سەرهەڵگرتن و بەجێهێشتنی نیشتمانە.

هەموو ئەمانەش دوای ئەو مێژووە دوورودرێژە، پڕنەهامەتی و ماڵوێرانییە دێت، کە میللەتی کورد بەردەوام چەشتویەتی.
ئەمەش لە ئەنجامی لەدەستدانی ئەو دەرفەتانەی جاروبار بۆ کورد هاتونەتە پێش، کەچی سەرکردایەتی کورد لە کات و ساتی خۆیدا نەیتوانیوە سوودی لێوەرگرێ و ئەو هەنگاوەی نەهاویشتوە کە دەبوایە بیهاوێ، لە کاتێکدا هاوکێشەکان لە هەموو ڕوویەکە تەواو جیاواز بوون.

شەڕی دەوڵەت کێن ئەوانەی کە شەڕی دەوڵەتی نەتەوەیی دەکەن؟ 1...

سمکۆ عەبدولکەریم

بەشی یەکەم......

شەڕی گەورە و ململانێی زەقی سەرەتاکانی گەشەی بزووتنەوەی کوردایەتی لەسەرەتادا لەسەر ساغکردنەوە و دروستکردنی ئەو تێگەیشتنە بوو، کە ئایا کورد نەتەوەیە یان نەتەوە نییە؟
ئەو مشتومڕە زیاتر لەنێوان چەپڕەوەکانی عێراق و کوردستانی ئەو زەمانی حزبی شیوعی و نەتەوەیی و نەتەوەییە چەپەکانی ئەو دەمی پارتی دیموکراتی کوردستان کە مام جەلال بە چەپی پێشکەوتوخوازی شۆڕشگێڕانەی وەسف کردون لە ئارادا بوو.
بە درێژایی مێژوو دوو دیدگای ئایدۆلۆژی زۆر زەق و دیار هەبوون، کە هەموو جۆرە شێوازێکی فیکری و ئاینیان بەکار هێناوە بۆ سەرکوتکردنی نەتەوەکان بە ئامانجی کۆمەڵکردنیان لە چوارچێوە و بازنەی ئەو فیکر و بیروباوەڕ و دیدگایەی کە هەیان بووە بۆ نەتەوە و نەتەوەکان.
ئەم تێگەیشتنەش لە فەلسەفەی کۆمۆنیزم و ئیسلام تێناپەڕێ، کە ئەم دوو باوەڕە، دوو باوەڕی زۆر وێکچوون لەو مەسەلەیەدا، ئیسلام لە ڕوانگەی ئوممەتی ئیسلامەوە دەروانێتە نەتەوەکان و پێی وایە دەبێ نەتەوەکان لە سێبەر و چەتری ئیسلامدا جێگیر بکرێن و بمێننەوە، بەدەر لەمە هەرجۆرە هەنگاوێك بۆ دەرچوون لەو یەکێتی-یە دەرچوونە لە باوەڕی ڕاستی ئیسلام، بەڵام ئەو بیروباوەڕە ڕۆژ بەڕۆژ لە گەڵ بەرەوپێشچوونە ژیارییەکان کاڵبووەوە.

هەروەك کۆمەنیزم-یش نەیتوانی ئیسپاتی ئەو باوەرەی بکات، کە بوونیادنانی دەوڵەتی نەتەوەیی شتێکی مایە پووچ و بێهودەییە، بەشێوەیەك هەر لە سەرەتاوە کۆمەنیستەکان کەوتنە بەیەکدا هەڵشاخان لەسەر ئەوەی کە ئایا فەلسەفەی مارکسی، یان مارکسی لینینی ڕێگا بە دامەزراندنی دەوڵەتی نەتەوەیی دەدات، یان نا، لە کاتێکدا دامەزرانی هەر جۆرە دەوڵەتێکی نەتەوەیی هەنگاوی یەکەمە بۆ هەرس پێهێنانی ئوممەمییەت.
ئەو ئووممەییەتەی کە لای هەریەك لە ئیسلام و کۆمۆنیزم وەك شکل و بەشێك لە جەوهەریش یەك مانای هەیە، واتە بە شێوەیەکی گشتی رەتکردنەوە یان باوەڕ نەبوون بە دەوڵەتی نەتەوەیی هەڵقوولاوی ئەو دوو بیرو باوەڕەیە، کە ناکرێ لە دەرەوەی ئەو دوو دیدگاو تێگەیشتنەوە گفتوگۆی هەموو ئەوانە بکەین کە خەریکە هەڵوێستەکانیان لە بەرامبەر سیاسەتی پارتی و تەبەنی نەکردنی ڕیفراندۆم، دەگوازنەوە بۆ ڕەتکردنەوەی دەوڵەت، بەبیانووی ئەوەی ئەم دەوڵەتە دەوڵەتێکی ستەمکارە و ناکرێ قیول بکرێ.

بۆیە لەمەڕ تێڕوانینیان بۆ سەربەخۆی و دامەزراندنی دەوڵەت،

دەچنەوە سەر جەوهەری ئەو باوەڕەیان، کە لە ئەساسدا پێی پەروەردە کراون جا چ کۆمۆنیستە خۆ بە عەیار 24 زانەکان بن، یان ئیسلامییە خیلافەت خوازەکان.

دەکرێ لەم گۆشەوە نیگایەوە بڕوانینە بۆچوون و دەربڕینی هەندێ لەو نووسەرانەی، یان کاردیرە حزبیانەی لە بارەی دەوڵەتەوە قسە دەکەن و کردوشیانە، هەڵەیەکی گەورەی هەندێ لەو نووسەرانە ئەوەیە کە لە مەسەلەی قسەکردن لەسەر پارتی و دەربڕینی ڕەخنەکانیان سەبارەت بە ڕیفراندۆم کەوتنە باسی قسەکردن لە دەوڵەت، تا ئاستی ڕەتکردنەوەی بەبیانووی ئەوەی، کە ناکرێ تەبەنی دەوڵەتێك بکرێ کە پێشوەخت زەمانی دیموکاتییەت بوونی و سیستمە سیاسییەکەی نەکرابێت.

لێرەدا هەندێ لە دیدو بۆچوونەکانی رابوون مەعروف بەنمونە دەهێنمەوە، بەو مانایەی ئەو لە رابردوودا کۆمۆنیستێکی دژە نەتەوە بووە و لە ئێستاشدا بیرئیسلامییەکی هەمدیسان دژە نەتەوەیە، ئەوەشی وایکرد ئەو هاوڕێیەم بەنمونە بهێنەوە ئەوە بوو کە وەك مونەزرێکی دیاری گۆڕان تێزێکی لەمەر دەوڵەت خستێتە بەردەم سەرکرادیەتی بزووتنەوەکەی و ڕای گشتی.

ئەو کە ئێستا پەرلەمانتارێکی گۆڕانە و بە کۆمەڵێك دەستەواژەی کۆمۆنیستیانە بەربێتە گیانی دەوڵەتی نەتەوەیی و پێی وایە ناکرێ پشتیوانی لەوەها هەوڵێك بۆ دامەزراندنی دەوڵەتی کوردی بکرێت، چونکە ئەو پێی وایە داهاتووی ئەم دەوڵەتە لە زیندانێکی گەورە بەولاوە شتێکی دیکە نییە.

رابوون پێچەوانە و جیاواز لە بۆچوونی زۆر لە نووسەران و سیاسییەکانی بزووتنەوەکەی، جۆرێك لە ڕای گشتیش، ئەو هەوڵەی پارتی بۆ دامەزراندنی دەوڵەت بە جدی لە قەڵەم دەدات:

(پارتی بەجدی سەرقاڵی ئامادەکارییە بۆ دەوڵەتەکەی و بە ئاشکرا و نهێنی بنەماکانی دادەمەزرێنێت).

ئەم دانپیانانەی ڕابوون بەسە بۆ ئەوەی لێیەوە گفتوگۆ لەسەر جەوهەری تێگەیشتنەکەی بکەین بۆ تێروانیین و تێگەیشتنی دامەزراندنی دەوڵەتی نەتەوەیی.

بۆیە بەدەر لەو تێگەیشتنە هاوبەشانەی هەر تاکێك لە کۆمەڵگا هەیەتی بۆ بنەماکانی دادەپەروەری دیموکراتی و دامەزراندنی دەوڵەتێك لە دەرەوەی هەموو ئەو تێگەیشتنانەی رابوون و جۆرێك لە خەڵکی دیکەش هەیانە شتێك نییە تەنیا بە بیری ڕابووندا هاتبن و ئەو بیەوێ بە گوێ و بیری ئێمە مانانیدا بڕنێتەوە. چونکە هەموو ئەوانە کۆمەڵێك ڕاستی و بنەمای فیکری هەر کەسێکی وشیارو

ناوشیارن، هەمووانیش خەبات بۆ وەها دەوڵەتێك دەكەن، بەڵام ئەگەر ئاماژەكان بەو ئاراستییەن ئەوە دیسان ئەوە ناگەیەنێ كە بەم بیانوانەوە ڕێگە لە دامەزرانی وەها دەوڵەتێك بگیرێ، چونكە ئەوە ئەوپەڕی ناتێگەیشتن و بێئاگایە لە مێژووی جیهان، لەڕوویەكی دیكەوە ئەوپەڕی بێمتانە بوونە بە ئیرادەی میللەت لەوەی لە داهاتوودا چۆن دەكرێ كۆمەڵگا بە ژیان لەوەها زیندانێك قایل بێت، بەتایبەتی لە جیهانێكی تەواو جیاواز لەو ڕابردووەی كە ڕەنگە مانەوەی دەسەڵاتدارانێكی لەو شێوەیە لە ڕابردوودا مومكینتر بووبێ لە ئێستا.

لەگەڵ هەموو ئەمانەشدا ئەوەی بەلای منەوە گرنگە و دەبێ هەمووان لە خەمی ئەوەدا بین جۆرێك لە گفتوگۆ و هەڵوێستی دژ بە یەك بێتە ئارا و بە شێوەیەكی ئاساییش وەربگیرێ، چونكە مەرج نییە یەكریزی و یەك هەڵوێستی هەمیشە بەرەو ڕێیە ڕاست و دروستەكەمان بەرێ، لە مێژووی رابردوومان‌دا، شۆڕشی ئەیلول بە نمونە، یەكێكە لەو ڕووداوە یەك هەڵوێستیانەی نەتەوەیەكی بەرەو هەڵدێر برد.
ئەگەرچی زۆربەی زۆری ئەوەی ئێستا لە سەر پرسی ڕێفراندۆم و دەوڵەت دەوترێن و دەنووسرێن، جگە لە خولانەوە لە بازنەی رق و كینە و بیری تەسكی حزبایەتی بەولاوە شتێكی تر نییە، لەمڕووەوە كەمترین خوێندنەوەی فیكری و مێژوویی بۆ ئەو باتە گرنگ و هەستیارە كراوە.
مەترسی و گرفتی گەورەش لەبەردەم بەشێكی زۆر لە ڕۆشنبیران و سیاسییەكانی كورد ئەوەیە، كە نەیانتوانیوە لە ئەلقەی ئەو تێگەیشتنە دۆگما و دەمار گیرییە فیكری و ئایدیۆلۆژی و حزبییە دەربازیان بێ، بۆیە هەموو شتەكان هەر تەنیا بەڕەش و سپی دەبینن. لە كاتێكدا بیرمەندانی عەرەب دەمێكە ئەوەیان تێپەڕاندوە، بە شێوەیەكی زۆر ئاسایی گفتوگۆی هەموو شتە پیرۆزەكانیان دەكەن هەر لە ئاینەوە بگرە تا دەگاتە بیری عروبە، ئەگەر لێرەو لەوێش هەندێ جار یەكتریشیان تەكفیر و خائینیش كردبێ، بەڵام سەرەنجام ئەم حالەتە نەبۆتە هۆی قوفلدانی بیركردنەوەی تر، بەپێچەوانەوە لە رابردوودا هەندێ لە سەركردەو وڵاتانی عەرەبی، چ لە پێناو بەرژەوەندی تەسكی خۆیان یان وڵاتەكەیان، یانیش بەرژەوەندی گشتیدا بوو بێت، هەنگاویان هاویشتوە، جا با ئەو هەڵوێست و هەنگاوانەشیان پێچەوانەی ئەو تێگەیشتنە گشتیانە بووبێ كە ئەودەم لە ئارادا بووە، هەموو ئەوانە دواتر خراونەتە بەر لێكدانەوە و شیكردنەوەی ئەقلی بۆ ئەوەی بەشێوەیەكی ڕاست و دروست هەڵسەنگاندیان بۆ بكرێ، بۆیە دەبینین زۆربەی ئەو گفتوگۆ و كتێبانەی ئەوان لە بارەی ئاینی ئیسلام و نەتەوەی عەرەبەوە دەینووسن، تا ڕادەیەكی زۆر ئێمە

ناتوانین، یان ڕاستر بڵێم بە شێوەیەکی ئاشکرا نەمانتوانیوە بشیان کەینە کوردی.

لە ڕووی هەڵوێستی نەتەوەییەوە ئوردن لە دەرکردنی فەلەستینییەکان و میسر لە ڕێککەوتننامەی کامپ دێڤد و دواتریش سەبر سەبر دروست کردنی پەیوەندی دوو قۆڵی لە نێوان وڵاتانی عەرەبی و ئیسرائیل، کە سەردەمانێك ئەوە کوفر و خیانەتێکی گەورە بووە لای زۆربەی هاوڵاتیانی عەرەب، بەڵام دواتر توانین ئەو گرێ دەروونی و فیکرییە تێپەڕێنن.
لە هێنانەوەی ئەم نمونانە من مەبەستم ئەوەیە قسەی یەکلاکرەوە لە سەر هەندێ مەبادئی ئەخلاقی و نیشتمانی و ئینسانی بکەم، هەروەها دەمەوێ بڵێم دەربڕینی بۆچوونە جیاوازەکان، تا ئاستی هاوهەڵوێست نەبوونیش لە ئاست پرسە نیشتمانی و سیاسییەکان دەبێ ئاساییانە لێیان بڕوانین و خۆمان بەدوور بگرین لە تەخوینکردنی یەکدی، چونکە مەرج نییە هەمووان بەیەکەوە ببین بە خاوەنی سەرکەوتنەکان، یان هەمووشمان بەیەکەوە ئۆباڵی شکستەکان لە ئەستۆ بگرین.
کاتێك توانرا هەمووان تەعبیر لە بیروبۆچوونەکانی خۆیان بکەن، مانای وایە دەتوانین هەنگاو باوێین، بۆیە ڕێگەگرتن لە دەربڕینە جیاوازەکان مەترسییەکی گەورەیە و دەبێ ڕۆشنبیران بە هەموو شێوەیەك لە هەوڵی بەرپەرچدانەوە و ڕێگرکردن بن لە وەها تێگەیشتنێك، چونکە دوور نییە لێکدانەوە و تێگەیشتنێکی هەڵە میللەتێك دووچارەی نەهامەتییەکی گەورە بکات. لەم ڕوانگەیەوە حەقی هەمووانە تێگەیشتنی خۆیان دەربڕن، بەڵام لە ئاستێکی بابەتیانەی باڵای دوور لە بووغزی سیاسی.
لێرەدا دەمەوێ ئاماژە بۆ ڕووداوێکی گرنگ و مێژوویی بکەم، کە دەکرێ بە شێوەیەك لە شێوەکان بەراورد بکرێ بەوەی ئێستا لە بارەی ریفراندۆم و دەوڵەتەوە دەگوزەرێ.

مام جەلال لە کتێبی دیداری تەمەندا کاتێك باسی سەرەتاکانی تێکچوونی پەیوەندییەکانی نێوان عەبدولکەریم قاسم و بارزانی باوك دەکات، زۆر بەڕوونی تیشکی خستۆتە سەر هۆکار و چۆنییەتی هەڵگیرسانی شۆڕشی ئەیلول، بەشێوەیەك ئەوەی دەربڕیوە کە بارزانی لە پشتیوانیکردنی سەرۆك عەشیرەت و پاڵپشتیکردنی ناڕەزایەتییەکان دژ بە قاسم، هەرگیز مەبەستی ئەوە نەبووە ناکۆکییەکەن بگەنە ئاستی لێکترازانی تەواو و هەڵگیرسانی شەڕ، کە لە ئەدەبیاتی کوردیدا پێی دەوترێت شۆڕشی ئەیلول، بەڵکو ئامانجی بارزانی لە قوولکردنەوەی ناڕەزایەتییەکان بۆ ئەوە بوو فشاری زیاتر بخاتە سەر قاسم بۆ

ئەوەی سەرەنجام بەدەنگ داخوازی و داوکارییەکانی کوردەوە بێت، لەم نێوانەدا مام جەلال و بەشێك لە برادەرانی مەکتەبی سیاسی هاوهەڵوێست نەبوونە لە گەڵ ئەو سیاسەتی بارزانی و پێیان وابووە کە ئەنجامی ئەو سیاسەتە خراپ بەسەر کورددا دەشکێتەوە و چاوەڕوان ناکرێ ئانجامەکەی بەم شێوەیە بێت کە بارزانی پێشبینی دەکرد، بەڵام بە هۆی چەند هۆکارێکەوە لە نێویاندی مەسەلەی پاراستنی یەکرێزی کورد، کە هۆکارێك بووە وای لە مام جەلال و برایم ئەحمەد و ئەو چەند ئەندامەی مەکتەبی سیاسییە کردوە، وێرای بۆچوونی جیاوازیان بە ناچاری بەگەڵ سیاسەتەکەی بارزانی بکەون، کە دواتریش دەرکەوت فشارەکان بوونە هۆکارێك بۆ بەتەواوی لێکترازان و هەڵگیرسانی شۆڕش، بە پێچەوانەی ئەوەی کە بارزانی نەخشەی بۆ کێشابوو، واتە بۆ ئەوەی نەبن بە دوو بەرەی دژ بەیەك و دابەشی سەر بەری نیشتمانی و نا نیشتیمانی نەبن مام جەلال و هاوڕێکانی بەناچاری چوونە پاڵ تێگەیشتنەکەی بارزانی.

ئەوەی ئەمڕۆش لە بارەی ریفراندۆم و دامەزراندنی دەوڵەتی کوردیەوە دەگوزەرێ و وەك لە کەناڵە جیاجیاکانیشدا گوێ بیست دەبین، زۆر باش دیار نییە کە ئایا بەڕاستی خستنەڕووی ئەم مەسەلەیە بۆ فشار خستنە سەر حکومەتی عێراقییە بۆ ئەوەی مل بدات بە داخوازییەکانی کورد، وەك ئەوەی لە سەرەتاکانی بەر لە هەڵگیرسانی شۆڕشی ئەیلول ڕوویدا، یان بەڕاستی هەنگاو تێگەیشتنێکی جدییە بۆ دامەزراندنی دەوڵەت، چونکە ئەگەر ئەو تێگەیشتنە لای هەموو ئەوانەی کە ئێستا چوونەتە ژێرباری ئەو سیاسەتەو بەڕاشکاوی لایەنگری خۆیان بۆ ئەنجامدانی ریفراندۆم دەربڕیوە، هەمان ئەو ناچارییەی سەردەمی بەر لە شۆڕشی ئەیلول بێت، ئەمە هەڵەو هەنگاوێکی خراپ و پڕ مەترسییە کە جارێکی دیکە بەهۆی ئەوەی نەبنە دوو بەرەی دژ بە یەکی نیشتیمانی و نانیشتمانی، دوور نییە دووچاری کارەساتێکی دیکە ببینەوە، بۆیە با بەهۆی بەرەی نیشتیمانی و نا نیشتمانی رێ لە جیاوازییەکان نەگرین.

ئەگەر لە چوارچێوەی دووبارەبوونەوەی مێژوو بڕوانینە پڕۆسەی ریفراندۆم، یان ڕاگەیاندنی دەوڵەت، ئەوە دەبێ پێچەوانەی ئەو وتەیەی هیگل-یش بڕوانینە مێژوو، کە دەڵێ: ڕووداو و کەسایەتییەکان دووجار ڕوودەدەن، یان دووبارە دەبنەوە. ڕەنگە بۆ کورد لە بارەی کەسایەتییەکانەوە شتێك ڕاست بێ، نەك هەر دووجار ڕەنگە هەر دووبارە نەبنەوە، بەڵام بۆ ڕووداوەکان ڕەنگە چەندین جار دوبارە ببنەوە، هەموو دووبارە بوونەوەیەکیش نیشانەی ئەوەیە کە ئێمە

کوتوینەتە بەر کاریگەری ئەو وتەیەی لای کورد و گەلانی دونیاش هەیە کە پیرەکان دەڵێن (هەر قسە مەکە شتێك بکە). ژیژەك ئەم قسەیەی پیاوانی پیر بە قسەیەکی زۆر گەمژانە تێدەگات. بەومانایەی دەیەوەی بڵێ ئینسانەکان زۆر شتیان کرد، کە هەمووی هەر تێکدان و کاولکاری بوو، بۆیە کاتی ئەوە هاتوە پاشەکشە لە کردەکان بکەن و لەمەودوا شتێکی شیاو بڵێن، لێرەوە ژیژەك دەیەوێ بڵێ ئێمە زۆرجار باس لە شتێك دەکەین لە بڕی کردنی، بەڵام هەندێ جاریش شتێك دەکەین بەبێ ئەوەی قسەیەکی لەسەر بکەین، یان بمانەوێ بیکەین.

ئەو نمونە بەو دێنێتەوە تۆ کاتێك بڕێکی زۆر پارە لە چارەسەرکردنی کێشەیەکدا خەرج دەکەی، بەڵام ئامادە نیت بیر لە هۆکارە بنەڕەتییەکانی دروست بونی کێشەکە بکەیتەوە.
لە ئێستادا ئێمەی کورد بە دۆخێکی هاوشێوەیەی ئەوەدا تێدەپەڕین لە نێوان دووبارەبوونەوە و کردە و قسە نەکردندا، ئەوان بۆ دەیانەوێ دەمی ڕۆشنبیران داخەن بۆ ئەوەی هیچ نەڵێن، ئەوان بۆ دەیانەوێ تەنیا دەبێ وابکەن، مەرجە بەرهەمی هەموو کردەیەك ئەوە بێت کە مرۆڤ بە درێژایی تەمەنی خەباتی بۆ کردوە، بۆیە دڵنیابن ئەوەی ئێستا من دەیبینم دووبارەبووەنەوەیەکی زۆر زەقە.

ئەو دووبارەبوونەوەیەش جارێکی دیکە دەمانگەڕێنێتەوە بۆ ئەو قسەی کە مارکس خستییە سەر قسەکەی هیگل بەوەی بەڵێ یەکەمجار وەك تڕاژیدیا و دووەم جاریش وەك کۆمیدیا دووبارە دەبێتەوە.
بە ئاوڕدانەوە لە مێژووی گەلان، سەدان قارەمانی هەڵکەوتوو دەبینین، سەدان شۆڕشی رزگاریخوازی گەلان لە پێناوی رزگاری و سەربەخۆیاندا لە پێنیاو گەیشتن بە مافی چارەی خۆنوسین دەکەونە بەرچاو.
کە بە ئامانج گەیشتنی هەندێکیان بە هەورازێکی زۆر سەختدا تێپەڕیوە و هەندیکیشیان نشێوییەکی ئاسان.
روداو و پێشهاتەکان بۆ سەرجەم ئەو گەلانەی بە دوای سەربەخۆییەوە بونە دەرفەت و قۆناغێکی باش بووە بۆ رزگاری نەتەوەیی و نیشتمانی، لە پاڵ ئەمەشدا ئیرادەی گەلان و هەڵکەوتنی سەرکردەی جوامێر ڕۆڵیان کەمتر نەبووە و نییە لە رووداو و پێشهات و دەرفەتەکان، بەومانایەی زۆرجار دەرفەت هەڵکەوتوە، بەڵام سودی لێوەرنەگیراوە.

بۆیە عەقڵ و ئیرادەو تێگەیشتن لە هاوکێشە سیاسییەکان سێ بنەمای سەرەکین بۆ سوود وەرگرتن لە هەر دەرفەت و پێشهاتێك کە دێنە پێش، ئەمەش بە سوود وەرگرتن لە مێژووی گەلان، وەك سیاسییەکی ئەورووپی گوتی کێشەی کورد ئەوەیە مێژووی نەخوێندۆتەوە.

لە قۆناغێکی وەك ئێستادا بۆ نەتەوەیەکی وەك کورد، کە دەکرێ بە بەجێماوێکی مێژوویی دابنرێن لە رووی گەیشتن بە مافی چارەی خۆنووسین، بەو مانایەی ئێمە لە قۆناغێکی زۆر درەنگی پرسی سەربەخۆییداین، لە قۆناغێکداین کە خەریکە سەربەخۆیی ئەو پیرۆزی و شەوقەی جارانی نامێنێ، ئەگەر جاران هەموومان بە یەکەوەو بێ دوودڵی لە خەیاڵی سەربەخۆیی و دروستکردنی دەوڵەتی کوردیدا بووبین، لە ئێستادا دەبینین ئەو پرسە کەوتۆتە بەردەم رای جیاوازەوە، ئەمەش تا رادەیەکی زۆر پەیوەندی بەو پێشکەوتنە خێرایەوە هەیە، کە ژیان و گوزران و چوونە نێو دونیای خۆشی و کەیف و سەفا، کۆمەڵگای وەها گوشیوە، هێندەی بیر لە ژیان دەکاتەوە نیو هێندە خەیاڵی بەلای سەربەخۆییەوە نییە، بەتایبەتیش کاتێك دەبینین دادپەروەری لەوپەڕی پاشاگەرادانی دایە و لە ئێستاوە کۆمەڵێك بەهەشتیان بۆخۆیان دروست کردوە و خەڵکانێکی زۆریش لە نێوان ئەو بەهەشتە و جەهەنەمەدا دێش داماوان و باوەڕیان بەوەش نییە رۆژێ لە ڕۆژان ئەوانیش بتوانن پێیەکیان بخەنە نێو ئەو بەهەشتەوە.

ڕۆشنبیر و بێدەنگی ... سمکۆ عەبدولکەریم

“ئەوەی بێدەنگی بەرهەمی دێنێ، هەر بێدەنگیش لەناوی دەبات” ...

زیاتر لە هۆکارێك لە دواوەی هەر بێدەنگییەك هەیە، جا ئەو بێدەنگییە، بێدەنگی مرۆڤێکی ئاسایی بێت یان رۆشنبیرێك بێ. زۆرجار ئەو بێدەنگییە دەرەنجامی ئەو دەنگە هەڵچوو و بەردەوامەی هەمووانە، کە دوای بێزار بوون لە زۆر گوتن، بێدەنگییەك دروست دەبێت. دەسەڵات پێی دڵخۆشە و ئێمەش بە پێچەوانەوە پێی دڵتەنگ.

هەن بێدەنگی بە نەبوونی ئازادی تێدەگەن، هەندێکیش بە ترسان، هەندێك بێدەنگی بە بێدەسەڵاتی و بەرهەمی کۆمەڵگایەکی مردوو لێکدەدەنەوە، هەندێکیش بە تێگەیشتن و رازی بوون بە هەمو شتێك، هەن پێیان وایە کە میللەت بێدەنگ بوو، ئەوە دەسەڵات بەبێ خەمی

دەتوانێ بەردەوام مێ بنێ. لەسەرووی هەموو ئەمانەشەوە تێگەیشتنێك هەیە کە پێی وایە لەو دیو هەر بێدەنگییەك ڕقێکی ئەستور هەیە و ڕۆژ دوای ڕۆژیش ئەو ڕقە ئەستورتر دەبێت، ئەگەر ئاوڕێك لەو بێدەنگییە نەدرێتەوە. سەرەنجام ئەوەی بە میللەتە بەدەنگەکان ناکرێ، بێدەنگەکان ئەنجامی دەدەن، بۆیە کاتی هاتووە بێدەنگییەکی سەرتاسەری دەست پێبکات، بێدەنگییەك دەسەڵات وا تێبگات ئەو میللەتە کەر و گایە و لە دەبەنگی خۆیدا خەوتووە. بۆ ئەوەی سەرنجام دەرکەوێ ئەوەی بێدەنگی بەرهەمی دێنێ، هەر بێدەنگی لەناوی دەبات.

بۆیە ئەگەر ئەو هاوکێشەیە بەم شێوەیە بێت، کە دیمکوکراتییەت یەکەمجار لە ئەقلی تاکەکاندا سەرهەڵدەدات و ئاشتیش لە گوێی مرۆڤەکاندا دروست دەبێت و کرداریش لە بنچینەدا لە روحی هاوڵاتیاندا هەڵدەقوڵێ، ئەوە گۆڕانکاریش یەکێکە لە ئەرکەکانی رۆشنبیران.
رەنگە بەیانی رۆشنبیرانی فەرەنسا لە ساڵی 1898، یەکەم و دیارترین و مێژوویترین هەڵوێست بێت کە ئامانجی پێکاوە، لە کاتێکدا دوای ئەو بەیانە رای گشتی فەرەنسا خرۆشا و هاتە دەنگ. دوای بێدەنگییەکی دوور و درێژ، بێدەنگی شکاند.
شکاندنی بێدەنگییەك لە پێناو ئازادیدا، لە پێناو هێنانە گۆی ویژدانێکی خەوتوودا.

دادگاییکردن و سزادانی “دریفوس” ئەفسەری فەرەنسی، کە بە تاوانی سیخوڕیکردن بۆ وڵاتی ئەلمانیا تۆمەتبارکرابوو، رای گشتی فەرەنسای لە بەرامبەر ئەو تۆمەتەی درابووە پاڵ ئەو ئەفسەرە بەسەر دووبەرەی جیاواز دابەش کرد، بەرەی پشتیوانی و بەرەی دژ، بەرەی پشتیوانی لە لایەن رۆشنبیرانەوە نوێنەرایەتی دەکران و دژی بڕیارەکەی دادگا بوون، ڕۆشنبیران سەرکەوتو بوون و توانیان دۆخەکە لە بەرژەوەندی ئەفسەرکە، پێچەوانە بکەنەوە، ئەم هەڵوێست و بەیانەی رۆشنبیرانی فەرەنسا، هاودەم لە گەڵ رۆڵی راگەیاندن و رای گشتی، بووە یەکێك لە سەروەرییە مێژووییەکانی جیهان، کە دوای تێپەڕبوونی 12 ساڵ بەسەر ئەم کێشەیەدا دادگا بڕیاری بێتاوانی ئەو ئەفسەرەی دەرکرد.

هاوکات وەك شکست و شەرمەزارییەکی گەورە و مێژوویش بۆ دادگای فەرەنسا تۆمارکرا، کە ئێستاشی لەگەڵدابێ لە گەردەنی نەبێتەوە.
ئەمەش ئەو راستییەی زیاتر بەرجەستە کرد کە رۆشنبیران بە پێچەوانەی هەر توێژێکی دیکەی کۆمەڵایەتی دەبێت لە بەرامبەر هەر رووداو و پێشهاتێکدا خاوەنی دەنگ و رەنگی خۆیان بن، بە شێوەیەك

لە ئاستی ئەو تێگەیشتنە دابن، کە لە پێناسە گشتییەکە جیایان دەکاتەوە، وەك روناکبیری گەورەی ئیتالی “غرامشی” رۆشنبیران بەسەر دوو جۆر دابەش دەکات: رۆشنبیری ئۆڕگانی و رۆشنبیری باو، بەومانایەی کە غرامشی دەڵێ: مرۆڤ هەموویان رۆشنبیرن، لە کاتی خۆیدا هەست بە شتەکان دەکەن، بەڵام ئەرکە رۆشنبیرییەکە، وەزیفەی هەموو مرۆڤێك نییە لە کۆمەڵگادا. واتە مەرج نییە هەموو کەسێك ئەرکە رۆشنبیرییەکە وەك وەزیفە جێبەجێ بکات، لە کاتێکدا سەرجەم توێژەکان بەرهەم هێنی رۆشنبیرین، بەبێ ئەوەی تەنیا نوێنەرایەتی ئەم توێژە بکەن، بەڵکو پێوەلکانەکەی لە رێی ئوڕگانییەوەیە. ئەمەش لە ئەنجامی ئەوەی کە غرامشی دەڵێ: رۆشنبیر شوێن و ئەرکە وەزیفیەکەی و رۆڵی خۆی لە نێو کایە کۆمەڵایەتییەکەدا دەزانێ.

بۆیە دەبینین بە درێژایی مێژوو رۆشنبیران خاوەن پێگەی تایبەتی بوونەو، دەسەڵات هەمیشە بە ترسەوە لێیڕوانیون و هەمیشە لە هەوڵی ئەوەدا بووە چۆن وابکات، بەهەر شێوەیەك بێت رۆشنبیر بخزێنێتە نێو خۆی و بیکاتە بەشێك لە خۆی، ئەمەش لە چوارچێوەی ئەو تێگەیشتنە باوەی کە دەکرێ لەم رێگایەوە کاریگەری رۆشنبیر لەسەر کۆمەڵگاو مەترسی ئەو لەسەر خۆی کەم بکاتەوە، چونکە دەسەڵات پێی وایە تەنیا بەکارهێنان و گرتنەبەری توندوتیژی بەس نییە بۆ رووبەڕووبونەوەی ئەو مەترسییەی ئەو بە مۆتەکەی دەزانێ.

لە کاتێکدا پەنابردنە بەر توندوتیژی لە ئێستادا زۆر بێزراوە و هەندێ لە دەسەڵاتەکان نایانەوێ لەم رێگایەوە زیاتر لەوە خۆیان ناشرین بکەن، بۆیە ململانێی رۆشنبیر و دەسەڵات لە ئێستادا هەڵگلری چەندین بۆچوون و تێگەیشتنی جیاوازە، لە هەندێ شوێن دەسەڵات دەکەوێتە ژێر کاریگەری بیردۆزە سیاسی و فەلسەفییەکانی رۆشنبیر، لە هەندێ شوێنیش بە پێچەوانەوە رۆشنبیر دەکەوێتە تەڵەی دەسەڵات.

ئەمریکا بەم گەورییەی خۆیەوە لە زۆر بواری سیاسی و ئابوری و کۆمەڵایەتیدا پشت بە بیردۆزە داهێنراوەکانی کەلە نووسەرکانی دەبەستێت، هەر لە کتێبەکەی سامۆئیل هنتگتۆن “پێکدادانی شارستانییەتەکان” و کتێبەکەی فۆکۆیاما ” کۆتایی مێژوو” بگرە تا دەگاتە کتێبەکەی ناتان شارانسکی” دۆخی دیموکراسی/هێزی ئازادی بۆ زاڵبوون بەسەر ستەمی تیرۆر” کە زۆر لە نووسەرە سیاسییەکان ئەم دوو کتێبەی پێشتر وەك بناغەی سیاسەتی ئێستای ئەمریکا دەناسێنن، هەروەك ئاماژەیەکی زۆریش بۆ ئەوە دەکرێ کە جۆرج بۆش زۆر سەرسام بووە بەم کتێبەی “ناتان شارانسکی”.

کاتی خۆشی کۆندالیزا رایس وەزیری دەرەوەی ئەو کاتی ئەمریکا هاوکات لە گەڵ رووداوەکانی ئەفغانستان و عیراق لە دوای 11ی سێپتێمبەری 2001 لە چوارچێوەی دەستەواژەی (فوچی الخلاقە) ” پشێوی دروستکەر”دا ئەم قسەیەی کرد و جۆرێك لە دڵەڕاوکێی دروستکرد، کە سەرەنجام کاردانەوەی زۆر لەم دەربڕینەی کۆندالیزا کەوتەوە و جیهانی عەربی بەم قسەیەی رایس حەپەسا، بە شێوەیەك زۆر لە نووسەران تا ئێستاش پێیان وایە هەموو ئەوەی ئێستاش لە خۆرهەڵاتی ناوەڕاستدا دەگوزەرێ، بە شێوەیەك لە شێوەکان هەلێنجراوی بیروبۆچوونەکانی نێو ئەم کتێبەی ناتان-ە.
لە گەڵ ئەوەشدا هێچکام لەم نووسەرانە بەتایبەتی هنتگتۆن و خوێندکارەکەی فۆکۆ، وێڕای خزمەت گەیاندن بە سیاسەتی ئەمریکا، بەڵام هیچ لە پێگەی ئەوان کەم نەبۆتەوە، بە پێچەوانەوە پێی گەورەتر بوون.

لە کاتێکدا لەسەر ئاستی رۆشنبیری، بە شێوەیەکی گشتی مشتومڕی ئەوە هەیە، کە ئایا باشتروایە رۆشنبیر بچێتە نێو سیستمی سیاسی دەسەڵات، یان هەر لە دەرەوەی بازنەکە بێت، لەم روانگەیەوە هەندێ رۆشنبیر لە کوردستان ئەم رێگایەیان تاقیکردەوە و لە دەسەڵات نزیك کەوتنەوە و چونە نێوە بازنەکە، بەڵام سەرکەوتوو نەبوون و نەیانتوانی هەماهەنگی لە نێوان کایەکانی مەعریفی و دەسەڵاتدا بکەن و پێگەی رۆشنبیریان بپارێزن، بۆیە زۆربەی ئەو رۆشنبیرانەی ئەو باوەڕەیان هەبوو کە دەکرێ رۆشنبیر بەشداری لە فەرمانڕەوایی وڵاتەکەیدا بکات و کردیان، نەیانتوانی رێگاکە بەتەواوی ببڕن، لە نیوەی رێگادا گەڕانەوە، گەراِنەوەیەك بۆ هەندێکیان شەرمنانە و بۆ هەندێکیشیان سەربەرزانە بوو.

چونکە لە بنچینەدا خواستی دەسەڵات بۆ بەشداریپێکردنی رۆشنبیران لە فەرمانڕەوایدا، ویستێکی خۆنەویستانە بوو، نەك گۆڕانخوازی، کە لە سەرەتادا ئاماژەم بۆی کرد کە ئەرکی رۆشنبیر بەر لە هەرشتێك گۆڕانە.
لە روانگەی ئەم تێروانین و تێگەیشتنە هەمەلایەنەی کە هەیە لە هەمبەر پەیوەندی نێوان رۆشنبیر و دەسەڵات، بۆچوونێك هەیە کە هەمیشە ئەو بیانووە دەهێنێتەوە، کە گرنگ دەربڕین و قسەکانی رۆشنبیرە، نەك ئەو شوێنەی یان ئەو کەناڵەی قسەکانی لێوەدەکات.
ئەم بۆچوونە چەندە وابێت و لە شوێنی خۆی بێت، دیوەکەی تری ئەم مەسەلەیە دوو هێندە واوەترە، چونکە دەسەڵات بۆ ئیحتواکردنی رۆشنبیر کە بەردەوام ئەیەوێ لە خۆی نزیك بکاتەوە و بە هەر

شێوەیەك بێت هەمیشە بە تەنیشتییەوە بێت، مەسەلەیەکی حاشاهەڵنەگرە.

خۆری مەولانای رۆمی لە خۆرئاواوە هەڵدێت ... سمکۆ عەبدولکەریم

ڕۆمی دوای 11-ی سپتێمبەر
سمکۆ عەبدولکەریم ...

(شیعرەکانی رۆمی تاکە هیوایە لەم رۆژگارە تاریکەی تێدا دەژین)

هانز ماینك ....

دەروازەیەك بۆ ئەم نووسینە

(ئەوکات لە سەرەتای 2015 کە وتارەکەم نووسی بەناونیشانی (خۆری مەولانای ڕۆمی لە خۆرئاواوە هەڵدێت) هەمووی چەند دانە کتێبێك لەسەر جەلالەددینی ڕۆمی لە کتێبخانەی کوردیدا هەبوون، ئەوانیش نامیلکە بچووکەکەی ئەحمەد تاقانە بەناونیشانی (جەلالەددینی ڕۆمی و سروودی نەی) کە ساڵی 1979 چاپ و بڵاوی کردبووەوە، هەروەها کتێبەکەی ئازاد قەزاز بە ناونیشانی (مەولانای ڕۆمی) کە من لە رێگەی چاپی دووەمیانەوە"2013″ پێم زانی، چونکە ئەو بۆ یەکەم جار لە ساڵی 1985 چاپ و بڵاوی کردبوەوە. هەروەك قەزاز لەو کتێبەیدا ئاماژەی بۆ کردوە دیارە کاتێبێکی تریش هەبووە بە ناونیشانی (ئاوێنە) سەبارەت بە هەندێك لە چیڕۆکەکانی مەوڵانای ڕۆمی، کە محەمەد شەلماشی کردونی بە کوردی.
پێم وابێ لە نێو ئێمەدا هیچ نووسەرێك تا ئێستاش بۆ وەها بۆچوونێك نەچووە، سەبارەت بە گرێدانی دونیای تەسەوفی مەولانای ڕۆمی بە دونیای سیاسەت، بە تایبەتی لە دووای 11-ی سپتێمبەر کە ئەمریکا زۆر هەوڵی داوە لە رێگەی مەولاناوە، ڕووبەڕوی بیری ئیسلامی توندڕۆ ببێتەوە، هەروەك (کۆڵمان بارکس) وەرگیری سەرجەم بەرهەمەکانی

مەولانای ڕۆمی بۆ سەر زمانی ئینگلیزی لە ئەمریکا دەڵێ: “دوای 11-ی سپتێمبەر ڕۆمی بووە ڕەمزی لێك نزیككردنەوەی موسلمانان و ئەمریکییەکان”.

دەبێ ئەوەش بڵێم هەر دوای ئەو وتارەی منیش، لە کوردستان ئاوڕدانەوەیەکی خێراو بەرفراوان لە سەر ژیان و بەرهەمەکانی مەوڵانا هەستی پێدەکرێ، کە لە ماوەی ئەو چەند ساڵەدا بە دەیان کتێب لەسەر مەولانای ڕۆمی نووسران و وەرگێڕدران.
کە من پێم وایە ئەم ئاوڕدانەوەیە لە ڕۆمی بەدەر نییە لەو تێگەیشتنە سیاسی و فیکریەی دوای 11-ی سپتێمبەر سەری هەڵدا)
باسەکە:
پێشتریش لە وتارێکمدا ئاماژەم بۆ ئەوە کردبوو، کە لە دوای ڕووداوەکانی 11-ی سبتێمبەرەوە ئەمریکییەکان زیاتر لە هەر کاتێکی دیکە گرنگی بە “مەولانا جەلالەددینی ڕۆمی” دەدەن، بەم هۆیەوە هەم ئەمریکا، هەم خۆرئاوا، دەیانەوێ لە ڕێگەی مەولانای ڕۆمی-یەوە دەرگایەکی تر بەڕووی خۆرهەڵاتدا بکەنەوە، لە کاتێکدا تەشەنەکردنی بیری ئیسلامی توندڕەو لە ناوچەکەدا، خەریك بوو ببێتە هۆی لێکدابڕان و ڕووبەڕووبونەوەیەکی قورس لە نێوان خۆرئاوا و خۆرهەڵاتدا، وەك ئەوەی”تویینبی” مێژوو نوسی ناوداری بەریتانیش لە ناوەڕاستی پەنجاکاندا پێشبینی ئەوەی کردوە کە شەڕی سەدەی داهاتوو، لە نێوان سەرمایەداری و کۆمەنیستەکاندا نابێت، بەڵکو لە نێوان مەسیحییەکان و موسڵماناندا دەبێت، بەومانایەی بەیەکەوەژیانی دوو کلتوری دژ بەیەك بەم شێوەیەی رابردوو ناکرێ بەردەوام بێت.
بۆیە، دەکرێ بڵێین وێڕای ئەوەی ڕۆژ بەڕۆژ ئاماژەکانی ئەم لێکترازن و دوورکەوتنەوە و نزیکبوونەوە لە ڕووبەڕوبوونەوە و پێکدادانی نێوان شارستانییەکان زیاتر دەردەکەون، بەڵام لەبەرامبەر ئەوەشدا بە دیوێکی تردا، گەڕان و دیتنەوەی ڕێگاچارەیەك بۆ دەربازبوون لەو مەترسییە گەورەیە لە ئارادایە، هەم خۆرئاواییەکان و هەم خۆرهەڵاتییەکان هەموویان بە تەواوی نەکەوتونەتە ژێر کاریگەری ئەو تێگەیشتنەی کە جگە لە لێکدابڕان و ڕووبەڕوبوونەوە هیچ هیوایەك بۆ بەیەکەوەژیانی شارستانییەکان نەماوە.

بۆیە جێگەی سەرسوڕمان نییە کە دەبینین لە ئێستادا ئەمریکییەکان ئەو هەموو خۆشەویستییە لەرادەبەدەرەیان بۆ “مەولانا جەلالەددینی ڕۆمی” هەیە، بە شێوەیەك کە بۆتە جێگەی پرسیار، ئەو هەموو بایەخ پێدانەی ئەمریکا و خۆرئاوا بە مەولانای ڕۆمی بۆ؟

زۆر لە سەرچاوەکان ئەم بایەخ پێدانەی خۆرئاوا بە مەولانای رۆمی بۆ ساڵی 1995 دەگێڕنەوە، کاتێك شاعیرو وەرگێڕی ئەمریکی"کۆلمان بارکس" کە ئەو کات ماموستای زمانی ئینگلیزی بوو لە زانکۆی جۆرجیا، شیعرەکانی مەولانای رۆمی وەرگێڕاوە، کتێبەکەشی بە ناوی "رۆمی دانسقە" ئەو سەرەتایە بوو کە مەولانای رۆمی وەك خۆرێك دەرخست و وایکرد ئەمریکا بایەخی پێبدات. ئەم نووسەرە ئەمریکییە تا ئێستا خاوەنی نزیکەی نۆ کتێبە، لە بارەی مەولانا و تەسەوفەوە.

ئەم هەنگاوەی کۆلمان بارکس بووە هۆی ناساندنی مەولانای رۆمی بە ئەمریکییەکان، دواتریش ناساندنی بە خۆرئاوا، بە شێوەیەك لە ئێستادا هاوڵاتیانی ئەمریکی پتر لە هەر نووسەر و ئەدیبێکی دیکەی ئەمریکی مەولانای رۆمی دەناسن، تا ئەو رادەیەی هەر یەك لە" مادۆنا و دیمی مور"کە دوو هونەرمەندی ناوداری ئەمریکین، دەقی شیعری مەولانای رۆمی-یان کردۆتە گۆرانی.
هەروەها رێکخراوی یونسکۆ لە ساڵی 2007 بە بۆنەی (800) ساڵەی لە دایکبوونییەوە یادی مەولانای کردەوە و رێزی لێنا، (بی بی سی)یش لە لایەن خۆیەوە رۆمی بە کەسایەتی ئەو ساڵە ناودێر کرد و رایگەیاند: لە ئێستادا مەولانای رۆمی لە ئەمریکا بە ناسراوترین و جەماوەرترین شاعیر دادەنرێ.
زۆر لە چاودێران وایان لێکدایەوە کە ئەم یادکردنەوەیەی مەولانای رۆمی لە لایەن یونسکۆوە هەنگاوێکی زۆر گرنگە بۆ لێك نزیك کردنەوەی خۆرهەڵات و خۆرئاوا و ئایینە جیاوازەکان، تا ئەو شوێنەی پێیان وابوو دەکرێ رۆمی ببێتە هۆکارێك بۆ پەڕینەوە بەرەو دونیایێکی نوێ، هەروەها"هانز ماینك" شاعیری ئەلمانی مەولانای رۆمی بە تاکە هیوای ئەم رۆژگارە تاریکە وەسف دەکات.

ئازاد قەزاز لە پێشەکی کتێبەکەیدا بە ناوی "مەولانای رۆمی" کە لە ساڵی 1985 چاپی کردوە و لە 2013 دا جارێکی دیکە چاپی کردۆتەوە دەڵێ: (پاش 33 ساڵ جارێکی دی رێم لە رۆمی دەکەوێتەوە، هەنوکە لە رۆژئاوا گرنگیەکی زۆر بە لێکۆلینەوە لەسەر ئیسلام دەدرێت، بە تایبەتیش سۆفیگەری رۆژئاوای راکێشاوە). بە هۆی ئەوەی کە پێیان وایە لە ناو سۆفیگەریدا سنوری نێوان ئاینەکان بەزێنراوە و هەموو ئاینەکان بە یەك چاو دەبینرێن، لە رووی کۆمەلایەتیشەوە زۆر گرنگی بە بەیەکەوە ژیانی کلتورە جیاوازەکان دەدەن. هەروەها لە بارەی مەولانای رۆمی-شەوە دەڵێ: (رۆمی یەکیکە لەو کەسایەتییە گرنگانەی کەوتۆتە بەرچاو، هەروەك "بودا" لەو کەسایەتییە گرنگانەیە حزورێکی بەرچاوی لە کۆمەلگەی ئەوروپیدا هەیە)

هەموو ئەمەش لە کاتێکدایە کە لە نێو دونیای تەسوفدا جگە لە مەولانای رۆمی چەندین کەسایەتی دیکەی گەورەش هەڵکەوتون، بەڵام بۆچی هەر تەنیا مەولانای رۆمی، کە ئەمەش پرسیاریکە، وەڵامەکەی پێویستی بە باتێکی دیکەی سەربەخۆ هەیە، بەڵام ئەوەی زیاتر لە ئێستادا بەرجەستە بووە ئەو روحی خۆشەویستی و ژیان دۆستی و سەمایەیە کە مەولانای رۆمی ویستویەتی لە ناخی مرۆڤەکاندا بیچێنێ، بۆ ئەمەش جگە لە بەیەکەوەژیان و بەخشینەوەی خۆشەویستی بە یەکتری هیچ رێگا چارەیەکی دیکە نییە.

ئەمریکا و خۆرئاوا هەر کاتێك هەستیان بەوە کردبێت دۆخەکە زیاتر بەرەو گرژی دەچێت، زیاترو زیاتر رویان بەلای مەولانای رۆمی وەرگێڕاوە، بۆیە دەبینین لە دوای هێرشەکانی 11-ی سپتێمبەری ساڵی 2001 بۆسەر تاوەری بنکەی بازرگانی جیهانی لە نیورك و بارەگای وەزارەتی بەرگری لە ڤیرجینیا، ئەو بایەخپێدانەی ئەمریکا و خۆرئاوا زیاتر بووە، ئەو یادکردنەوەی یونسکۆش هەردوای ئەو هێرشانە بوون، لە کاتێکدا پەرچەکرداری ئەمریکا لە چرکە ساتی یەکەمدا، بیرهێنانەوەی ئەو پێشبینییەی “توینبی” بوو، کاتێك “بوش”ی باوك لە شاشەی تەلەفزیونەکان دەرکەوتو و لەبەردەم رۆژنامەنووساندا وتی: (ئەمە هەڵمەتی سەلیبیە، ئەم شەڕە دژی تیرۆر ماوەیەك دەخایەنێ). ئەم دەربڕینەی بوش دونیای توشی دڵەڕاوکێ کرد، بۆیە هەرزوو کۆشکی سپی لەبەرامبەر ئەوەدا لە راگەێنراوێکدا رایگەیاند: “لەبەرامبەر ئەو دەربڕینەدا، بوش هەست بە نیگەرانی دەکات” هەرچەندە دوای ئەوە جارێکی تر کەس گوێبیستی ئەو لێدوانە نەبوەوە، بەڵام ناکرێ ئەو دەربڕینەی “بوش” بە هەند وەرنەگیرێ و پێمان وابێت، هەڵەیەکی دەربڕینی زمانەوانی بووە، کاتێك دەرکەوت ئەمریکا لە هەوڵی گواستنەوەی ململانێکاندایە لە خۆرئاواوە بۆ خۆرهەڵات، وەك چۆن “کارل ئیردمان” مێژوونوسی ئەڵمانی لە کاتی خۆیدا وتی: شەڕی سەلیبیەت لە ئەنجامی رێککەوتننامەی بزووتنەوەی”ئاشتی خوایی”و گواستنەوەی ململانێکانی خۆرئاوا بوو بۆ خۆرهەڵات، دوور لە ئەوروپا، هەرچەندە “هانز ئیبرهارد مایەر” نووسەری “مێژووی شەڕەکانی سەلیبیەت” دژی ئەو فیکرەی “کارل ئیردمان” بوو.

زۆر لە نووسەرانی عەرەب پێیان وایە ئەو بایەخپێدانەی خۆرئاوا بە “مەولانای رۆمی” هەروا لە خوت و خۆڕای نەهاتوە، بەڵکو بەرەنجامی هەڵکشانی ململانێکانی نێوان خۆرئاوا و جیهانی ئیسلامییە، بە تایبەتیش دوای هێرشەکانی 11ی سپتێمبەر، کە لەم کاتەدا زۆربەی خۆرئاواییەکان بەم چاوە سەیری ئیسلامیان دەکرد، کە سەرچاوەو

پاڵنەری تیرۆرە، بۆیە بۆچوونێك هاتە پێشەوە كە پێی وابوو كۆتایهێنان بە تیرۆر پێویستی بە گۆڕینی ئەو تێگەیشتن و فیكرە توندڕەوییە هەیە كە لە ناخی هەندێ لە موسڵماناندا چەكەرەی كردوە، بەو مانایەی موسلمانان بگەنە ئەو تێگەیشتنەی لە توانایاندا هەیە تێكەڵ بە شارستانییەتی خۆرئاوا ببن. ئەمە لە كاتێكدا، جگە لە تێگەیشتن لە خوا، ئەم موسلمانانە تا ئێستاش ئەو تێگەیشتنەیان نییە كە خۆرئاواییەكان لە بەرامبەر دیموكراتییەت و لیبرالیەت و مافەكانی مرۆڤدا هەیانە.

خۆرئاوا پێی وابوو ئەمە كاتێكی زۆری دەوێ، بۆیە ویلایەتە یەكگرتوەكانی ئەمریكاو هاوپەیمانەكانی لە خۆرئاوا شەڕی دژە تیرۆریان راگەیاند، لەو بارەیەشەوە بوش رایگەیاند: بەردەوامی ئەم شەڕە لە گەڵ تەمەنی مرۆڤدایە.
بەڕووەكەی دیكەشدا لە ساڵی 2004 ئەمریكا لە زاری"رامسفێلد" وەزیری بەرگری ئەوكاتیدا "شەڕی فیكری" راگەیاند، بەو ئامانجەی لەم ڕێیەوە بتوانن كاریگەری زیاتر لە سەر گەنجەكان دروست بكەن، كە هەندێ نووسەری عەرەب ئەو هەنگاوەی خۆرئاوایان بە دەست بەسەرداگرتنی ڕۆشنبیری و فیكری موسلمانان لە قەڵەمدا و پێیان وابوو ئەوان بە پشت بەستن بە بنەماكانی كلتوری خۆرئاوایی ئەوكارە دەكەن و دەیانەوێ ئسلامییەتییەك دروست بكەن لە سیاسەتدا جێگەی نەبێتەوە.

بۆیە ئەو بایەخپێدانە زیاد لە پێویستییەی خۆرئاوا بە كەلەپوری سۆفیگەری و مەولانای ڕۆمی وەك كەسایەتیكی دیاری دونیای تەسەوف، لە نەزری هەندێ نووسەر وا كەوتێتەوە كە پەیوەندی بەو سیاسەتەوە هەیە، كە مەولانای ڕۆمی بۆ ئەمریكا بۆتە پردی پەیوەندی نێوان ئەمریكا و ئیسلام، بە تایبەتیش كە شەڕ و سیاسەت لە فەرهەنگی فەلسەفی ئەودا جێگەی نەبێتەوە. باشترین بەڵگەش بۆ تێگەیشتن لە فەلسەفەی مەولانای ڕۆمی كە زۆر باوەڕەی بە بەیەكەوە ژیانی كلتورو نەتەوەو ئاینە جیاوازەكان هەبووە، مەڕاسیمی بەخاك سپاردنییەتی.
ئەو كە بەرەبەیانی ئەو ڕۆژە 17 ی دیسێمبەی ساڵی 1273 زاینی لە شاری"قونییە"ی وڵاتی توركیا كۆچی دوایی كرد، تەرمەكەی بەرەو گۆرستان بەڕێكرا، دەمەو ئێوارە گەینرایە گۆڕستان، شەوەكەشی بە خاك سپێردرا.
حەشامەتێكی زۆر لە هاوئاینانی و شوێنكەوتوانی ئاینەكانی تر بە غەم و پەژارەیەكی زۆرەوە بەشداری هەڵگرتنی تەرمی مەولانا و بەخاك سپاردنیان كرد، هەمووان بە جارێ بۆ گیانی پاكی مەولانا دەگریان،

لە مەڕاسیمی بە خاك سپاردنیدا جولەکەو دیانەکان بە دەنگی بەرز ئینجیل و تەوراتیان دەخوێندەوە، موسڵمانەکان هەرچەندە هەوڵی دوورخستنەوەیان دەدان، بەڵام بێسوود بوو، کاتێ ئەم باسە گەیشتە دەم فەرمانڕەوای وڵات، بەقشەو راهیبەکانیان وت: ئێوە چ کارێکتان بەمە هەبوو؟
ئەوە تەرمی زانایەکی موسڵمانان بوو، ئەوانیش لە وەڵامدا وتیان:"بە هۆی ئەوەوە حەقیقەتی پێغەمبەرکانمان زانی و لە خۆڕەوشتی ئەودا سیرەتی ئەولیا پێگەیشتوەکانمان بینی".

ئەو شەڕەی دەستی پێکردوە … سمکۆ عەبدولکەریم

ئەو شەڕەی دەستی پێکردوە
ئەمریکا بەدوای وەڵامی ئەو پرسیارەدا دەگەڕێت، بۆ ڕقیان لێمانە؟….

ڕووداوەکەی 11 سپتێمبر سەرەتای دەرکەوتنەوەی ئەو مەترسیيە بوو، کە ئەمریکای لەوە بە ئاگا هێنایەوە، کە ئەو رقەی کۆمەڵگای ئیسلامی لە بەرامبەر ئەواندا هەیانە ڕۆژ بەڕۆژ ئەستورتر دەبێت، بەشێوەیەك دوای ئەم ڕووداوە، ئەمجارەیان ئەمریکا زۆر بەجدی تر ویستی بە دوای وەڵامی ئەو پرسیارەدا بگەڕێت کە ئەو ڕقەی ئەوان لە کوێوە سەرچاوەی گرتوە، ئەوان بۆ هێندە ڕقیان لێ دەبنەوە؟
دوای ئەو قسەیەی (دوژمنەکانمان رقیان لە ئازادیمانە) جۆرج بوش گەڕایەوە سەر ئەو پرسیارەی "بۆچی رقیان لێمانە؟".

ساڵی 1963 (ئەیزنهاور) سی و چوارەمین سەرۆکی ئەمریکا لە گفتوگۆیەکیدا لە گەڵ گرووپەکەیدا هەڵمەتی رق لێبوونەوەی ئەمریکای لە جیهانی عەرەبیدا بەوە لێکداوەتەوە، کە "ئەم رقە لەلایەن حکومەتەکانەوە نییە، بەڵکو لە لایەن هاوڵاتیانەوەیە". واتە لە لایەن کومەڵگای ئیسلامی و عەرەبییەوە سەرچاوەی گرتوە.

ئەنجومەنی ئاسایشی نەتەوەیی ئەمریکاش، هۆکارە سەرەکییەکانی ئەو

رقەی بۆ ئەوە گەڕاندۆتەوە، کە ویلایەتە یەکگرتوەکانی ئەمریکا پشتیوانی حکومەتە گەندەڵ و سەرکوتکەرەکان دەکات و لە گەڵ پێشکەوتنی سیاسی و ئابوری وڵاتانی عەرەبی و ئیسلامیدا نییە" ئەمەش بە هۆی ئەو ویستەی ئەمریکا لە ناوچەکەدا هەیەتی بۆ دەست بەسەرداگرتنی سەرچاوەکانی نەوت" دوای 11 سپتێمبەریش لە ئەنجامی راپرسییەکدا دەرکەوتووە، کە ئەم هۆکارانە هەر لە ئارادا ماون، بۆیە ئەو ڕقانەش هەم ماون، هەم ئەستورتر بوونە.

هەموو ئەوەی ئێستا روودەدات، ئەوەشی لەماوەی رابردوودا لەچەند وڵاتێکی عەرەبیدا روویدا، کە بەرووخاندنی رژێمەکانیان کۆتایی هات، لەو خاڵەو رووداوە گرنگەوە سەرچاوەی گرتووە کە پێدەڵێن «11-ی سێپتێمبەر»
11-ی سێپتێمبەر تێگەیشتنی ئەمریکاو ئەوروپای لەبەرامبەر خۆرهەڵات بەگشتیو خۆرهەڵاتی ناوەڕاست بەتایبەتی بەتەواوی گۆڕی، ئەمە جگە لەوەی زۆربەی رۆشنفکرو سیاسییە مرۆڤدۆستەکانی خۆرئاواش، کە ئەو تێگەیشتنەیان نەبوو، یان نەیاندەویست باوەڕ بەو راستییە بێنن کە نابێت، هێندە بەسۆزو دڵ گەرم بن لەبەرامبەر خۆرهەڵاتییەکاندا، دەبینین دوای ئەم رووداوە پەیتا پەیتا دەیانەوێ هەرچۆنێك بێت پێ لەجەرگی خۆیان بنێن و پێچەوانەی ئەو بیروباوەڕە دورودرێژەی ساڵانێکە لەسەری پەروەردەکراون بەقسەو بەنوسین دەریببڕن، تا ئاستی ئەوەی بەکردەوەش هاوشێوەی توندڕەوێکی خۆرهەڵاتی پەنا بەرنە بەر کوشتنی مرۆڤ و سەرەنجام دەستیان بەخوێن سورکەن، کە رەنگە لە ڕابردوودا هەرگیز باوەڕیان پێی نەبووبێ، یان رۆژێك لەرۆژان خۆرئاواییەك بەخەیاڵیدا نەهاتبێت، لەو روەوە لاسایی خۆرهەڵاتییەك بکاتەوە، هەروەك ئەو کوشتارەی «ئەندرس بەرنگ بریفیك» کە هاوڵاتییەکی مەسیحی نەرویجی بوو لەساڵی «2011» لەئۆسلۆ ئەنجامیدا، وەك گەیاندنی پەیامێکی توڕەییانەی خۆرئاواییەك لەبەرامبەر تەوژمی توندڕەویانەی ئیسلامییەکان.

ئەوان ویستیان دوای ئەو پەیامەی» قەشە ئۆگستین» بکەون کە لەکتێبی شاری خودا دا دەڵێت: (بۆ مرۆڤی مەسیحی واچاکترە ئازار بچێژێت نەك ئازار بەکەسانی تر بگەیەنێت). بەڵام خەریك بوو توندو تیژییەکان ئەوانیش لەو پەیامەی ئۆگستین هەڵگەڕێنێتەوە.
من نازانم ئێمەی خۆرهەڵاتی بۆچی ئەو تێگەیشتنەی ئەوان بەترسنۆکیو بێ توانایی‌و لەخۆڕانەدیتنیان لەقەڵەم دەدەین‌و پێمان وایە خۆرئاواییەکان هێندە مەستی ژیانی دونیایی بوونە، بەهەر شێوەیەك بێت دیانەوێ دەست بەو ژیانەیانەوە بگرن، بۆ ئەوەی بیانەوێ لەوە

تێبگەن کە رەشەبای خۆرهەڵات هێندە بەتەوژمە، ئەوان بەم ئەقڵییەتەوە ناتوانن خۆیان بگرن، تەوژمێك كە لەسەر بیروباوەڕێكی قایمو توندو دوژمنكارانە بونیادنراوە.
ئەو بونیادەی سەید قوتب بەدرێژایی مێژووی نوێ لەمێشكی هەر تاكێكی شوێنکەوتوە ئیسلامییە گەنجەكانی خۆرهەڵاتدا چاندویەتی رێژانەش گەنجە تازە پێگەیشتوەكانی پێ جۆش دەدرێتەوە، هەروەك «تاریق ئەلبشری» لەوتاریكیدا بەناوی «سید قگب قراه تاریخیه»دا دەڵێت: (تایبەتمەندی هزری سەید قوتب لەوەدایە كە كاریگەری زۆری لەسەر مێژووی هزرو بزاوتی ئیسلامی سیاسی پاش خۆی هەیە، هیچ بزاوتیكی جیهادیو رادیكالی ئیسلامی لەدنیادا نییە، میراتی فیكری سەید سەرچاوەو مەرجەعی نەبێت).

«سەید قوتب» بەشێوەیەك كاری لەسەر دروستكردنی بیری سڕینەوەی خۆرئاوا كردوە، ئاسان نییە بۆ ئەوان، بتوانن ئاوا بەئاسانی، بەئەقلییەتی مۆدێرنەو، بیرو فكری فەلسەفییەوە رووبەڕوی خۆرهەڵاتو بیروبۆچوونەكانی سەید قوتب ببنەوە كە دەڵێت: (موسڵمانان، باكار بۆ ئەوە بكەن، رقو بوغزو رۆحی تۆڵەسەندنەوە لەناخی ملیۆنان خەڵكو خوای خۆماندا بچێنن، با هەر لەمندالێیەوە فێریان بكەین، كە پیاوی سپی دوژمنی مرۆڤایەتییە، پێویستە كە هەلێكمان بۆ رەخسا، ئەو بوونەوەرانە تارومارکەین، با دڵنیاش بین لەوەی كە كۆلۆنیالیزمی ئەوروپایی سەروەختێك دەبینێ ئێمە ئەم تۆوی رقو بوغزو توڵەیەو تۆڵەسەندنەوە لەناخی نەوەكانماندا دەچێنین ترس دای دەگرێتو پەلوپۆی دەشكێ).

هەر ئەو تێگەیشتنو بیركردنەوانەی خۆرهەڵاتییەكانیشە وایكردوە خۆرئاواییەكانیش سەبر سەبر، بێنە سەر ئەو بیروباوەڕەی كە ناكرێت ئەوانیش هێندە دەستو پێ سپیانە بەدیار هەموو ئەو شتانەی روودەن دابنیشنو هەر سەیر بكەنو هیچ نەكەن، بۆیە دەبینین لەبەرامبەر بیروبۆچوونەكانی كەسێكی وەك «قەشە ئۆگستین»داو لەسەدەی بیستو یەكدا كەسێكی وەك »گزافۆ دی سی» دێت و لەناوجەرگەی خۆرئاوادا روودەكاتە خەڵكو خوای هەمان شوێنو دەڵێت: (بۆ خۆرئاواییەكان واچاكترە دوو دەستی رەشو چەپەڵیان هەبێت نەك بۆ دەستو دەستەوەستان بن).

هەموو ئەو تێگەیشتنانە بەرهەمی دوای 11-ی سێپتێمبەرن، دوای ئەم ڕوداوە ئەم دوو تێگەیشتنەی خۆرئاواو خۆرهەڵات دەكەونە بەرامبەر یەكو گرەوەكە لەسەر ئەوە دەبێت ئایا هەردولا وەك یەك بكەنو وەك یەك بیر بكەنەوەو وەك یەك رووبەڕوی یەكتر ببنەوە، وەك جۆرێك

لە□شنبیرانی خۆرئاوا پێی گەیشتن‌و هەندێکیشیان پێشتر تێگەیشتبوون، وەك چۆن (ژاك دێریدا) لەمەڕاسیمی وەرگرتنی خەڵاتی «ئۆدۆرنۆ»دا دەڵێت:(من باوەڕم بەزەروورەتی بەکارھێنانی توندوتیژی هەیە لەپێناو بەرقەرارکردنی عەدالەتدا).

دواتریش »تونی بلێر» سەرۆك وەزیرانی پێشوی بەریتانیا-ش لەبەرامبەر تەقینەوەکانی ساڵی 2005 لەندەن-دا وتی: (چاکتر وایە ناهەقی بەرامبەر بەمافو ئازادییەکان بکەیت، نەك رێگە بدەیت لەشەقامەکاندا خەڵك بکوژرێت).

مەترسەو دڵەخورپەی هاوڵاتیانی خۆرئاوا لەدوای 11-ی سێپتێمبەر گەیشتە ئاستێك کە پێم وانییە سەرکردەکانی ئەمریکاو خۆرئاوا توانیبێتیان بەهەمان خەیاڵو بیرو فیکری بەر لە «11-ی سێپتێمبەر» لێیدابنیشن.

«ئۆریانا ڤالاچێ» کە بەیەکێ لەنوسەورو رۆژنامەنووسی ناوداری دونیا دادەنرێ لەژیانیدا شاهیدی زۆر لەو رووداوانە بووە کە بیرکردنەوەی ئەویان بەو ئاراستەیەدا بردوە، هەمیشە بەگومان‌و دیدێکی جیاواز لەخەڵکانی تر بڕوانێتە پێکەوەژیانی خۆرئاواو خۆرهەڵات، هیچ کاتێکیش ئەو مەترسیانەی خۆی نەشاردۆتەوە، لەکتێبەکەیدا بەناوی (الغچب و الکبریا)دا، دەڵێ: (درەنگ یازوو خۆرئاوا دەبێتە کۆلۆنێیەکی ئیسلامی) لەبەرامبەر پرسی ئیسلامیشدا دەڵێ: (هەر کۆمەڵگەیەك زۆرکراوەو دیموکراسی بێت تیرۆر زیاتر زەفەری پێ دەبات) رەخنەش لەخۆرئاوا دەگرێت‌و دەڵێ: (خۆرئاوا نە وەك پێویست شین بۆ قوربانیانی دەکات، نە وەك پێویستیش دەزانێت رق لەدوژمنەکانی هەڵگرێت‌و بیان بوغزێنێت).

ئەوەش ئەو قسەیەیە کە دوای «11-ی سێپتێمبەر» بوو بەقسەی خۆرئاواییەکان (دوژمنەکانمان قینیان بەرامبەر بەئازادیمان هەیە) یان ئەو پرسیارەی «بۆش»ی سەرۆکی ئەوکاتی ئەمریکا کردی، ئەگەرچی یەکەم کەسیش نەبوو بپرسێت (بۆچی رقیان لێمانە؟).

ئەو رقەی «دوایت دیڤید ئەیزنهاور» پیاوی سیاسەت‌و سەرکردەی سەربازی‌و «34»م سەرۆکی ئەمریکا لەگفتگۆیەکیدا لە گەڵ گروپەکەیدا نزیکەی پەنجا ساڵ بەر لەئەمڕۆ بەم شێوەیە وەسفی ئەو رق‌و قینە-یان دەکات: (ئەو هەڵمەتی رق‌و قینەیان لەدژمان»لەجیهانی عەرەبی» لەلایەن حکومەتەکانەوە سەرچاوەی نەگرتووە، بەڵکو لەلایەن خەڵکەوەیە).

لەنێوان رقی خەڵك‌و رقی حکومەتەکان لەبەرامبەر ئەمریکادا . ئەمریکا دەخەنە بەردەم بیرکردنەوەو تێگەیشتنێکی تازە، بەتایبەتیش

لەدوای «11-ی سێپتێمبەر» وە.

یەکەم نەخشەڕێگای ئەمریکا گواستنەوەی شەڕبوو بۆ ئەو ناوچەو وڵاتانەی کە بەکارگەی بەرهەمهێنانی ئەو گروپە توندڕەو تیرۆریستیانە دەزانرا، بۆ ئەوەی ئەو شوێنانە بکاتە چەقی ملمڵانێ خوێناوییەکان، و ڕێگە نەدات جارێکی تر فرمێسکی گریانی ئەمریکییەکان دووبارەبێتەوە، هەر بۆیە ئەوەی ئێستا لەناوچەکە دەگوزەرێ ئەو یارییەیە کە ئەمریکا لەیەکەم ساتی ڕووداوی «11-ی سێپتێمبەر»دا نەخشەی بۆ کێشاو ئەو ڕووداوەی کردە»خاڵی وەرچەرخانو تێگەیشتن» ئەوەی سەرکردەکانی قاعیدە بیریان لێکردوەتەو ویستیان بیکەنە نەخشە ڕێگای سیاسیو سەربازیان، وەك ئەیمەن زەواهیری لەکاتی هێرشەکانی»11-ی سێپتێمبەر»دا وتی: (پێویستە شەڕ بەرینە ماڵی دوژمنەکانمان تا دەستی ئەوانە بسوتێنین کە ئاگر لەماڵەکانی ئێمەدا خۆش دەکەن).

بەڵام ئەمریکا بەر لەوان ئەو هەنگاوەی نا، بەڵام بە شێوەیەکی جیاوازتر لە جاران.
«چومسکی» لەکتێبەکەیدا بەناوی «مداخلات» ئەوەی باس کردوە کە ئەنجومەنی ئاسایشی نەتەوەیی ئەمریکا هۆکارە سەرەکییەکانی ئەو رقو قینەی خەڵکی خۆرهەڵات، بەتایبەتی «جیهانی عەرەبی» بۆ ئەوە دەگێڕێتەوە کە: (ویلایەتە یەکگرتوەکانی ئەمریکا پاڵپشتی حکومەتە گەندەڵو سەرکوتکەرەکان دەکات، و ڕێگری لەپێشکەوتنی سیاسی ئابوری دەکات) «ئەمەش بەهۆی ئەو گرنگیدانەیان بەکۆنترۆڵکردنی سەرچاوەکانی نەوت لەناوچەکەدا»
دواتریش ئاماژەی بۆ ئەو ڕاپرسیانە کردوە کە دوای ڕووداوی «11ی سێپتێمبەر» ئەنجامدران، کە هەمان ئەو هۆکارانەیان ئاشکرا کردوە کە ئێستاش هەر ماون.

لەچوارچێوەی ئەو تێگەیشتنەوە، دەگەینە ئەو ئەنجامەی کە دوور نییە هەنگاوەکانی ئەمریکا بۆ ڕوخاندنی هەریەك لەحکومەتی تالیبان لەئەفغانستانو دواتریش ڕژێمی بەعس لەعیراق جێبەجێکردنی یەکەم هەنگاوی ئەم وڵاتە بێت بەئاراستەی جێبەجێکردنی لێدانی حکومەتە سەرکوتکارەکان، دواتریش جێبەجێکردنی پلانی شەڕ لە دژی تیرۆر کە زۆر لەسیاسەمەتدارو نووسەرانی خۆرئاوا ئەم سەرەتایە بەمەترسییەکی زۆر گەورە دەزانن، «مایکل کریبون» ڕۆژەکانی کۆتاییساڵی 2002 زۆر بەترسناك وەسف دەکات، بەشێوەیەك پێی وایە (ئەو ڕۆژانە زۆر مەترسیدارترن لەقەیرانی موشەکەکانی کوبا لەساڵی1962) هەروەها «ئارچر شلینزنچر»وتی: (مەترسیدارترین ساتە لەمێژووی بەشەریەتدا)

ئەمە وەك پلانی خۆرا، کە من پێم وایە پرۆسەی راپەرینە جەماوەرییەکانی چەند وڵاتێکی عەرەبی لەچەند ساڵی رابردووشدا پلانو هەنگاوی دووەمی ئەمریکا بوو بێت بەئاراستەی، هەم لێدانی حکومەتە سەرکوتکەرو دیکتاتۆرەکان، بەمەبەستی راستکردنەوەو گۆڕانەوەی متامانەی ئەو خەڵکەی کە ئەمریکایان بە پاڵپشتی مانەوەی ئەو حکومەتانە دەزانی، لەلایەکو گواستنەوەی شەڕو ئاشوب بۆ ناوچەکە لەلایەکی ترەوە، ئەمە جگە لەو پلانە تازەیەی کە هەوڵدەدا شەڕەکە خۆبەخۆ لەسەر دەستی کۆمەڵگای ناوچەکە و لەسەربنەمای مەزەهەبیو جیاوازی ئاینی بەڕێوە بچێت، بەمەرجێك ئەمە لەسەر ئەساسی ئەو تێگەیشتنە نەبێت کە لەساڵی 2005 هاتە پێش، ئەویش هاندانی دیموکراتییەت لە خۆرهەڵاتی ناوەڕاست، کە ئەمە بووە سیاسەتێکی سەرەکیو ئاشکراو راگەێنراوی ئەمریکا بۆ خۆرهەڵاتی ناوەڕاست.
بەو مانایەی ئەمریکاو خۆرئاوا لەئێستادا چەند شەڕێك بەیەکەوە بەڕێوەدەبەن، کە ئاییندەکەی بۆ هەموان وەك یەك روون نییە، ئەوەی بۆ ئەوان گرنگە شەڕی تیرۆرە لەسەر خاکی خۆیان، کە خۆرئاوا هەر لەسەرەتاوە هیوای ئەوەی خواست ئەم شەڕە زۆر درێژە نەکێشێ، بەڵام سەرۆکی پێشوی ئەمریکا «بۆش» هەرزوو وتی:» بەردەوامی ئەم شەڕە لەگەڵ تەمەنی مرۆڤدایە» هەروەها وتی: (کەس نازانی ژمارەی ئەو جەنگانە چەندن، کە دەکرێن بۆ چەسپاندنی ئازادی لە وڵاتدا) دیارە پێشتریش سەرۆکی دەزگای ئاسایشی گشتی ئیسرائیل (شاباك) وتبووی (ئەوانەی سەرکەوتن دەخوازن لە بەرامبەر تیرۆر «شەڕێکیان دەوی بۆ کۆتایی)

لەکۆتایی سەدەی هەژدەدا «کانت» گەورە فەیلەسوفی ئەڵمانی لەنامیلکەیەکی بچووکدا بەناونیشانی(مشروع للسلام الدائم)دا واتە پڕۆژەیەك بۆ ئاشتییەکی بەرداوام، هەوڵی ئەوەیدا هەندێ بنچینەی فەلسەفی بۆ دروستبوونی ئاشتییەکی بەردەوام لەنێوان وڵاتانی جیهاندا دابڕێژێ، بەڵام «هیگل» پێی وابوو «خەونی ئاشتییەکی بەردەوام تەنیا خەیاڵەو هەرگیز نایەتە دی، ناکۆکی نێوان وڵاتانیش تەنها جەنگ دەتوانێ یەکلایی بکاتەوە، بۆیە تەنیا جەنگ دادگایی مێژوو بووە»

هەر لەم چوارچێوەیەشدا دەبێ ئەو قسەیەی ئەمریکاش کە ساڵی «2004 » لەسەر زاری وەزیری پێشووی بەرگری»دونالد رامسفیلد» کردی، بەهەند وەرگیرێ، کە هاوکات لەبەرامبەر شەڕی تیرۆردا»شەڕی فیکر»یشی راگەیاند: (شەڕی فیکر بۆ گۆڕینی بیری گەنجانی ئیسلامی)، کە هەندێ نوسەری عەرەبی ئەو شەڕە بەجۆرێك لەداگیرکاری فیکرو رۆشنبیری

ئیسلامی لەقەڵەم دەدەن، بەپشت بەستن بەبنەماو تێگەیشتنی ڕۆشنبیری خۆرئاوا، بەتایبەتیش دروستکردنی ئیسلامی نوێ که بەقسەی ئەوان ئەم جۆرە ئیسلامییە هیچ جۆرە پێگەیەکی سیاسیو ئاینی نییە، هەر تەنها قسەیە‌و هیچی تر.

هەر لەم چوارچێوەیەشدا ئەو نووسەرە عەربانە، بایەخدانی ئەمریکاو خۆرئاوا بەکلتورو کەلەپوری»تەصەوف« بەیەکێ لەو بنەماو تێگەیشتنە تازانەی دادەنێن کە خۆرئاوا لەدوای ڕووداوەکانی «11-ی سێپتێمبەر»دا لەچوارچێوەی ئەو شەڕە فیکرییەی رایگەیاندوە دەستی داوەتێ□و پێیان وایە بایەخدانی ئەوان بە»جەلالەدین ڕۆمی« دەچێتە خانەی ئەم شەڕە فیکرییەوە.
لەدوای «11-ی سێپتێمبەرەوە ئەمریکییەکان زیاتر لەهەر کاتێکی دیکە گرنگی بە»جەلال ئەلدین ڕۆمی« دەدەن، هەر بۆ ئەم مەبەستەش لەساڵی «2007» ڕێکخراوی یونسکۆ-ی سەر بەنەتەوە یەکگرتوەکان ئەو ساڵەی وەك ساڵی نێودەولەتی دیاری کرد، بۆ ئاهەنگ گێڕان بەبۆنەی یادی سەد ساڵەی لەدایك بوونی «جەلالەدین ڕۆمی»

ئێستا ئەمریکییەك نییە»جەلالەدین ڕۆمی« نەناسێ، زۆر لەنووسەرانی عەرەبیش پێیان وایە ئەو بایەخو گرنگییەی ئەمریکاو خۆرئاوا هەروا لەخۆڕایی نییە، و پێیانوایە هەموو ئەوە دوای هەڵکشانی ململانێکانی نێوان خۆرئاواو جیهانی عەرەبیو بەتایبەتیش لەدوای ڕووداوەکانی»11-ی سێپتێمبەر«ی ساڵی 2001 هاتۆتە پێش، ئەوان وای بۆ دەچن کۆتایی پێهێنانی تیرۆر پێویستی بەگۆڕینی تێگەیشتنو بیری موسڵمانان هەیە، بەشێوەیەك وایان لێبکرێت بەئاسانی تێکەڵ بەکلتورو شارستانیەتی خۆرئاوا ببن.

سمکۆ عەبدولکەریم

فەلسەفەی عەقڵی کوردی ... سمکۆ

عەبدولکەریم

(کێشەی مرۆڤ ئەوەیە کە زۆرجار پە نا ئەباتە بەر گڕی ئاگر بۆ راکردن لە لە دەست گەرما) .....

یەکێ لەو هۆکارە هەمیشەیانەی عەقڵی کوردی دەجولێنێ، بەکردەو تێپەڕاندن و تێپەڕینە بە خودی رووداوەکاندا، بەومانایەی، تا بەکردەوە بۆیان دەرنەکەوێ، ئەوەی دەیانەوێ بیکەن باشە یان خراپ، قازانجە یان زەرەر، لێکدانەوە و تێڕوانینە عەقڵییەکان هیچ بایەخ و ئەرزشێکیان نییە، لە کاتێکدا عەقڵی مرۆڤ رۆڵێکی گەوە دەگێڕێت لە تێگەیشتن لە هەنگاوەکان و شرۆڤەکردنی رووداوەکان و لێکەوتەکانی هەر هەنگاوێك، بەهەر ئاراستەیکدا بێت، لەم چواچێوەیەدا و بۆ زیاتر سەلماندنی ئەو راستییانە، دەکرێ ئاوڕێکی خێرا لە مێژووی رابردووی دوورو نزیکی بزووتنەوەی حزبە کوردییەکان بدەینەوە، بە تایبەتی یەکێتی و پارتی.
تا ئەو کاتەی بە کردەوە ملمڵانێی یەکێتی و پارتی نەگەیشتە چلەپۆپەی خۆی و بە چەندین قۆناخی مەترسیدارو ماڵوێرانکەردا تێنەپەڕی و دەست تێوەردانی وڵاتانی دەوروبەرو 31-ی ئابی بە دوای خۆیدا نەهێنا، سەرکردایەتی یەکێتی و پارتی نەگەیشتنە ئەو باوەڕەی کە دەبێت واز لەو ملمڵانێ خوێناوییە و خەیاڵی یەکتر سڕینەوەیە بێنن و قۆناخێکی نوێ دەست پێبکەن.

بەو هۆیەشەوە کە عەقڵیەتی کوردی بە شێوەیەك لە شێوەکان درێژبوەوەی یەك عەقڵییەت و هەمان عەقڵیەتی پێش خۆیەتی، بۆیە هەمیشە لەو روانگەیەوە روانیومەتە پرۆسەی سیاسی لە کوردستان کە تا ئەندازەیەکی زۆر جیاوازییەکی ئەوتۆ لە جەوهەری ئەم عەقڵییەتەدا روونادات، ئەوەی هەیە زیاتر لایەنی رووکەشی سیاسییەکانە لە تێگەیشتن لە کۆمەڵگا و سەرەنجام هەڵسوڕاندنیان بەو ئاراستەیەی کە خۆیان دەیانەوێ بۆیە تا ئەم ساتەش پێم وانەبووە هیچ کام لە هێزە سیاسییەکانی کوردستان، پێچەوانەی ئەو راستییەیان سەلماندبێت، بەوانەشەوە کە لەم چەند ساڵەی دوایدا پەیامی بەرهەڵستکارنەی خۆیان بەڕووی یەکێتی و پارتی و حکومەتی هەرێمی کوردستاندا بەرزکردەوە، بەوەی کە لە رووی جەوهەری عەقڵییەوە جیاوازییەك هەیە.

هەموو جیاوازییەکان تا ئەم شوێنەیە کە لایەنەکان بە مەرامەکانیان

دەگەن، ئەمەش بە شێکە لە پرۆسەی سیاسەت، کە سەرەنجام خۆی لەو دوو پێناسەیەدا دەبینێتەوە، هەم پێناسە تەقلیدیەکان و هەم پێناسە نوێکان ئاماژەیان بۆ کردوە، لەو روانگەیەی تەقلیدییەکان سیاسەت بە حوکمکردنی دەولەت پێناسە دەکەن و نوێیەکانیش بە پیادەکردنی دەسەڵات،(بەو مانایەی چالاکی سیاسەت زیاتر پەیوەندی بە پیادەکردنی دەسەڵات و بە دەستهێنانی دەسەڵات و بەکارهێنانی دەسەڵات و ململانێکردن لەسەر دەسەڵات و پاراستنی دەسەڵاتەوە هەیە نەك تەنیا پەیوەندی بە حوکمکردنی دەوڵەتەوە هەبێت) کە سەرەتا ئەمە بە جۆرێك و دواتر بە جۆرێکی تر لە راگەیاندن و ئەدەبیاتی سیاسی ئەم حزبانە رەنگیداوەتەوە.

لە ئێستادا تا رادەیەکی زۆر ئەم راستییە دەرکەوتوە کە هەم ئالوگۆڕی دەسەڵات هەم لێوەرگرتنەوەی دەسەڵات لە دەسەڵاتدار بە شێوەیەکی گشتی لە رۆژهەڵاتی ناوەڕاست و بە تایبەتی لە هەرێمی کوردستاندا کە بە قۆناغێکی تایبەتدا تێدەپەڕێ کارێکی حەتمییە، بۆیە هەمیشە ململانێکان تەنیا بۆ گەیشتن و گرتنە دەستی دەسەڵاتە، ئەگەرچی بانگەشەی چاکسازی و گوزارشت کردن لە داخوازی کۆمەڵانی خەڵك لە لایەن ئۆپۆزسیۆنەوە وەك هێزی بەرهەڵستکاری دەسەڵات تا ئەو شوێنەیە، تا دەسەڵات دەگرێتە دەست.
عەلی وەردی لە کتێبی گاڵتەجاڕی عەقڵی مرۆڤدا دەڵێ: (حزبی بەرهەلستکار هیچ کات باشترو دەروون پاکتر نییە لە حزبی فەرمانڕەوا. چونکە ئەویش کە دەسەڵاتی کەوتە دەست ناتوانێ خۆی لە سروشتە مرۆڤایەتییەکەی رزگار بکاو ببێ بە فریشتە).

ئەم راستییەش زیاتر دوای ئەو هەنگاوانە بەرجەستە دەبێت، کاتێك دەبینین هێزە بەرهەڵستکارەکانی دوێنێ دێنە نێو ئەو فەرمانڕەوایەی کە پێشتر پێیان وابوو لێوەرگرتنەوەی دەسەڵات لە یەکێتی و پارتی تاکە رێگای کۆتایی هێنانە بەو دەسەڵاتە مێهوێیە و نادادپەروەریەی کە هەیە، بەومانایەی چی حەقیقەت و راستی و جوانی هەیە لای ئەمانە، ئەوان لە رێگای گەوجاندنەوە لەسەر کورسی دەسەڵات دانیشتون، لە کاتێکدا فەیلەسوفی ولیام جیمس دەڵێ: (ئەوەی پێدەڵێن حەقیقەت و راستی، تەنیا خەیاڵێکە مرۆڤ خۆی دروستی کردوە بۆ ئەوەی بە هۆیەوە گرفت و کێشەکانی خۆی پێ چارەبکات) بۆیە کاتێك بزووتنەوەی گۆڕان لە سەرەتادا هەموو خەون و خەیالی بەو ئاراستەیە بوو کە لە رێگەی دەنگی هاوڵاتیانەوە ئەو دەسەڵاتە وەردەگرێت و کۆتایی بەو پاشا گەردانییە دەهێنێ بە وتەی خۆیان گوایە زیاتر لە بیست ساڵە باڵی بەسەر کوردستاندا کێشاوە.

هەرچەندە واقعی سیاسی و جوگرافی و کۆمەڵایەتیش بەربەستێکی دێکەی بەردەم ئەو خەیاڵەی ئەم بزووتنەوەیە بوون، کە ئەستەمە لە هەرێمێکی حزب سالاری و حکومەتێکی بێ سیستەمدا یان راستر بڵێین وڵاتێکی سیستم حزبیدا و وڵاتێکی بێ دەستوردا بتوانرێ بە ناوی دیموکراسییەت و ئەنجامی هەڵبژاردنەوە دەسەڵات لە هێزێك وەربگیرێتەوە کە هەیمەنەی ئەو بەسەر بەشێکی کوردستاندا بە شێوەیەکە کە جێی قسە لەسەر کردن نییە، بە شێوەیەك کە ئاسمان و زەوی ناوچەیەکی بەرفراوانی لە چەنگدایەو لە هەندێ شوێندا چولەکەش بۆ ئیزن ناتوانێ بە ئاسمانی ئەم ناوەدا بفڕێت، لەم هەڵبژاردنەشدا دەرکەوت کە رێژەی دەنگهێنانی پارتی لە هەندێ ئەو ناوچە داخراوانەدا لە سەدا سەد بووە.

لەو کۆبونەوەیەی پەرلەمانیشدا کە بۆ دیاریکردنی دەستەی سەرۆکایەتی پەرلەمان لە 29/4 یەك رۆژ بەر لە هەڵبژاردنی گشتی بۆ ئەنجومەنی نوێنەرانی عیراق و ئەنجومەنی پارێزگاکانی هەرێمی کوردستان بەڕێوەچوو، ئەوە بەرجەستە بوو ئەگەر لە رابردووشدا وا بووبێت، ئەوە ئێستاش هەر وایە سەرۆکێکی بێ رکابەر دانرا، نەمان بینی هیچ کەسێکیش لەم بارەیەوە دووقسە بکات، کە لە رابردوودا هەمیشە قسەی هەبووە، بێ ساتێکیش بێدەنگ نەبوون، بەڵام ئەو بێدەنگییەی ئەمجارەی ئەو نووسەرو قسە وەشێنانەی جاران جێگەی هەڵوەستە لە سەرکردنە، وەك ئەوەی هەموویان لە پرخەی خەوێکی خۆشدا بوبن، قسەیەکی پێغەمبەر هەیە کە دەڵێ: (خەڵك نووستون، کە مردن بە ئاگا دێنەوە).

زۆر لە شارەزایانی بواری کۆمەڵایەتی پێیان وایە تەبایی و چوونە نێو یەك بازنەی هاوبەش کە مەبەستم هاوپەیمانییەتی یەکێتی و پارتییە لە چوارچێوەی رێککەوتننامەی ستراتیژی، بۆ بەڕێوەبردنی کاروباری وڵات هۆکارێکی بنچینەیی خاوبوونەوەی پڕۆسەی سیاسی بوو بە درێژایی چەند ساڵی رابردوو، کە زۆر لە رۆشنبیران و سیاسییەکانی کوردیش هەر لەم روانگەیەوە کەوتنە گیانی یەکێتی نیشتمانی کوردستان تا ئەو شوێنەی کە نەوشیروان مستەفاش لە رووکەشدا هەر بەم هۆیەوە لە یەکێتی جیابووەوە دواتر کۆمپانیای وشەو دواتریش بزووتنەوەی گۆڕانی پێکهێنا (وتارو لێدوان و خیتابی سیاسی و راگەیاندنی بزووتنەوەی گۆڕان دوابەدوای جیابوونەوەیان سەلمێنەری ئەو راستییەن) دواتر دەرکەوت هەموو ئەو بیانوانە جگە لە خۆ جیاکردنەوە و بوون و گەیشتن بە دەسەڵاتێکی سەربەخۆ شتێکی تر نەبوون.

هەرچەندە لە روانگەی لۆژیکی جۆرێك لەو نوسەرانە و شارزایانی بواری کۆمەڵایەتیش دەرکەوت کە چۆن یەکبوونی یەکێتی و پارتی پڕۆسەی دیموکراسی و سیاسی لە هەرێمی کوردستان بە شێوەیەك لە شێوەکان ئیفلیج کرد بوو، بەڵام لە بەرامبەر ئەوەشدا ئەم یەکبوونە خزمەتێکی گەورەی بە قۆناخێکی دیاریکراوی راگوزەر کرد، کە مومکین نەبوو بە بێ ئەم یەکبوونە بتوانرێ ئەم قۆناخە هەستیارو پڕ لە گۆڕانکاریە بە شێوەیەکی باش تێپەڕێنرێ، لە کاتێکدا عەقڵیەتی کوردیش نەگەیشتۆتە ئەو ئاستەی تێگەیشتن بتوانێ ئیدارەی ملمڵانێکانی نێوخۆی بدات لە دەرەوەی پەنابردنە بەر هەر جۆرە توندو تیژییەك. واتە عەقڵییەتێك بە درێژایی مێژوو لەسەر بنەمای یەکتر سڕینەوە راهێنرابێت، ئاسان نابێت لە دەرەوەی جیاوازییەکانەوە بەشێوەیەکی باش ئیدارەی فەرمانڕەوایەتی بدات.

عەلی وەردی دەڵێ: (کۆمەڵگەی ئامیزاد ناتوانێت بە تەنها، بە یەکدەنگی بژی، بەڵکو دەبێت شتێك لە دووبەرکیشی تێدا بێت، بۆ ئەوەی بجولێت بەرەو پێشەوە، پێشینان کە جەختیان کردۆتەوە لەسەر تەنیا یەکبوون لەبەر ئەوە بووە کە سەیری یەك رووی مەسەلەکەیان کردووە رووەکەی تریان فەرامۆش کردبوو، بە مانایەکی تر نیوەی راستییەکانیان درکاندووەو نیوەکەی تری ماوەتەوە بە شاراوەیی و کەس نەیوێراوە لێی بکۆڵێتەوە).
بە هەمان شێوە وەك چۆن دەبێت لەم رووەوە سەیری ئەم مەسەلەی یەکبوونە بکرێ، بەهەمان شێوەش دەبێت سەیری رووەکەی تریشی بکرێت.
ئەوتا عەلی وەردی ئاماژە بە هەردوو رووەکە دەکات و دەڵێ:
(یەکدەنگی یەکگرتن دروست دەکات لە کۆمەڵگەدا، لە هەمان کاتدا راوەستانیش دروستدەکات، یەکێتی رۆلەکانی گەڵ هێزێکی وا دروست دەکات گاڵتەی پێنەکرێت بەرامبەر کۆمەلانی تر بەڵام لە هەمان کاتیشدا ئەو هێزە دەستەوسانی دەکات لە نەشونماکردن و خۆ گونجاندن لەگەل بارودۆخی تازەدا، یەکگرتنی کۆمەڵایەتی و مانەوە لەسەر یەك حالەت دوانەیکن بە یەکەوە لە دایك دەبن، بە دەگمەن کۆمەڵگەیەکت دەست دەکەوێ کە یەکگرتوو بێت هەم پێشکەوتوو).

هەر لە سەرەتادا جیا بوونەوەی گۆڕان لە یەکێتی و بەگەڵکەوتنی ژمارەیەکی زۆر لە سەرکردایەتی و کادیرانی یەکێتی بەگەڵ گۆڕان و قۆستنەوەی گرفت و کەمو کورتییەکان و ناڕەزایی بەشێك لە چین و توێژەکانی کۆمەڵگا، لە هەڵبژاردنەکاندا گۆڕانیان وەك هێزێکی حیساب بۆکراوی کاتی دەرخست. بۆیە دەبینێن لە گەڵ یەکەم هەنگاوی هاتنە پێشیان عەقڵیەتی سڕینەوە باڵ بەسەر بیرکردنەوەیاندا

دەکۆشێ، بۆ گەیشتن بە دەسەڵاتێکی رەها لە ناوچەکەدا کار لە سەر سڕینەوەی یەکێتی و دروستکردنی ناوچەیەکی جوگرافی کۆنترۆلکراو دەکەن، نەوشێروان وەك کەسێکی بە ئەزمون لە بواری سیاسەتکردندا لەوە تێدەگات بۆ دروستکردنی ناوچەیەکی جوگرافی کۆنترۆل مەحالە بتوانێ درێژە بە ململانێکانی بدات و بتوانێ بەو خەونە بگات کە لە پێناویدا لە یەکێتی جیا بۆتەوە، واتە ئەو دەیەوێ لە کۆتایدا مێژوویەك بۆخۆی دروست بەکات، بۆیە هیچ دوور نییە جیابوونەوەی نەوشێروان سەرەنجام بۆ دروستکردنی ئەو مێژووە بووبێت کە هەموو مرۆڤێك بە شێوەیەك لە شێوەکان خەونی پێوە دەبینێ، وەك لە بنەما مێژوویەکانی فەلسەفەی مێژووشدا هاتوە، سێ رەگەزی سەرەکی هەن بۆ دروست بوون (مرۆڤ، زەمەن، شوێن)، لەوەشدا نەوشێروان مستەفا هەرسێ رەگەزەکەی لەبەرچاو گرتوە خۆی و خەڵکە ناڕازی و دڵشکاوەکان و زەمەنی جیابوونەوەی و سلێمانی وەك شوێن و چەقی بزووتنەوەکەی، ئەمانە ئەم سێ رەگەزەن کە ئاماژەم بۆی کردوە، وەك زۆر لە لێکۆڵەرەواکانیش گەیشتونەتە ئەو دەرەنجامەی کە (مرۆڤ لە پێناوی پاشەڕۆژدا دەژی).

هەموو جولانەوەیەك لە سەرەتادا بە دیهێنانی دونیایەکی جوانی پڕ لە دادپەروەری و یەکسانی و هەڵتەکاندنی شتە نابەجێکان و رووبەڕووبونەوەی کۆنەخوازی ئەنجامدانی چاکسازی وەك ئامانجی راستەقینەی خۆی بە گوێی کۆمەڵانی خەڵکدا دەدات، بۆیە سەیر نییە ئەگەر بزووتنەوەی گۆڕانیش بە هەمان ئامانج و دروشم و سیماوە خۆی دەرخات، خەڵکانێکیش هەبن باوەڕی پێ بکەن.

مانهایم گەورە فەیلەسوفی بوای کۆمەڵایەتی دەڵێ: (بیرو فکری مرۆڤ دوو جۆر دژ بە یەکی هەیە یەکەمیان هەندێ بیروڕای کۆنەخواز کە پشتگیری دەکا لە سیستمی سەرکار، دووەمیش ئەو بیروڕا نەیارانەن کە بانگەشەی سیستمێکی نمونەیی دەکەن). کە ئەمەش مانای بەرداومبونی ململانێکان دەگەینێ و دۆخێکی نا ئارام و ناسەقامگیر دێنێتە پێشەوە، ئەمەش بۆ کورد کە هێشتا بە ئامانجەکانی خۆی نەگەیشتوە و وەك نەتەوەیەکی ستەم لێکراو نەگەیشتۆتە ئەو قۆناخەی پشتی خۆی لێبکاتەوە و هەنگاو بەرەو چاکسازییەکی راستەقینە هەڵێنێ، ئەمە جگە لەوەی پێم وانییە لە رووی عەقڵی و واقعی کۆمەڵایەتی و سیاسی ناوچەکەشدا، کورد بتوانێ ئەزمونێکی جیا لەو واقیعەی باڵی بەسەر رۆژهەڵاتی ناوەراستدا کێشاوە بێنێتەدی.

وەك مانهایم دەڵێ: بە هێز و بیانوی ئەوەی (سیستمێکی لەو چاکتر ناتوانێ جێگەی بگرێتەوە هەر چاکسازییەك دەبێتە هۆی ئالۆزبوونی

کۆمەڵگا و نیگەرانی دروست دەکات).
هەر وەك ئەفلاتونیش لە لە کتێبی کۆمارەکەیدا دەڵێ: (ئەوەی راستی بێت دادوەری، پەیوەست نییە بە ئاکارە دەرەکییەکانی مرۆڤەوە ، بەڵکو پەیوەستە بەو کردارانەی کە لە ناخییەوە هەڵدەقوڵێن و ئەوەی خوی پێوەگرتوە و لە توانای دایە بیکات).

زۆربەی زانایانی بواری کۆمەڵناسیش کۆکن لەسەر ئەم بیربۆچوونەی مانهایم، بە تایبەتی هەر یەك لە (فبلن و سمتر) کە هاوڕان لە گەڵ مانهایم،و پێیان وایە باڵادەستی بەرژەوەندیخوازەکان هۆکارێکی بنچینەیین بۆ مانەوە و بەهێزی بەرەی کۆنەخواز، بۆیە دەبینین بەستنەوەی کۆمەڵانی خەڵك بە دەسەڵات لە چوارچێوەی پارستنی ئاسایش و دابینکردنی بژێوی ژیان، لە لایەکەوە و سەرهەڵنەدانەوەی نائارامی و دروست نەبوونی شەڕی ناوخۆ لە لایەکی ترەوە، ئەو فاکتەرانن کە لایەنی باڵادەست هەمیشە بۆ مانەوەی وەك ژمارە یەك و درێژەدان بە دەسەڵاتەکەی بە کاریان دەهێنێ، هەروەك وێنەیەك لە مێشکی هەر تاکێکی ئەم کۆمەڵگایەدا دروست کراوە کە جگە لە نیچیرڤان بارزانی کەسێکی دیکە نییە بتوانێ بە شێوەیەکی سەرکەوتووانە ئەم هەرێمە بەڕێوەبەرێت، بە شێوەیەك ئەو وینەیە لە ئاستی خوارەوەتریشدا وا وێناکراوە کە لە هەولێر ئەگەر پارتی دەسەڵاتی یەکەم نەبێت بە هەمان شێوە ئەم شارە دووچاری پاشاگردنی دەبێتەوە، لەم چوارچێوەیەدا دەبینین ئەم ئاماژەو بیرکردنەوانە بوونەتە بەشێك لە بانگەشەکانی هەڵبژاردن و بەردەوام هاوڵاتیانی پێوە رادەکێشرێت.

من بۆیە نمونە بە پارتی دەهێنمەوە چونکە یەکێتی بە کردەوە ئەم قۆناخەی تێپەڕاندوە و دەمێکیشە باوەڕی بە دەسەڵاتی پێکەوەیی هێناوە و، لە ئێستاشدا مەبەستیەتی ئەزمونێکی تازە پێشکەش بکات، بەڵام ئەوەی زیاتر وای کردوە نەتوانرێ هەنگاوی خێرا هەڵبهێنرێ، یان ئەم بیر و بۆچوونانە کاڵ و بێ بایەخ بێنە بەرچاو، ئەم واقیعە سیاسی و ئابوری و کۆمەڵایەتییەی هەرێمی کوردستانە، کە بە هۆی سەروەرنەبوونی یاسا بە شێوەیەکی گشتی و بە سیستەم نەکردنی دەماودەزگاکان و نەبوونی دەستور، وای کردوە متمانە بە یەکترکردن لاواز بێت، تا ئاستی بێمتمانەی تەواوی لایەنەکان بە یەکتری، بە شێوەیەك وای کردوە هەموویان بە یەکەوە بیر لە گرتنەدەستی دەسەڵات یان بەشداریکردن لە دەسەڵات، یان رادەست نەکردنی دەسەڵات بە یەکتری بکەنەوە، لە کاتێکدا لە واقیعی کوردستان چوونە دەسەڵاتی هەموو لایەك بە یەکەوە بە مانای فەراموشکردن و لە بیرکردنی بەشێکی بەرفراوانی کۆمەلگەیە، چونکە هەرگیز وانابێت هیچ دەسەڵاتێك

بتوانێ تەعبیر لە خواستی سەرجەم چین و توێژەکانی کۆمەڵگا بکات، بە تایبەتی لە هەرێمی کوردستاندا کە تا ئێستاشی لە گەڵدابێ بە بەراورد بە وڵاتانی دیموکراسی و پێشکەوتنخواز هێشتا ئێمە لە قۆناغی راگوزەردایین، دیاریش نییە ئەم قۆناغی راگوزەرە تا کوێ بەردەوام دەبێت.
هەموو ئەم بیروبۆچونانە دەمانگەیەنێتە ئەو راستییەی کە سەرەنجام بزووتنەوەی گۆڕانیش وەك یەکێتی و پارتی لە جەوهەردا جیاوازییەکیان نییە، ئەگەر بیانەوێ تارادەیەك بیر لەم جیاوازیەش بکەنەوە ناتوانن، چونکە کورسی دەسەڵات و گەیشتن بە دەسەڵات و بیرکردنەوە لە تۆڵەسەندنەوە دەرفەتێك بۆ ئەم جیاوازییە ناهێڵێتەوە.

ئەنجامی هەڵبژاردنی ئەمجارەی پەرلەمانی عیراق و ئەنجومەنی پارێزگاکانی کوردستانیش، هۆکارێکی کاریگەر بوو بۆ راستکردنەوەی هاوسەنگی هێز و تێپەڕاندنی دۆخێك کە دوور نەبوو بە دوورکەوتنەوەی یەکێتی لە مەیدانی سیاسی، هەرێمی کوردستان بگەڕێتەوە چوارگۆشەی یەکەم و باڵادەستی یەك هێزی کاریگەری بە هێزو هێزێکی لاوەکی و بێهێز، بۆیە بایەخی ئەنجامی هەڵبژاردنەکان کۆتایی بەو ناوهاوسەنگییە و عەقڵییەتە هێنا ، کە لەسەر بنەمای سڕینەوەی ئەویتر بوو، بە درێژایی مێژوو عەقڵیەتی سڕینەوە گۆشەیەکی دیاری مێشکی مرۆڤی داگیرکردوە، رەنگە لە قۆناخە جیا جیاکانی شارستانیەتدا وا رێککەوتوە زۆر نەتەوەو شارستانییەت لە سەر زەوی بسڕێنەوە و هیچ ئاسەوارێکیشیان نەمێنێ، دەکرێ پێمان وابێت چەکەرەکردن و سەرهەڵدانی ئەم عەقڵییەتە لە چاخەکانی سەرەتای سەرهەڵدانی مرۆڤایەتی و شارستانییەکاندا و دواتر رەنگدانەوەی لە مێژووی رابردووی دوورو نزیکدا، مەسەلەیەك بووبێت پەیوەندی راستەوخۆی بە پێشکەوتنی مرۆڤایەتی لە هەموو ئاستەکانی سیاسی ئابوری و کۆمەڵایەتی و هتد هەبووبێت، بە هۆی ئەوەی ئەم تێگەیشتنە بە درێژایی مێژوو بەشێکی دانەبڕاو بووە لە عەقل و بیرو هۆشی مرۆڤدا.

بۆیە لە چوارچێوەی بڕوابوون بە دیموکراسییەت لە کاتێکدا (دیموکراسی باوەڕی بە حەقیقەت و راستی بۆ چەن و چۆن نییە)و داننان بە ئەنجامی هەر هەڵبژاردنێك، بە تایبەتی لە دۆخێکی وەك ئەم دۆخەی ئێستای هەرێمی کوردستاندا، پێویستە هەموان بە ئاراستەی پێکەوە بونێك لەسەر بنەمای جیاوازیدا هەنگاو بنێن، دوور لە پەنابردنە بەر توندو تیژی و تۆڵە سەندنەوە و خەیاڵی سڕینەوەی

یەکتری.
جۆن لۆك دەڵێ: (کەس بۆی نییە دەسەڵات بۆخۆی زەوت بکات و بە پێچەوانەی ویست و ئارەزووەکانی هاوڵاتیان فەرمانڕەوایەتی بکات، ئەگەرنا دەبێتە داگیرکەر، داگیرکەریش دەست بەسەرداگرتنی ئەو شتەیە کە مافی یەکێکی ترە).

سوکرات... ئەو فەیلەسوفەی فەلسەفەی لە ئاسمانەوە هێنایە سەر زەوی

سمکۆ عەبدولکەریم...

بەگوێرەی زۆربەی سەرچاوەکان و قسەی شارەزایان، سوکرات بە یەکێ لە ڕابەرە هەڵکەوتوەکانی ڕێبازی سەفسەتەی سۆفستاییەکان دادەنرێ، ئەگەرچی بە پێچەوانەوە کەسانێکیش هەن سوکرات نەك هەروەك سۆفستاییەك ناناسن، بەڵکو بەنەیاری مەزەهەبی سۆفستایشی دادەنێن. بۆ تێگەیشتن لەوەی کە ئایا بەڕاست، سوکرات فەیلەسوفێکی سۆفستایی بووە، یان نا. دەبێت بەر لەهەر شتێك بگەڕێینەوە سەر ئەو سەرچاوانەی کە بۆیەکەم جار هەواڵەکانیان لێوە گوازراوەتەوە.
ئەگەرچی سەرچاوەی سەرەکی. ئەو سەرچاوە و زانیاریانەن، کە لەلایەن نەیارانی سۆفستاییەکانەوە گوزاراوەتەوە، لەسەرووی هەمووشیانەوە ئەفلاتون، وەك نەیارێکی سەرسەختی سۆفستاییەکان.

دەکرێ بڵێین جگە لەو زانیاریانەی لە دوژمنەکانی سۆفستاییەکانەوە گەیشتون، هیچ زانیارییەکی دیکە لەبەر دەستدا نین، چونکە وەك ئاشکرایە سوکرات لە دوای خۆیدا هیچ نووسینێکی جێ نەهێشتوە.
پرۆتاگۆراس-یش کە بە یەکەم فەیلەسوفی سۆفستایی دادەنرێ، بە هۆی بیروباوەڕەکەیەوە سەرجەم کتێبەکانیان سووتاند و خۆشی بە بەلەمێك رای کرد، بەڵام لە دەریادا بەلەمەکەی شکا و ئەویش لە دەریاکەدا خنکا.

واتە هەموو زانیارییەکان لە یەك لایەنەوەیە، ئەمەش ئەوە دەگەیەنێ

كە ناكرێ یەكسەرە باوەڕی پێبكرێ، ئەمە لە كاتێكدا ئەفلاتون خۆی نەیارێكی سەر سەختی سۆفستاییەكان بوو.

بەدرێژایی ئەو ماوەیەی سۆفستاییەكان وەك مەزهەبێكی دیاری فەلسەفی بوونیان هەبوو هەریەك لە ئەفلاتون و ئەرستۆ وەك دوو نەیاری سەرسەخت هەموو هەوڵێكیان دا بۆ ناشرینكردن و ڕووبەڕووبونەوەیان، واتە ئەم دوو فەیلەسوفە رۆڵی سەرەكیان هەبووە لە ناشرینكردن و سەرەنجام زیندەبەچاڵكردنی ئەو رێبازە، یەكێ لە بیانوەكانیشان بۆ ناشرینكردنیان ئەوە بوو، گوایە سۆفستاییەكان بەهەرمی عەقڵیان لە رێی وتنەوەی وانەكانیاندا بە پارە دەفرۆشن.

بەدوور نازانرێ ئەفلاتون وەك فەیلەسوفێكی سەر بە خانەوادەیەكی ئورستۆكراتی هەر لە هەوەڵەوە لە خەیاڵی ئەوەدا بووبێت، لەسەر عەڕشی فەلسەفە دابنیشێت، بۆهێنانەدی ئەو خەونەش دەبوایە، تەخت و تاراجی سۆفستاییەكان لەبەریەك هەڵوشێنێ.

بۆیە دەبینین بەژەهرخواردكرنی سوكرات وەك دواهەمین سۆفستایی مەیدانی فەلسەفە لە بەردەم ئەواندا تەخت بوو. ئەو شەڕەی لەسەرەتاوە بە ناشرینكردنی رێبازە سەفسەتەییەكەیانەوە دەستی پێكردو بە مەرگی سوكرات كۆتایی پێهات.

سوكرت زیاتر لە رێی هەڵسوكەوت و بیروباوەڕەكەیەوە وەك سۆفستاییەك دەناسرێتەوە، بەدەر لەوە شتێك نییە بمانگەێنێتە ئەو ڕاستییەی كە سوكرات سۆفستایی بووە. سوكرات لە نێو خەڵكی رەش و رووت و كوچەو كۆلانەكاندا وانەكانی دەوتەوە، ئەمەش شێواز و ئامانجێكی سەرەكی سۆفستاییەكان بوو، كە تا دوا هەناسەش پاشەكشەی لێنەكرد، بە پێچەوانەوە ئەفلاتون زۆر دژی ئەوە بوو، پێی وابوو ئەمە هۆكارێكە بۆ سووك و بێقیمەتكردنی فەلسەفە، ئەگەر دیقەتی دواتر بدەین، بەتایبەتی دوای ژەهرخواردكردنی سوكرات، دەبینین ئەفلاتون چۆن فەلسەفەی لە كوچەو كۆڵانەكانی ئەسیناوە گواستەوە بۆ كۆشكی ئەكادیمیا.

ئەو ئەكادیمیایەی كە بەسەر باخی ئەكادیموس-یدا دەرِوانی، هەر بەم هۆیشەوە بوو ناونرا ئەكادیمیا.

زۆرن ئەوانەی پێان وایە ئەفلاتون بە پەیژەكانی سوكراتدا سەركەوت و گەیشت بەو ناو و ناوبانگەی.

عەلی وەردی ئاماژە بۆ ئەوە دەكات، كەئەفلاتون بۆ بەرژەوەندی تایبەتی خۆی سوودی لە ناوی سوكرات وەرگرتوە ئەو دەڵێ:(رەنگە ویستبێتی كوژرانی سوكرات بكا بە بیانوویەك بۆ لە ناوبردنی رێبازی سەفسەتەو دیموكراتی كە زۆر رقی لێیان بوو). لە كاتێكدا ئەمە

پێچەوانەی بیروباوەڕی سوکرات بوو لە کاتی خۆیدا.

عەلی وەردی ڕۆشنای دەخاتە سەر چەند لایەنێکی دیکەی جیاوازییەکانی نێوان سوکرات و ئەفلاتون کە لەزۆر بیروبۆچونی دیکەی ئەواندا ڕەنگی داوەتەوە. (سوکرات هات فەلسەفەی لە ئاسمانەوە هێنایە سەرزەوی و دەستیکرد بە بانگەشە بۆ گەڕان بە دوای مرۆڤدا، بۆ بەرژەوەندی مرۆڤ، لە بڕی تێڕامان و وردبوونەوە لەو حەقیقەتە خەیاڵییانەی هیچ سودیکیان نییە بۆ خەڵك، بەڵام "ئەفلاتون" جاریکی دیکە فەلسەفەی گەڕاندەوە بەرەو ئاسمان و جیهانێکی نوێی دروستکرد کە بەناوی خۆیەوە ناسراوە"جیهانی نموونەییەکان" واش گومان دەکرێ ئەو بیروبۆچوونە خەیاڵییانەی کە داویەتە پاڵ "سوکرات" هەمووی زادەی خەیاڵی خۆی بێ). هەر بۆیەشە گومانێکی زۆر هەیە لەوەی ئەفلاتون لەسەر ڕێبازی سوکرات بووبێ.
"کونفورد" دەڵێ: (سەرچاوەی سەرەکی کە "ئەفلاتون" فەلسەفەو ڕێبازەکەی خۆی لێوەرگرتووە ڕێبازی فیساگۆرس بووە) هەر لەم چوارچێوەیەشدا پڕۆفیسۆر "زیلر" دەڵێ: (ئەفلاتون "ئەکادیمیا" ی دروستکرد لەسەر شێوەی خوێندنگەی فیساگۆرس کە یەکەم خوێندنگە بوو لە مێژووی مرۆڤدا).
ئەمەش بە هیچ شێوەیەك لە گەڵ بنەما فیکرییەکانی سوکرات یەکی نەدەگرتەوە، سوکرات هاوشێوەی سۆفستاییەکان، باوەڕی بەوە بوو ئەوان بچنە نێو خەڵك و وانەکانیان بۆ بڵێنەوە، نەك بە پێچەوانەوە خۆیان دانیشن و خەڵك بێتە لایان، وەك ئەوەی کە ئەفلاتون کردی و ئەکادیمیای دامەزراند و لەم ڕێگەیەوە خۆیان لە خەڵکی ئاسایی جیاکردەوە.

هەر بۆ لێدانی سۆفستاییەکان ئەفلاتون قسەیەکی "فیساگۆرس" کە یەکەم کەس بوو وشەی "فەلسەفەی" بەکارهێناوە، داوەتە پاڵ سوکرات و دەڵێ: (من حەکیم و زانا نیم، چونکە تەنیا خوا حەکیم و زانایە، من تەنیا فەیلەسوف-م)
عەلی وەردی دەڵێ: (یەکێك لە گاڵتەجاڕییەکانی زەمانە ئەوەیە، ئەفلاتون سوکراتی وادەخستە پێش چاوی خەڵك کە دوژمنی گەورەی ڕێبازی سەفسەتەیە).
لێرەوە دەگەینە ئەو بۆچوونەی کە سوکرات نەك هەر دژی سۆفستاییەکان نەبووە، بەڵکو یەکێکە لەوان، بەڵام ئەوەی سوکرات لە رابەرانی دیکەی سۆفستایی جیا دەکاتەوە ئەوە بوو، کەسوکرات لە هەندێ رووی مەزهەبییەوە ناکۆك بووە لە گەڵیان، بە تایبەتی ئەوەی کە پەیوەندی بە وەرگرتنی پارەوە هەیە، بەڵام ئەو ناکۆکییەی سوکرات بە هیچ

شێوەیەك نەك ئەوە ناگەیەنێ کە دژی سۆفیستاییەکان بووبێ، بەڵکو سوکرات بە داڕێژەری بنەماو بە مەنهەجیکردنی سەفسەتە دادەنرێ، بە شێوەیەك سوکرات لە بارەی ئەخلاقییەوە، چەشنی سوفستاییەکان لە بەرژەوەندی رێسا ئاکارییەکاندا بەڵگەی دەهێنایەوە و بانگەشەی زاتی بوونی ئەخلاقی سوونەتیی رەتدەکردەوە هەر بەم بۆنەیەشەوە نوسەرە “کۆنزەر ڤاتییەکان”ی وەك “ئەریستۆفانس” بە سوفیستیان دادەنا. (“ئەریستۆفانس” یەکێك بووە لە نووسەرەکانی دەقی شانۆی کۆمیدی، کە لە سەردەمی سوکراتدا ژیاوە و خاوەنی بیری نوێ بووە لەو سەردەمەدا لە رێگەی بەرهەمە شانۆیەکانییەوە هێرشی کردۆتە سەر فەیلەسوفەکان و رێبازی سەفسەتە و لە رێگەی توانجەکانییەوە شعوریانی بریندار کردوە، لە سەرووی هەمووشیانەوە “سوکرات”) ئەمە جگە لەوەی پرسیارە سەرەتاییەکانی فەلسەفەی ئەخلاق یەکەمجار لە لایەن سوکرات و سوفیستەکانەوە گەڵالە کرا، لە لایەکی ترەوە زۆر لە سەرچاوەکان، نەك سوکرات هەر بە سۆفیستایی، دادەنێن، بەڵکو هەندێکیان بە ئیمامی سۆفستایی لە قەڵەم دەدەن و پێیان وایە یەکێ لەو بلیمەتانەی سەفسەتە کە مێژوو ناسیویەتی “سوکرات”ە.

“شیشڕۆن” بەم شێوەیە وەسفی سوکراتی کردوە کە فەلسەفەی لە ئاسمانەوە هێنایە خوارەوە بۆ نێو شارو لە وێشەوە بۆ نێو ماڵەکان و کردی بە پێویستییەکی پێویست بۆ هەموو لێکۆڵینەوەیەك لە ژیان و ئەخلاق، کە ئەمەش بە تەواوەتی لە گەڵ رێبازی سۆفستاییەکاندا دێتەوە، راستە سوکرات لە رووی مەزهەبییەوە ناکۆك بوو لە گەڵیان، بەڵام لە رووی فەلسەفییەوە هیچ ناکۆکییەکی لە گەڵیان نەبوو، بە تایبەتی لە بارەی مرۆڤ و ئەخلاق و ژیان.
لە کتێبی (مێژووی فیکری عەرەبی” تا رۆژانی ئیبن خەلدون”)دا سوکرات “470-399” وەك دواین سەفسەتایی ئاماژەی بۆکراوە.

ماوەتەوە بڵێین “پرۆتاگوراس” وەك یەکەم سۆفستایی و خاوەنی (ئادەمیزاد پێوەری هەموو شتێکە) بە هۆی بیرباوەڕەکەیەوە کتێبەکانیان سووتاندو خۆشی لە کاتی هەڵاتندا لە دەریادا خنکا، وەك چۆن “سوکرات”یش خاوەنی گواستنەوەی ئەو دەستەواژەیەی پەرستگای “دلفی” (ئەی مرۆڤ بە خۆت، خۆت بناسە) ی گواستەوە بۆ دیدگایەکی فەلسەفی و کردییە رێبازی ژیان، بە هەمان شێوە لەسەر بیروباوەڕەکەی ژەهرخوارد کراو بووە یەکەم قوربانی ئازادی بیروڕا لە جیهاندا، واتە یەکەم و دواین سۆفستایی بەم شێوەیە لە نێوبران و کۆتایی بەم رێبازە فەلسەفییە هێنرا.

بیردۆزەکانی گۆڕان ... سمکۆ عەبدولکەریم

ئەو (کۆڕبەند – تۆڕبەند) انەی ڕاوی دەسەڵاتەکانیان پێدەکەن …

به تێگەیشتنی من قەتەڕ وڵاتێکه له نیمچه دورگەی عەربی ئیسلامی بەدەست ئەمریکاوه بۆ سەرەنجام گواستنەوەی ئاشوب بۆ نێو جەرگە و لانەی ئیسلام، بەو مانایەی ئەم نیمچه دوورگەیه له مێژووی کۆندا، ئەو شوێنەیه که ئیسلامی لێ له دایك بووه، دواتریش ئەو شوێنەیه یەکەم خیلافەتی ئیسلامی لێوه دروست بوو، دواتریش ئەو شوێنەیه که یەکەم فیتنەی نێوخۆیی ئیسلام لەوێوه سەری هەڵدا، ئەو شوێنەی که دوای ئیسلام یەکەم خێر و پەیامی وەحدانیەت و بووژاندنەوەی ئیسلام له وێوه هات، ئەو شوێنەیه بۆ جاری دووەم بوو به ناوەندی سەرهەڵدانەوەی ئیسلام لەسەر دەستی (محەمەد عەبدولوەهاب) و بنەماڵەی (ال سعود) ئەو شوێنەیه که بۆ جاری دووەم جیهاد له لایەن (اخوان من گاع الله) لەوێوه دەستی پێکرد، ئەو شوێنەیه که لێیەوه بانگەشه بۆ سەلەفییەت کرا، ئەوشوێنەی بووه سەرچاوەی دارایی بۆ بزووتنەوەی ئیسلامی له سەرتاسەری جیهانی، بۆیه له دوای 11ی سپتێمبەرەوه ئەم نیمچه دورگەیه لەوه دەرچووه وا بمێنێتەوه.

ئەیمەن زەواهری کاتێك ڕایگەیاند ئەوان شەڕ دەبەنه نێو ماڵەکانیان له خۆرئاوا و ئەمریکا، ئەوان لەوه تێگەیشتن دەبێ لەمەودوا به پلان و نەخشه ڕێگایەکی دیکەوه ڕوو بەڕووی ئیسلامی نوێ ببنەوه، بۆیه بەر لەوەی ئەوان شەر بەتەواوی بگەێننه نێو ماڵەکانی ئەوان ئەوان شەڕیان گەیاندە بەر دەرگای نیمەچە دوورگەی عەرەبی ئیسلامی، بەهاری عەرەبی چەخماخەی ئەو جەنگە بوو کە دەبێ دواجار لە نیمچە دوورگەی عەرەبی خامۆش بێت.
بۆ بەجێگەیاندنی ئەو نەخشە و پلان و پیلانانەی داڕێژراوە چەندین شێوازی جۆراو جۆر گیراوەتە بەر. یەکێ لەو کەناڵانەی ئەو نەخشەیەی جێبەجێدەکات، تۆڕێکی کۆمەڵایەتییە لە ڕێگەی چەندین گرووپی بچووك بچووك پلان و نەخشەکان بەڕێوەدەبات.

ئەکادیمیای گۆڕان (اکادمیه التغییر) ئەو ڕێکخراوەیە کە

چالاكییەكانی لە بەهاری عەربیدا زۆر بە زەقی دەركەوت .
ئەو ئەكادیمیایە بۆ یەكەمجار لە ئاداری ساڵی 2006 لە لەندن دامەزرا، دواتریش بە شێوەیەكی رەسمی لە ساڵی 2009 لە دەوحەی پایتەختی قەتەر و لە ساڵی 2010 لە ڤیەننا (لق)یان كردەوە .

سەرەتای ساڵی 2005 سێ گەنجی میسری بە مەبەستی گەڕان بە دوای كاردا ڕوودەكەنە لەندەن، لەوێ دەكەونە ژێر كاریگەری بیری(ئەوتبور) واتە بەرگری، كە بزووتنەوەیەكی گەنجانەی (سربی) بوو، لە ساڵی 2000 لە دژی (سلۆبودان میلۆسۆڤیچ) دەستیان دایە خۆپیشاندان و مانگرتن و و ڕاپەرین بەشێوەیەكی (ناتوندوتیژی) .
ئەمە لە كاتێكدا دەزگای موخابەراتی ئەمریكی لە 16-دیسمبەری 1998 بەڵگەنامەیەكی بڵاوكردەوە، كە تێیدا نەخشەو پلانی لەبەریەك هەڵوەشانەوەی یوگسلافیای پێشووی بۆ چەند دەوڵەتێك تێدا بەیان كردبوو. ئەمەش بە ئامانجی لاواز كردنی بەرەی (سۆڤیەتی جاران).

ئەم ڕێكخراوەیە نەخشەو پلانەكانی لەسەر بنەمای (گۆڕان بەبێ توندوتیژی) داڕشتبوو، دروشمی گەنجانی 6-ی ئیبریل لە میسر هەمان ئەو دروشمەی (ئەوتبور) یەكان بوو كە بریتی بوو (لە مستێكی بەرزكراو) وەك لەو راپۆرتەدا كە بەناونیشانی (ئەكادیمای گۆڕان- كەرستەیەكی ئەمریكی بۆ هەڵگیرساندنی شۆڕشە عەربییەكان) لە گۆڤاری (المجتمح) كویتی بڵاوكراوەتەوە، ئەوتبور ڕێگایەكی موخابەراتی ئەمریكی بوو، بۆ لە دەسەڵات لادانی سەركردەی سربی (سلۆبودان میلۆسۆڤیچ) لە ساڵی 2000.

هەر وەك لەو ڕاپۆرتەدا هاتوە سەركەوتنی ئەم پلانە لە سربیا هۆكارێك بوو بۆ ئەوەی لە وڵاتانی عەرەبیش جێبەجێ بكرێ، ئەمەش دوای مەشەق پێكردنی گەنجانی عەرەب لە سەر بنەمای (گۆڕان).
دواتریش خستنەگەڕیان بۆ سەراوژێركردنی دامودەزگاكانی ئەو دەسەڵاتانەی كە ئەمریكا بڕیاری گۆڕینیانی دابوو ، وەك ئەو لیستەی لە كاتی خۆیدا كۆندالیزا ڕایس ئامادەی كردبوو، كە بریتی بوو لە گۆڕین، یان گواستنەوەی دەسەڵات لە دەستێكەوە بۆ دەستێكی دیكە، بەڵام بە شێوازێكی ناتوندوتیژیانە.

لەسەروبەندی 2004 –وە دەستەواژەی (التغییر) “گۆڕان” بەشێوەیەكی بەرچاو كەوتە سەر وێردی گەنجانی ناڕازی، كە هیچ گومانێكی تێدا نییە ئەم پڕۆسەی گۆڕانە بەرنامە و پلانێكی زۆر پێشوەختە بووە، كە بەگوێرەی زۆر لە سەرچاوەكان قۆناغی جێبەجێكردنی بە شێوەیەكی كردەیی دەگەڕێتەوە بۆ دوای ڕووداوەكانی (11)ی سپتێمبەری 2001.

هەر لەم ڕوانگەیەشەوەیە، زۆربەی سەرچاوە سیاسییەکان پەنجەی تۆمەت بۆ ئەمریکا درێژ دەکەن، کە بە بەرنامەیەکی وردەوە نەخشەی ناوچەکەی لە پەراوێزی ڕووداوەکانی 11-ی سپتێمبەری 2001 داڕشتوە، ئەگەر دیقەتی ئەو ڕستەیەی کۆندالیزا ڕایس-ش بدەین کە لە کاتی وەرگرتنی پۆستی وەزارەتی دەرەوەی ئەمریکا لە بەردەم کۆنگریسدا ئاشکرا کرد. (کە یەکەم هەنگاویان گۆڕانکاری دەبێ لە دۆستەکانیان، واتە گۆڕینیان بە دۆستی نوێ، لەو دەمەشدا لیستی ناوی ئەو وڵاتانەی کە بڕیاری گۆڕینیان دابوو، لە دەست دابوو).

بۆیە بە هەموو پێوەرێك هێنانە پێشی دەستەواژەی بیردۆزی (گۆڕان) دەستەواژەیەکی تەواو ئەمریکی بوو، کە تا ئێستا بەردەوامی هەیە تەنیا لەڕووی جێبەجێکردنەوە گۆڕانکاری بەسەردا هاتووە. پرۆسەکە هەر لە سەرەتادا پێکەوەنانی گروپی بچووك بچووك بوو بۆ وروژاندنی شەقام و سەرەنجام ئەنجامدانی خۆپیشاندان و ناڕەزایی دژ بە دەسەڵات، بەشێوەیەکی ناتونوندوتیژیانە.

ئەگەرچی لێرەو لەوێ بە هۆی لادان یان لەدەست دەرچوونی خۆپیشاندان و ناڕەزایەتییەکان بەو شێوەیەی کە پێشتر بڕیاری لێدرابوو جۆرێك لە توندو تیژی لێکەوتەوە، ئەمە شتێك نەبوو کاربکاتە سەر ئەجنداو نەخشەی ستراتیژی، چونکە گروپەکان بە هەموو شێوەیەك مەشق و راهێنانیان پێکرابوو، بۆ ئەوەی هەم خۆیان دوور بگرن لە پەنابردنە بەر هەر جۆرە توندو تیژییەك، هەم لە کاتی توندو تیژییەکاندا چۆن خۆیان دەدزنەوە .چونکە پلانەی ستراتیژی ئەوەبووە کە دەبێ ئەو هەڵمەتی ناڕەزایەتییانە بە هەموو شێوەیەك دوور بن لە توندوتیژی.
بۆیە دەبینین لە هەر شوێنێك توندوتیژی لێکەوتبێتەوە نەتوانراوە ئامانجەکان وەك پێویست بەدەست بهێنرێن.

ئەگەر دیقەتیش بدەین سەرهەڵدانی بزووتنەوەی گۆڕانیش لە هەرێمی کوردستان لەسەروبەندی ئەو جوولانەوەیدا بوو کە ئاماژەمان بۆی کرد، چونکە هەمیشە سەرهەڵدان و هاتنەئارای رەوتی فکری و سیاسی تازە مەسەلەیەکی دابڕاو، یان بێ پەیوەندی نییە بە یەکترییەوە.
لەڕووی ستراتیژییەوە بەهامان شێوە بزووتنەوەی گۆڕان هەمان ستراتیژیەتی ناتوندوتیژی پەیڕەوکرد، بەهامانشێوەش لەڕووی پێکهاتەیەوە بریتی بوو لە تێکەڵەیەکی جۆراوجۆری فکری، بە شێوەیەك لە ماوەیەکی زۆر کورتدا توانی لە چوارچێوەی بزووتنەوەی جەماوەرییەوە لەوپەڕی ڕاست تا ئەوپەڕی چەپ لە نێو ئەو بزووتنەوەیەدا کۆ بکاتەوە.

لە ئەنجامیشدا دوای سەرهەڵدانی خۆپیشاندان و دەربڕینی ناڕەزایەتییەکان بەشێوەیەکی دوور لەتوندوتیژی هاوشێوە و هاوئامانج بوو لەگەڵ ئامانجەکانی (ئەکادیمیای گۆڕان) ئەگەر دیقەتی زیاتریش بدەن لە هەر شوێنێك و هەرکاتێك چالاکییەکان شێوازی توندوتیژییان بەخۆوە بینیت بێت جوولانەوەکە زیاتر لە ئبەدی هێنانی ئامانجەکانی دوورکەوتۆتەوە.
بەدووریش نازانرێ دەستێك هەبووبێت بیەوێت ئەو چالاکییە مەدنیانەو دوور لە توندوتیژییە سیاسیانە، بەئاراستەی توندوتیژیدا بەرێت، بەئامانجی دوورخستنەوە و بەلاڕێدابردنی جوولانەوەکە، کە سەرەنجام و دواتر خۆپیشاندن و چالاکییەکانی بزووتنەوەی گۆڕان لە ناوچە جیاجیاکان بەو ئاراستە توندوتیژیەدا ڕۆیشت، کە بەلای منیشەوە ئەوە هۆکارێکی سەرەکی بوو، کە بزووتنەوەی گۆڕان لەم قۆناغەدا سەرکەوتنی بەدەست نەهێنا.

بە هەمان شێوە لە میسر-یش بزووتنەوەی لەو شێوەیە بەر لە دامەزانی بزووتنەوەی گۆڕان سەری هەڵدا.
سەرەتای 2004 بەر لە سەروبەندی دەرکەوتنی ئەکادیمای گۆڕان، بزووتنەوەی میسری لە پێناو گۆڕاندا ، بە ناوی (کفایە) سەری هەڵدا، کە لەڕووی ئامانجەوە، ئامانجەکانی بزووتنەوەی گۆڕان لە کوردستان، تەواو هاوشێوەی ئامانجەکانی ئەو بزووتنەوەیە بوو لە میسر.
هەروەها لە شوباتی ساڵی 2006 لە قەتەر کۆڕبەندی ئایندە “منتدى المستقبل” لە لایەن ئەکادیمای گۆڕان کە (هیشام مورسی) زاوای یوسف قەرزاوی سەرۆکایەتی دەکرد سەری هەڵدا ئەمەش بەسەرەتای دەرکەوتنی ئەو ڕێکخراوە دادەنرێ، کە دواتر سەرکردایەتی ڕاپەڕینەکانی ناسراو بە بەهاری عەرەبی کرد.
هەرە لە سەرەتای ئەو کۆڕبەندەدا کە لە قەتەر بەسترا ژمارەیەکی زۆر لە بەشداربوانی مونتەداکە، هەستیان کرد دەستێك و پلانێکی داڕێژاو لە پشتەوەی ئەو مونتەدایەدا هەیە، بۆیە هەر لە سەرەتاوە لە کۆڕبەندەکە کشانەوە.

هەندێ سەرچاوە ئاماژە بۆ بۆ بێئاگایی قەرزاوی دەکەن لەو بەرنامەیدا کە زاواکەی ئیدارەی دەدا، بەڵام ئەگەر گوێ لە وتارەکانی قەرزاوی بگرین وەك موسڵمانێکی میسری نیشتەجێی قەتەر و وەك مونەزرێکی ئەهلی سوونەو جەماعەی ئەشعەری تێدەگەین ئەو ستایش و پیاهەڵدانەی قەتەر هەروا لە خۆڕایی نییە، قەرزاوی لە وتارێکی ڤیدیویدا زۆر بەڕاشکاوی ئاماژە بۆ خاوەندارییەتی قەتەر دەکات لە

ڕاپەرینەکانی بەهاری عەرەبیدا، لە ڕووی راگەیاندن و ماددی و هەتا ئاماژە بۆ بەشداری بەشەریش دەکات.

هیشام مورسی کە بەهەمان شێوە وەك کەسایەتیەکی میسری لە قەتەر نیشتەجێ بوو، بەشێوەیەی زۆر ستراتیژی کار دەکات بۆ پێگەیاندنی گەنجانی سعودی و ئیماراتی و بەحرێنی، بە ناوی بونیادنانی کۆمەڵەگەیەکی زانستی بەهێز کەبتوانێ بە شێوەیەکی مودێرن و بەئاراستەیەکی زانستی ڕووبەڕووی شارستانییەتی خۆرئاوایی ببنەوە، بۆیە کاتێك پرسیاری ئەوە لە هیشام مورسی دەکرێ کە ئایا شۆڕش نیمچە دورگەی عەربیش دەگرێتەوە، لە کاتێکدا بە هەزاران گەنج لە سەر دەستی ئێوەو لە ڕێگای ئاکادیماکەتانەوە خولیان بۆ کراوەتەوە و لەسەر هەموو شێوازێکی ڕووبەڕووبونەوە راهێنراون، بۆ ئەوەی گلپەی شۆڕش بگاتە خەلیج، بەڵام ئەو لەبڕی شۆڕش ئاماژە بۆ چاکسازی دەکات، کە دەبێ لەلایەن وڵاتانی خەلیجەوە ئەنجام بدرێ.

لەم ڕووەوە قەتەر لە ڕێگەی ئەکادیمای گۆڕانەوە ڕۆڵێکی بەرچاوی گێڕا، بۆ ڕوخاندنی ڕژێمە دیکتاتۆرە عەرەبەکان، لە کاتێکدا ئەمریکا دەمێك بوو نەخشەی سەرنگومکردنی سەرانی ئەو وڵاتانەی خستبووە بەرنامەی خۆیەوە، بۆ ئەوەی هەم کۆتایی بەو ڕژێمە دیکتاتۆرانە بێنێ، کە دوای لێکۆڵینەوەکانی ڕووداوەکانی 11 سپتێمبەر ئەمریکا بەو ئاکامە گەیشت بوو کە هەڵکشانی(الکراهیە) ڕق و قینەی گەلانی موسڵمان لە بەرامبەریدا خاڵێکی پەیوەندی بەوەوە هەیە، کە ئەمریکا لە کاتێکدا بانگەشەی بە دیموکراتییەت کردنی جیهان دەکات، لە هەمان کاتدا پشتیوانی لەو ڕژێمە دژ بە گەلانە دەکات کە بەهیچ شێوەیەك لە گەڵ دروشمە کانی ئەگەر بە درۆش بێت نایەتەوە، بۆیە قەتەر و ئەکادیمیای گۆڕان و چەندین ڕێکخراوێکی دیکەی کۆمەڵگەی مەدەنی بە ئاگایەوە بووبێت یان بەبێ ئاگایی خزمەتی ئەو نەخشە ڕێگایەی ئەمریکایان کردوە کە تا ئێستاش درێژەی هەیە، ئەو ئەکادیمایە ئامانج و دروشمەکانیان بریتی بوو لە بونیاد نانی کۆمەلگەیەك کە هەر کاتێك بییەوێ ڕووبەڕووی ئەو دەسەڵاتە بوەستێك کە دەیانەوێ کۆتایی پێبێنن، ئەمەش زیاتر لە لایەن ئەمریکاوە نەخشەی بۆ کێشراوە، چونکە ئامادەکردنی هاوڵاتیانی خودی وڵاتەکە لە چوارچێوەی ڕێکخراوەکانی کۆمەڵگەی مەدەنی ئاسانترین و سەرکەوتوترین کارێکە کە ئەمریکا لە هەر کات و ساتێکدا بیەوەی دەتوانێ بیجوولێنێ، بۆ ئەم مەبەستەش قەتەر دەوری حراك دەبینێ بۆ بونیادانی ئەو کۆمەلگەیانەی دەیانەوێ بەهێزبن و لە کاتی پێویستدا بە گژ ئەو دەسەلات و فەرمانڕەوایانەیاندا بدەن کە لە مەیدانەکەدا

کۆتاییان هاتوه.

شێواز و بەرنامەی ڕاهێنانەکانی ئەم ئەکادیمیای بۆ گەنجان بریتی بوو لە هۆکارەکانی خۆپیشاندان و چۆنیەتی ڕووبەڕووبونەوەی هێزە ئەمنییەکان، هەروەها زاڵ بوون بەسەر سەگی پۆلیسی و دواتریش دەرچوون لە خۆپیشاندانەکان، ئەمە جگە لە شێوازەکانی هاندانی هاوڵاتیان بۆ خۆپیشاندان و شۆڕش، هەروەها ڕاهێنان و پیشاندانی ئەو کەرستانەی کە دەبنە هۆی شکست پێهێنانی توانای هێزە ئەمنییەکان لە ڕێگەی فیلمی فێرکاری ڤیدیویەوە.

وەك لە پەیجەکانی فەیس بووکیش بڵاویان کردۆتەوە ئامانجیان لەو ڕاهێنـانە (بڵـاوکردنەوەی ڕۆشنـبیری گۆڕان) و بەرجەسـتەکردنی پێویستییەکانی شۆڕشە، لە ڕێگەی راهێنانی کەوادرو دەزگاکانی کۆمەڵگەی مەدەنی و پارتی سیاسی و کەسەکانە لە سەر ستراتیژیەتی هۆکارەکانی گۆڕان.
هەر ئەمەش بووە هۆی ئەوەی کە جەنگاوەرەکانی میسر پەیوەندیان کرد بەم ئەکادیمیایەوە.

بە شێوەیەکی بەرفراوان ئەم ئەکادیمیایە کاری لە سەر پێگەیاندنی هەزاران چالاکوانی میسری و عەرەب کرد لەسەر شێوازی نوێی یاخیبوونی مەدەنی، هەر لەم چوارچێوەیەشدا چەندین کوراسی فێرکاریان چاپ و بڵاوکردەوە، بە تایبەتی لە ڕووی چۆنیەتی خۆپاراستن و بەرگری لە خۆکردن لە کاتی خۆپیشاندانەکاندا، هەموو ئەو راهێنانەش لە چەندین چالاکی و خۆپیشاندانەکانی (شۆڕشی 25 یەنایر)ی میسری بەرچاو دەکەون کە بزووتنەوە سیاسییەکان سودیان لێوەرگرت.
دوای وازهێنانەکەی (حسنی مبارك)یش ئەم کادیرانەی ئەکادیمیای گۆڕان لەسـەر هەمـان نەهـج، هەمـان شێوازیـان بەکارهێـنا لـە دژی (ئەنجومەنی سەربازی) بەڵام بەهەندێ گۆڕانکاری کە تێدا پەنایان بردە بەر (بەرد هاوێشتن و سووتاندنی ماشێنە سەربازییەکان).

وەك پێشتریش ئاماژەم بۆی کرد زۆر لە سەرچاوەکان ئەم ئەکادیمیایە بـە هەنگـاو و پلانێکـی پێشـوەختەی داڕێـژاوی ئەمریکـی دەزانـن بۆ جۆشادانی جەماوری ئەو وڵاتانەی کە ئەمریکا دەیهەوێ ئاشوبیان بخاتە نێو، دەزگاکانی توێژینەوەی ئەمریکی بەر لە ڕووداوی 11-ی سپتێمبەر چەندین لێکۆلینەوەیان لە بارەی قۆناغی داهاتووی چۆنیەتی بەگشداچوونەوەی بیری توندڕەوی ئیسلامی بڵاوکردەوە.

(دامەزراوەی ڕاند) “Rand Corporation” یەکێکە لە گەورەترین و

سەرەکیترین دامەزراوەی لێکۆلینەوە و توێژینەوە لە ئەمریکا کا لە ڕابردوودا کاریگەری زۆر گەورەی هەبووە لەسەر دروستکردنی بڕیار. ئەم دامەزراوەیە کە خاوەنی نزیکەی (1600) لێکۆرەوەیە، بە شێوەیەکی زۆر تایبەت کار لەسەر بابەتەکانی پەیوەندیدار بە ئاسایشی نەتەوەیی ئەمریکا دەکات، بۆ ئەم مەبەستەش ساڵانە گۆژمەیەکی (100 تا 150) ملیون دۆلاری بۆ تەرخان دەکرێ.
ئەم دامەزراوەیە لە ساڵی 1999 واتە دوو ساڵ بەر لە ڕووداوەکەی 11-ی سپتێمبەر کتێبێکی بەناونیشانی (ڕووبەڕوبونەوەی تیرۆری نوێ) و لە بارەی مەترسییەکانی ئیسلام لەسەر ئەمریکا بڵاوکردەوە، کە لە لایەن چەند پسپۆڕێکی شارەزای ئەمریکی ئامادە کرابوون.

لەم چوارچێوەیەشدا یەکێ لەو پێشنیازانەی خستیانە بەردەم بڕیار بەدەستانی ئەمریکی (جەنگی فیکر بوو لە گەڵ جیهانی ئیسلامی).
لە دوای رووداوەکەی 11-ی سپتێمبەر-یش ڕامسفێلد هەمان ئەو قسەیەی دووبارە کردەوە کە ئەمریکا جگە لە ڕووبەڕوبوونەوەی سەربازی پێویستی بە بەرپاکردنی جەنگێکی فیکریش هەیە.

بەڵام ئەگەر تا بەر لە رووداوی 11-ی سپتێمبەر ئەمریکییەکان وایان لێکدابێتەوە کە ئەوان کێشەیان تەنیا لە گەڵ ڕوتە ئیسلامی و ئیسلامییە توندڕۆکان هەیە، ئەوە دوای ئەو ڕووداوە جەختیان لەسەر ئەوە کردوە کە کێشەی خۆرئاواو ئەمریکا لەگەڵ جەوهەری ئیسلام و کۆمەڵگای ئیسلامە، هەربۆیەشە دروستکردنی تۆڕی جەماوەری و ئیسلامی لە چوارچێوەی جوولانەوەی لابەلای ئیسلامی و رێکخراوەکانی کۆمەڵگەی مەدەنی ئامانج گەلێکی دیراسەکراو بوون، بۆ نزیك بوونەوە لە پێکدادانە نێوخۆییەکان لە وڵاتانی ئیسلامی، بەبێ لەبەرچاوگرتنی دۆستایەتی و ڕێککەوتنە دوو قۆلییەکان، کە بەشێکی زۆری ئەو رێککەوتنانە بۆ مێژوویەك دەگەڕانەوە کە پەیوەندیان بە سەردەمانی نەشونمای کۆمەنیزمەوە هەبوو.